

Pastorale Verkenningen

JAARGANG 20 - no. 3, december 2025

Tijdschrift voor het Justitiepastoraat

Pastorale Verkenningen is een uitgave van het RK en PC justitiepastoraat.

De redactie ziet zichzelf vooral als verzamelaar van artikelen en stimulator van collegae en anderen om te schrijven over de onderwerpen die betrekking hebben op het werkveld van het justitiepastoraat.

Pastorale Verkenningen wil deskundigheidsbevorderend zijn, onder andere door na te denken over het justitiepastoraat en haar context, door de uitwisseling van visies op aspecten van het werk, door het reflecteren op noviteiten en door aandacht te schenken aan de bronnen van waaruit justitiepastores en justitiepredikanten leven en werken.

Het volgende nummer van *Pastorale Verkenningen* (jaargang 21, nr. 1) verschijnt in april 2026 en zal gaan over 'Tussen integratie en polarisatie'. De uiterste inleverdatum voor dit nummer is 1 maart 2026.

De redactie bestaat uit:

A. Flierman

T. Veenstra

A. van Voorst

R. van Wieringen, secretariaat

Lay-out en digitalisering: Renilde van Wieringen.

Pastorale Verkenningen verschijnt onder de verantwoordelijkheid van hoofdaalmoezenier A.A.T. van Eijk en hoofdpredikant A. van Voorst.

ISSN: 1875-0850

Het redactieadres:

Dienst Geestelijke Verzorging

Redactie Pastorale Verkenningen

Postbus 90829, 2509 LV Den Haag

a.v.vorst@dji.minjus.nl

Vertrouwen en wantrouwen in een wereld in verandering

Er zijn weinig begrippen zo basaal en existentieel als vertrouwen. Tegelijk danken ze hun betekenis aan de ervaring van het tegendeel. Onbevanging duurt tot het vermoeden van leugen, gevaar of misleiding zijn intrede doet. De titel van dit themanummer, "Vertrouwen en wantrouwen in een wereld in verandering", plaatst deze spanning in een tijd waarin veel mensen ongerust zijn over de richting van maatschappelijke en geopolitieke ontwikkelingen. Polariserende scheidslijnen versterken het geloof in het eigen gelijk en doen wantrouwen sneller groeien dan vertrouwen.

De wereld van detentie is een context waarin deze dynamiek ook aanwezig is en scherp zichtbaar wordt. Voor ingesloten en verschuiven zekerheden, soms blijvend, waardoor de vraag wie nog te vertrouwen is onontkoombaar wordt. Tegelijk weet het personeel zich gedwongen tot een waakzaamheid die veiligheid vooropstelt en wantrouwen de norm wordt.

De bijdragen in dit nummer laten de veelzijdigheid van dit thema zien. Titels als "Zonder vertrouwen vaart niemand wel", "Wantrouwen voedt wantrouwen" en "Wantrouwen en achterdocht in de bajes" tonen de sociale en psychologische dimensies. Andere bijdragen benadrukken de spirituele en pastorale diepte, zoals de reflecties op Psalm 44 ("Omwille van Zijn trouw") en de hertaling van een klaagpsalm als een schreeuw van vertrouwen. Ook bredere maatschappelijke contexten komen aan bod, zoals het wantrouwen in het Groningse aardbevingsgebied. De afsluitende bijdrage, "Werken aan vertrouwen in detentie", benadrukt dat vertrouwen niet alleen een diagnose is, maar ook een opdracht — een oefening in nabijheid, betrouwbaarheid en hoop.

Samen laten deze artikelen zien dat vertrouwen en wantrouwen geen gegeven zijn, maar een beweging tussen mensen, instituties en geloof. In een veranderende wereld is het essentieel deze beweging met vertrouwen te blijven voeren.

Namens de redactie wens ik u veel inspiratie en reflectie bij het lezen van dit themanummer.

Fons Flierman

Inhoudsopgave

Thema

- 04 [Zonder vertrouwen vaart niemand wel: over vertrouwen als levensadem](#)
door Erik Olsman
- 07 [Wantrouwen en achterdocht in de bajes; een sociologische analyse](#)
door Wim Dekker
- 14 [Hoe Jozefs vertrouwen op God hem hielp om vol te houden](#)
door Marten van Willigen
- 18 [Vertrouwen in hen die met wantrouwen worden aangezien](#)
door Renilde van Wieringen
- 23 [Wantrouwen voedt wantrouwen](#)
door Heleen Heidinga en Elizabeth van Dis
- 26 [Wantrouwen in het aardbevingsgebied](#)
door Wilco Bosman
- 29 [Als een hert](#)
door Kick Bras
- 32 [‘Omwille van Zijn trouw’. Psalm 44 als vertrouwen dwars door wantrouwen heen](#)
door Theunis Veenstra
- 36 [De tovenaer van Tatabánya](#)
door Els de Bijl Nachenius
- 39 [Twee verhalen bij herschreven psalmen](#)
door Ellie Smeekens
- 43 [Hertaling van een klaagpsalm: een schreeuw van vertrouwen](#)
door Jan van Beek
- 46 [Psalmenproject, psalm 7](#)
door Marian Boersen
- 49 [Recht uit het hart](#)
door Judith Bouma
- 52 [‘Vertrouwen en wantrouwen in een wereld in verandering’](#)
door Claudia Gijsselhart
- 55 [Neusje van de psalm, het beste uit de Bijbel en de bajes](#)
door Hanneke Allewijn
- 59 [Werken aan vertrouwen in detentie](#)
door Fons Flierman

Cultuur

- 65 [Column](#)
door Hanneke Allewijn
- 66 [Geïncarneerde liefde](#)
recensie door Geert Rozema

Uit het veld

- 68 [De dood als straf. Vergelding en vergeving in de VS](#)
door Renilde van Wieringen
- 71 [Op pad met nabestaanden van slachtoffers van een geweldsmisdrijf](#)
door Marian Boersen
- 74 [Ervaringen pilot devotionalia](#)
door Lydia Verhagen

Zonder vertrouwen vaart niemand wel: over vertrouwen als levensadem

door Erik Olsman

Volgens psychoanalyticus Erik Erikson spelen vertrouwen en wantrouwen al in het eerste jaar van een kind een centrale rol. Om een persoon te worden die anderen kan vertrouwen, zijn wederzijdse erkenning en wederzijdse betrouwbaarheid – in interactie met een of meerdere verzorgers – van wezenlijk belang (Muuss, 1995, pp. 47-48).

+++++

Introductie

Veel gedetineerden hebben echter al vroeg in hun leven met wantrouwen te maken gehad, zoals een onbetrouwbare ouder. Soms is er zelfs sprake geweest van ernstige verwaarlozing of ander geweld. Zij kunnen een leven lang worstelen met vertrouwen en wantrouwen in relaties met anderen.

Wat kan een (christelijke) geestelijk verzorger bij DJI, zoals een justitiepredikant of -aalmoezenier hierin betekenen? Bij de beantwoording van deze vraag put ik uit literatuur, de ervaring van geestelijk verzorgers bij justitie en andere settingen, en uit eigen ervaring.

Presentie

Geestelijk verzorgers, hebben vaak presentie als een basisattitude van waaruit ze werken. Dit is het met de ander zijn en blijven en aansluiten bij waar de ander is. In een overzichtsstudie van

presentie binnen geestelijke verzorging liet Kevin Adams (2019) zien dat presentie, hoewel een vaag woord en op talloze wijzen gedefinieerd, vaak verwijst naar het creëren van een “trusting atmosphere” waar zonder oordeel en compassievol wordt geluisterd naar de ander. Het gaat dus om een atmosfeer gekarakteriseerd door vertrouwen. Dat lijkt me een basaal startpunt voor alle geestelijk verzorgers, ook voor hen die werken in detentiecentra.

Wantrouwen

Als de lucht gevuld is met wantrouwen, is het echter moeilijker om vertrouwen in (en uit) te ademen. Dat geldt op het niveau van de gedetineerde wanneer deze beschadigd is in de jonge jaren, zoals ik net al schetste. Maar het geldt ook voor wantrouwen onder personeel of bestuur. De veiligheidsregimes binnen detentie liggen er niet om. Dat maakt de lucht benauwd.

Ook in de samenleving is de sfeer van wantrouwen te proeven: strenger straffen en “veiligheid van de samenleving” lijken soms de enige woorden die gewijd worden aan het gevangeniswezen en aan gedetineerden.

Wie over de schreef gaat dient allereerst en vooral gewantrouwd te worden, zo luidt het devies.

Genade

De met wantrouwen gevulde lucht ademen justitiepastores ook in. Zodoende is het noodzakelijk dat geestelijk verzorgers plekken (blijven) zoeken waar ze andere lucht kunnen opademen. Ik hoop dat christelijke geloofsgemeenschappen een van die plekken kunnen zijn. Het evangelie maakt, wat mij betreft, duidelijk dat God alle mensen als schepselen ziet. Door een bril van genade zie ik bovendien anderen en mezelf allereerst niet als schuldigen, maar juist als bevrijd. Toch biedt dat niet meteen soelaas wanneer justitieaalmoezeniers en -predikanten een atmosfeer van vertrouwen willen creëren. Hoe kunnen zij een dergelijke atmosfeer creëren? Of preciezer: hoe kunnen zij de voorwaarden voor een dergelijke atmosfeer creëren?

Vertrouwen

Om voorwaarden te creëren zijn allereerst basale, communicatieve vaardigheden nodig, zoals het geven van een gevoelsreflectie, parafraseren, open vragen stellen, et cetera (Lang & Van der Molen, 2020). Afstemmen op het cognitieve of intellectuele niveau van de ander is daarbij ook een noodzakelijke voorwaarde: niet onbelangrijk in een setting waar mensen met een laag IQ of licht verstandelijke beperking oververtegenwoordigd zijn. Maar daarnaast zie ik geestelijk verzorgers ook op andere manieren deze atmosfeer creëren. Ze benadrukken bijvoorbeeld de vertrouwelijkheid van gesprekken, die samenhangt met het

ambtsgeheim. In hun omgang met gedetineerden behandelen ze laatstgenoemden met net zoveel respect en waardigheid als ieder ander mens.

Begrenzen

Het vergt ook een bepaalde mate van verdragen dat de ander gemengde motieven heeft, soms leidend tot manipulatief gedrag. Soms begrenst de geestelijk verzorger ook door iets te delen van de eigen ervaring, of wat er in mij resoneerde: “Als je dit zo zegt, word ik daar bang van. Misschien worden anderen daar ook wel bang van?” (vgl. Olsman, 2022). Soms dient begrenzing ook om duidelijk te maken dat de geestelijk verzorger het perspectief van de gedetineerde niet wil bevestigen: “Ik denk dat ik het een beetje anders zie dan jij. Maar ik weet niet of jij mijn kijk erop wilt horen?” Juist de (liefdevolle) begrenzing kan ook weer vertrouwen wekken, omdat de ander weet wat hij wel of niet aan mij heeft.

Tragiek

Ondertussen is het tragische dat herstel van vertrouwen vaak maar moeilijk te bereiken is, zeker wanneer iemand nooit veel vertrouwen in anderen heeft gehad. “Vertrouwen komt te voet en gaat te paard” wijst erop hoeveel geduld de opbouw van vertrouwen vergt. Er hoeft maar iets kleins te gebeuren en zij vertrekt te paard. Zelf vond ik het in de psychiatrie ook tragisch om te zien hoe wantrouwen bij sommige patiënten tegelijk een soort veiligheid bood: het wantrouwen en (onderliggende) angst was de lucht die de ander gewend was in en uit te ademen. Andere lucht opademen was te bedreigend. Dit vergde geduld van mij, die ik niet altijd kon opbrengen. Ik voelde me ook machteloos en moest daarmee omgaan: ik kon het wantrouwen niet (om)keren, hoe graag ik dat ook wilde.

Trouw

Het woord vertrouwen bevat ook het woord trouw. Justitiepredikanten en -aalmoezeniers kunnen deze betonen door zich te houden aan afspraken. Zelf leerde ik deze interventie van een collega: “Ik merk dat het gesprek nu niet lukt. Ik

kom volgende week donderdag terug om het gesprek voort te zetten.” Op die manier begreep zij en tegelijk hield ze de relatie in stand door perspectief te bieden op een vervolg. Ze belichaamde iets van Gods trouw. De trouw van God is iets waar mensen met veel wantrouwen zich aan vast kunnen houden. Soms doen ze dat op krampachtige wijze, wat weer risico’s met zich meebrengt. Tegelijk kan het ook zo zijn dat, door de onmogelijkheid om anderen te vertrouwen, de ander ook God niet kan vertrouwen.

Conclusie

In deze bijdrage schetste ik hoe wantrouwen in de samenleving, in detentie en in de levens van

gedetineerden een rol speelt. Ik vroeg me af wat een aalmoezenier of predikant in deze context van wantrouwen kon betekenen. Het antwoord is eclectisch omdat ik niet één antwoord heb op deze vraag. Geestelijk verzorgers kunnen in en door hun presentie en genadevolle blik een atmosfeer van vertrouwen creëren, of op zijn minst de voorwaarden voor een dergelijke sfeer. Zij kunnen vertrouwen wekken niet alleen door hun communicatie en het waarborgen van het ambtsgeheim, maar ook door te begrenzen op liefdevolle wijze. Van hen zelf vergt dit het omgaan met tragiek en machteloosheid. Hopelijk inspireert Gods trouw hen om zelf trouw te zijn aan de mensen die God op hun pad heeft gesteld. Dit vanuit het besef dat uiteindelijk niemand wel vaart zonder vertrouwen..

Erik Olsman is hoogleraar Geestelijke Verzorging aan de Protestantse Theologische Universiteit, Utrecht.

Protestantse Theologische **Universiteit**

Literatuur

- Adams K. (2019). Defining and Operationalizing Chaplain Presence: A Review. *Journal of Religion and Health*, 58(4), 1246–1258. <https://doi.org/10.1007/s10943-018-00746-x>
- Muuss, R. E. (1995). Erik Erikson’s Theory of Identity Development. In R. E. Muuss (Ed.), *Theories of adolescence* (pp. 42–57). McGraw-Hill.
- Lang, G., & Van der Molen, H. (2020). *Psychologische gespreksvoering. Een basis voor hulpverlening*, 18^e druk. Boom.
- Olsman, E. (2022). Resonance in a Theopoetics of Practice in Practical Theology. *International Journal of Practical Theology*, 26(2), 311-328. <https://doi.org/10.1515/ijpt-2021-0031>

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

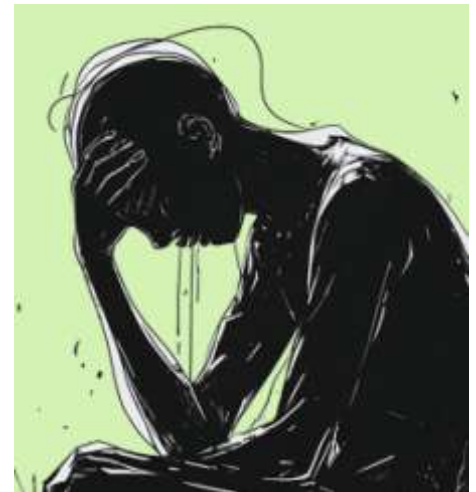
■■■■■

+++++

Wantrouwen en achterdocht in de bajes; een sociologische analyse

door Wim Dekker

“Ik ben echt een slechte racist”. Het is een uitspraak die telkens terugkomt in het fraaie portret dat Arlie Russel Hochschild (2024) schetst van de opgesloten Wyatt Blair in haar boek over gestolen trots en schaamte in de Verenigde Staten rond 2022. ‘Bad’ is voor Wyatt een woord dat trots impliceert. Als je ‘bad’ bent, zoals hijzelf, zijn vader en zijn dochter, dan dwing je respect af, omdat je geweld niet schuwt. En als je, als het nodig is, bereid bent om te doden.

+++++

Ergens bijhoren

Het portret dat Hochschild vervolgens schetst, op basis van interviews met Wyatt, is het verhaal van een man die van kinds af aan op het pad van (racistisch) geweld is gezet. Zijn vader was lid van de Klan.

Als puber moest hij met een bus naar school. De bus zat vol met kleurlingen. De enige manier om te overleven was geweld, aldus Wyatt. Natuurlijk werd hij veel in elkaar geslagen, maar zijn voortdurende bereidheid te vechten dwong wel respect af.

In de gevangenis heeft hij een hakenkruis op zijn schouder laten tatoeëren. Je hoort daarmee automatisch bij een selecte groep die geweld niet schuwt, maar ook respect afdwingt bij kleurlingen. Hij geeft hoog op van de Klan, neonazisme en witte superioriteit. Het geeft hem

het gevoel van ergens bijhoren. Consequent is het allemaal niet. Raszuiver is hijzelf niet. Hetzelfde geldt voor zijn relaties in het verleden. Maar hij is wel echt een ‘slechte klootzak’. Hij heeft schijt aan alles en iedereen. De enige manier van leven waarin hij gelooft is ‘echt slecht’ zijn (Hochschild, 2024, 97 – 113).

Verhaal

Het verhaal van Wyatt is natuurlijk maar een verhaal. Het is de apologie van een gedetineerde die tegenover de interviewer, in dit geval een oudere wetenschapper, Joods en ook nog eens democraat, zijn eer probeert te redden.

Door het hele verhaal heen zie je hem zoeken naar bronnen voor zelfrespect, legt hij overal schuld neer, behalve bij zichzelf, en gaat hij heen en weer tussen het voorzichtig zoeken naar

verbinding en minachtende trots, waarmee hij zich vervreemdt van alles en iedereen. Ik moest aan Wyatt denken toen mij gevraagd werd een artikel over wantrouwen en afkeer van de samenleving in de gevangenis te schrijven. En aan de rest van het boek van Hochschild. Want ik denk dat zij met haar aandacht voor 'gestolen trots' een punt heeft. Sterker nog, zij reikt iets aan dat helpt om verbinding te leggen. Maar voordat ik dat doe, eerst iets over de gevangenis zelf. Is de gevangenis niet per definitie een voedingsbodem voor wantrouwen, afkeer van de samenleving, vreemdelingschap?

Gevangenis als totale inrichting: Foucault en Goffman

In elk geval is een gevangenis de plek waar een gedetineerde de gevolgen draagt van een conflict met de samenleving. De gedetineerde heeft volgens de rechter de regels van de samenleving overtreden en wel zo ernstig, dat hij een tijd buiten die samenleving moet verblijven. Het wantrouwen van een gedetineerde komt dus niet uit de lucht vallen. *Er gaat wantrouwen van de samenleving aan vooraf*. Wat misschien weer gevoed werd door het wantrouwen van de pre-gedetineerde die het conflict met de regels van de samenleving aanging.

Wantrouwen duidt op buitensluiten, geen verbinding ervaren in de relatie, op je hoede zijn voor de ander, minachting. Het is een relationeel begrip en gedetineerden geven hier, of worden gedwongen hier bijna fysiek vorm aan te geven. Zij horen er niet bij. Een sociaal filosoof als Foucault heeft dit plastisch beschreven door de gevangenis te typeren als een panopticum.

De samenleving, zij die aan de goede kant staan, zien alles wat een gedetineerde doet. Door camera's, door lijfelijk onderzoek, door de ontlasting te analyseren, door dagrapporten te lezen enz. Gedetineerd zijn is object van onderzoek worden.

Het doel van al dat onderzoek is dat je geen gevaar meer bent voor de samenleving. Disciplineren. Pastoraat zal daar in de ogen van Foucault ook bij horen. Hoezeer het pastoraat ook zal benadrukken dat het in het pastoraat gaat om de echte ontmoeting tussen mensen. Maar goed, Foucault is natuurlijk ook de meester van de achterdocht.

Interessanter is in mijn ogen Goffman, de socioloog die in de jaren zestig van de vorige eeuw schreef over 'totale instituties'. Hij beschreef vooral psychiatrische inrichtingen, maar zijn observaties en conclusies zijn door te trekken naar gevangenis. Overigens, Goffman wordt ook vaak als uiterst achterdochtig getypeerd (Zijderveld, 1973,140). Sociologen hebben wellicht een ziekelijke neiging tot ontmaskeren.

Hoe dan ook, Goffman maakt voelbaar wat bejegening met mensen doet. Hij behoort tot de school van het symbolisch interactionisme en bedrijft sociologie met een toneelbril. Zijn dramaturgisch perspectief op het samenleven houdt in dat hij elk sociaal gedrag ziet als een toneelstuk waarin mensen betekenissen aan elkaar overdragen. Niet alleen over hoe zij zichzelf zien, maar ook hoe zij de ander ervaren en typeren.

De psychiatrische ziekenhuizen in de jaren zestig, de tijd van het onderzoek van Goffman, droegen als decor bij aan een toneelstuk waarin de patiënt maar een boodschap te verstaan werd gegeven: u bent gek en u moet meewerken aan uw genezing, anders komt u nooit meer terug in de samenleving.

Dat geldt natuurlijk ook voor een gevangenis. Alles, het decor en de acteurs, heeft maar een identiteitsbepalende boodschap: u bent een gedetineerde. U bent onvrij. Om hier uit te komen, moet u uw tijd uitzitten en het helpt als u zich goed gedraagt. Niet alleen de professionals zijn de acteurs. Gedetineerden onderling en bezoekende familieleden versterken die boodschap. Net als de messen of het gereedschap dat zij gebruiken tijdens het eten of bij 'het werk'. Dat is het totalitaire van een totale inrichting. Het dringt je een identiteit op: ik ben

een gevangene. Ik ben slecht in de ogen van de samenleving. Ik ben gevaarlijk voor die samenleving. Ik hoor er niet bij.

Op enig moment beschrijft Goffman hoe hij soms in een psychiatrische inrichting stootte op een moreel dieptepunt. Want, zo stelde hij, mensen in de psychiatrie zijn wel door de samenleving buiten gesloten omdat zij abnormaal gedrag vertonen, maar daar zit een belofte aan vast dat zij terug mogen keren als zij weer normaal doen. Dus oriënteren patiënten zich op het normale leven. Verpleegkundigen en psy-mensen helpen daarbij. Maar, zo ontdekte Goffman, er zijn patiënten die die ambitie hebben opgegeven. Zij zien zichzelf niet meer terugkeren. Ze zijn al te vaak teruggezet naar een gesloten afdeling. Hun verlot is al te vaak ingetrokken. De hoop op terugkeer is weg. Voor hen is er geen reden meer om zich te oriënteren op de normale samenleving. Dit leidt tot een moreel vacuüm.

Goffman beschrijft deze groep als verkerend in de krochten van de psychiatrie. Ze vormen veelal een gevaar voor zichzelf en hun omgeving. Er staat geen remming meer op hun impulsen of wanen. Waarom zouden ze ook? De kans op terugkeer is opgegeven. Ze zijn ook opgegeven. Moreel slaat hierdoor verval toe. Veel onderling seksueel verkeer, al dan niet met geweld, diefstal, pesterijen en mentaal vooral veel leegte.

Oriëntatie op de samenleving

Deze kleine inventarisatie van bronnen van wantrouwen en afkeer van de samenleving bij

Foucault en Goffman levert vier reactiepatronen van gedetineerden op wanneer zij door de samenleving zijn buitengesloten, beetje in de lijn met typologie van Merton:

1. Gedetineerden blijven zich, ondanks de uitsluiting, oriënteren op de samenleving, omdat zij ergens wel snappen waarom zij buitengesloten zijn. Zij zijn niet wezenlijk in conflict met de waarden, normen en instituties van de samenleving. Zij willen rehabilitatie.
2. Gedetineerden voelen zich al dan niet terecht buitengesloten door de samenleving, maar zien dit meer als een schakel in een keten. Zij hadden toch al moeite om zich te verbinden met de samenleving. Zij ervaren de samenleving als een machtige meester, ouder, baas waar je je niet verwant mee voelt. Het leven is dan een vervelend kat en muisspel waarbij je je passief agressief of agressief verzet waar je kunt. Je oriënteert je nog wel op de samenleving, maar niet omdat je de doelen van de samenleving deelt. Meer als slachtoffer of dilettant. Het kan speels, maar is meestal verbitterd. Je voelt je vooral slachtoffer.
3. Er is ook de groep die Goffman in de krochten van de psychiatrie aantrof. Mensen die zich zo min mogelijk aantrekken van de samenleving. Daar openlijk mee in conflict zijn en hun eigen weg gaan, in de luwte, onder het maaiveld, of in actief verzet.
4. Tenslotte zijn er nog mensen die de samenleving willen verbouwen. Mensen met idealen of geloof. Dat zijn er niet veel.

Kortom, het wantrouwen van gedetineerden is een voorstelbaar antwoord op het groeiende wantrouwen dat zij ontmoeten. De minachting voor gedetineerden in de samenleving is overigens eerder toegenomen dan gedaald. Dit laat onverlet dat het vertrouwen van de samenleving door gedetineerden veelal ook echt geschonden is.

Diep verhaal

Maar er valt sociologisch meer te vertellen. Actueler ook. Daarvoor pak ik de draad van Arlie

Russell Hochschild weer op. Haar onderzoek naar 'Gestolen trots' biedt mogelijkheden storings in het verhaal van een gedetineerde ten opzicht van het verhaal van de samenleving verder in kaart te brengen.

Hochschild heeft onderzoek gedaan in het stadje Pikeville in Kentucky, een staat in het midden van de Verenigde Staten. Pikeville was een kolenstad. Wie in Pikeville geboren werd, kwam in de mijnindustrie te werken. Maar de mijnen zijn gesloten. De armoede is groot en hetzelfde geldt voor de werkloosheid. Er is niet veel meer om trots op te zijn. Tot verbazing van Hochschild heeft 80% van de inwoners van Pikeville en van de staat Kentucky op Trump gestemd. Kentucky is rood gekleurd. Dat verbaast, omdat juist armen niet veel van Trump of de Republikeinen te verwachten hebben. De gezondheidszorg wordt uitgehold, de inkomens stijgen niet en de sociale zekerheid wordt afgebroken. De enige reden die zij kan verzinnen is de belofte van Trump bij zijn eerste termijn: ik zal de mijnen weer open laten gaan. Maar ja, dat bleek geen hout te snijden. Want wie wacht er nog op kolen? Hochschild's manier van onderzoek doen heeft trekken van wat een pastor in een gevangenis doet. Net als in haar vorige boek (2017), *Vreemdelingen in hun eigen land*, verblijft zij geruime tijd onder haar doelgroep, gaat nieuwsgierig en niet veroordelend contact met hen aan en komt zo op voet van vertrouwelijkheid te staan. En zo verzamelt Hochschild allemaal grotere en kleinere levensverhalen en verbindt die met de grote verhalen van Pikesville zelf: de sluiting van de mijnen, de opkomst van Republikeinen, de al dan niet gestolen verkiezingen door de Democraten, de bestorming van het Witte Huis, de klassenongelijkheid, de scheiding van rassen, de opkomst van neonazistische organisaties, de onbestrafte verkoop van pijnstillers door de farmaceutische industrie die qua verslavende werking in het niet valt bij drugs enz.

De veranderingen die zij in Kentucky ziet is die van een groeiend wantrouwen jegens de overheid. Paradoxaal genoeg wordt die nog versterkt door de overheid zelf. Want Republikeinen, en Trump zelf doen niets liever

dan de staat en zijn instituties onder kritiek stellen: deep state, deep fake. Musk die met de kettingzaag overheidsinstanties te lijf gaat.

De vraag van Hochschild is waarom de mensen in Pikeville zo vatbaar zijn voor dit verhaal? Waarom laten zij zich op sleeptouw nemen door Trump en openlijk neonazistische organisaties, terwijl zij daar objectief gezien geen baat bij hebben? In zekere zin geldt hetzelfde voor gedetineerden. Juist als zij terug willen keren in de samenleving hebben zij baat bij al die overheidsinstanties die ze daarbij op weg kunnen helpen: reclassering, sociaal werk, vrijwilligersorganisaties. En in de gevangenis wordt het leven wellicht ook aangenamer als ze zich enigszins zouden verbinden met al die functionarissen. Wantrouwen, conflict, het helpt allemaal niet. Maar het is wel de dagelijkse werkelijkheid.

Een paar uitkomsten uit het onderzoek van Hochschild helpen om de achterdocht van gedetineerden te begrijpen.

Het grote verhaal en het beleefde verhaal

De Amerikaanse samenleving heeft volgens Hochschild een groot verhaal dat zin geeft aan het leven van de burgers. Op hoofdlijnen komt het er op neer dat je zelf verantwoordelijk bent om je leven tot een succes te maken. Succes is ook het doel van het leven. Dat redt niet iedereen, maar als je succes hebt, heb je dat aan jezelf te danken. Zij hebben reden tot trots. Minder rijken hebben ook reden tot trots. Zij hebben de moed om mee te doen in de jacht naar succes. Tegelijkertijd geloven zij ook dat armoede evenzeer een gevolg is van eigen onvermogen. Dit grote verhaal, dat vooral door Republikeinen aangehangen wordt, zet het leven dus direct op scherp. Wie rijk is mag trots zijn, wie arm is moet zich schamen. Zo radicaal als dit verhaal is het verhaal van de Nederlandse samenleving niet. Maar ik schrijf dit verhaal tijdens de verkiezingscampagne en ik hoor veel gepraat over de hardwerkende

Nederlander, de buitenlanders die zich niet in willen zetten voor onze samenleving, de criminelen die hard aangepakt moeten worden en de trots op de ouderen die onze samenleving opgebouwd hebben en dat werken weer meer moet lonen.

Natuurlijk valt er van alles af te dingen op dit verhaal. Sociologisch onderzoek heeft al lang laten zien dat de startpositie van mensen erg verschillend is en dat dit van grote invloed is op het succes dat mensen hebben. Dat is de reden waarom Democraten zich inzetten voor beter onderwijs, betere gezondheidszorg, sociale ondersteuning.

Maar, zo laat Hochschild zien, dat verhaal dringt bij Republikeinse stemmers niet of nauwelijks door. Omdat zij van het verhaal dat uitzicht biedt op het zelf realiseren van je geluk houden. Omdat zij trots op hun eigen inzet en geluk willen zijn. Het is een mannelijk verhaal.

Het geeft de inwoners van Pikeville een onmogelijke positie: je wilt trots zijn, je eigen heft in handen nemen, maar het lukt je niet omdat de mijnen gesloten zijn en er in Pikeville verder nauwelijks wat te doen valt. In dat gat stappen de neonazi's, Trump en de Republikeinse partij. Het doet denken aan het zondebokmechanisme, beschreven door Girard. De schuld voor het falen wordt afgeschoven op de staat, op publieke instellingen, op de lokale overheid, de gekleurde mensen die misbruik maken van hun armoede. In Nederland worden vergelijkbare zondebokverhalen geuit door BBB, VVD, PVV en SGP.

Zo bezien is het wantrouwen van gedetineerden jegens overheidsinstellingen, functionarissen en professionals die er juist zijn om ze te helpen, een manier om hun frustratie over hun eigen treurige verhaal af te wentelen op anderen. Het werkt als een slachtofferapologie. Ik zit hier wel, heb ook wel gefaald, maar het kwam niet door mij maar door... Het is prettig om je teleurstelling over het leven en je eigen weg daardoorheen af te reageren op anderen. Een vorm van passieve agressie. Het verzoent je met jezelf. En je dekt je alvast in tegen teleurstelling straks, wanneer je weer faalt in de ratrace, als je uit de gevangenis komt.

Daarbij, de wantrouwige verhalen over overheidsdiensten en de samenleving zijn niet hun eigen verhalen. Er wordt door onze samenleving en vooral ook door de politiek continue neerbuigend gesproken over de sociale dienst, de reclassering, het sociaal werk, gevangenispersoneel. Gedetineerden zingen slechts mee in het koor. Alleen zij zijn belanghebbende.

Dus als we hier iets aan willen doen, doen we er goed aan respectvol en met waardering over deze professies te spreken en neerbuigende verhalen, vooral die van beleidsmakers, directies enz. te bekritisieren.

Het zal de moraal in die organisaties goed doen, trots terug geven. Want niets is zo besmettelijk als een negatief vooroordeel. Het tast zelfs de moraal van professionals aan.

Hochschild maakt zelfs het geloof in een bully als Trump aannemelijk. Hij geeft je je geloof in jezelf terug. Hij lijkt je te begrijpen en geeft woorden aan je eigen woede. Hij durft wel in opstand te komen waar je zelf overgeleverd bent aan je passieve agressie. Hij laat zien dat je met woede en bluf vooruit kunt komen, zonder je aan te passen. Het is haast te mooi om waar te zijn. Diep in hun hart weten mensen ook dat het niet waar is. Maar Trump laat ons het even geloven. Het maakt ons even gelukkig en trots.

De empathiebrug

Hochschild beschrijft twee wegen om uit het wantrouwen te komen. De eerste is vooral relevant voor de professionals. Besef dat je relatief gunstige positie niet alleen toe te schrijven is aan je eigen handelen, maar ook aan je afkomst, de mensen die je hebt ontmoet en de kansen die je kreeg en ook daadwerkelijk gegrepen hebt. Wanneer je dit bevooroordeeld zijn erkent, vergroot dat de empathie en is dat ook hoop- en moedgevend. In elk geval voor de bevooroordeelde. Het heeft zin om iets te doen aan de omstandigheden van gedetineerden in de hoop dat ze alsnog hun kans krijgen. Benadeelden kunnen er ook zo naar kijken. Het ligt dus niet alleen aan mijzelf. En als ik zo'n kans krijg, pak ik hem.

Het tegenovergestelde hiervan is het moralisme van bevooroordeelden. Het gratuite moralisme. Hochschild weet de woede van de lower classes voelbaar te maken als ze weer een democraat ontmoeten die ze beschuldigt van racisme, kolonialisme, de holocaust en het hoge suïcidecijfer van LHBT-ers. Ik denk dat dit voor gedetineerden niet anders is. Overigens onverschilligheid en ontrouw zijn nog erger. De andere weg om door empathie uit de misère te komen, en voorbij het wantrouwen, is het raken van de bodem en dat er dan iemand komt

die niet doorloopt. Hochschild verhaalt van mensen die met niets begonnen zijn, voorgesorteerd om te falen. Dat deden ze ook. Drank, drugs, criminaliteit, relatiebreuken, geen contact met kinderen. Tot ze op een dag de bodem raken. Wil ik nog verder of stap ik er uit?

Soms zijn er dan engelen, reclasseringswerkers, sociaal werkers, vrienden, de AA, die je op gang helpen om op te staan tot een nieuw leven. Opmerkelijk vaak met een religieus motiverend verhaal. Het vergt ook bovenmenselijke kracht om er uit te stappen. En opmerkelijk vaak professionals die zelf kennis hadden gemaakt met de bodem. Dat laatste geeft een extra laag aan de empathie. Het is niet alleen welwillendheid, het is ook echte kennis van 'het leven'. Dat 'weten uit ervaring' doet niet alleen goed, het ontdoet de begeleiding van goedkoop moralisme en het motiveert. Het drijft de schaamte uit. Terzijde, er zijn ook ervaringsverhalen die stuitend moralistisch zijn. Daar doel ik hier niet op. Empathie werkt dus en doorbreekt het wantrouwen. En het is wijs om daar ervaringsdeskundigen bij te betrekken. En het vraagt trouw. Opstaan van de bodem, terugvallen, weer opstaan, weer vallen en weer opstaan kan alleen als er mensen zijn die niet loslaten of opgeven. Pastores, ouders, kinderen, God.

Dr. Wim H. Dekker is docent sociologie en lector informele netwerken aan de Christelijke Hogeschool Ede (CHE), afdeling sociaal werk, en publiceert regelmatig op het grensvlak van geloof en cultuur.

Foto: Niek Stam

Goffman, E. (1973 (1961)). *Asylums; Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Hammondsworth: Penguin.

Hochschild, A. R. (2017). *Vreemdelingen in hun eigen land; een reis door rechts Amerika*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Hochschild, A. R. (2024). *Stolen Pride; Loss, Shame, and the Rise of the Right*. New York: The New Press.

Zijderveld, A. (1973). *De theorie van het symbolisch interactionisme*. Meppel: Boom.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■ ■ ■ ■

+++++

Hoe Jozefs vertrouwen op God hem hielp om vol te houden

door Marten van Willigen

Als we denken aan Jozefs vertrouwen op God kunnen er spontaan allerlei vragen bij ons opkomen: Kan dit vertrouwen dat Jozef had geleerd worden? Kan Jozef, die zelf in de gevangenis heeft gezeten, voor ons ook een voorbeeld of steun zijn? En op welke manier dan? Hoe kun je in de ellende ervaren dat God je niet vergeet? Wat betekent het eigenlijk wanneer je van iemand anders vertrouwen krijgt?

In deze bijdrage probeer ik, met het verhaal van Jozef als uitgangspunt, op deze belangrijke vragen voorzichtig een antwoord te geven.

+++++

Kreeg Jozef vertrouwen? Wat gebeurde er daarna?

Het antwoord op deze vraag is positief. Jozef kreeg van zijn vader en moeder zowel liefde als vertrouwen. Hij hield van zijn vader, die hem in allerlei opzichten vertrouwen gaf. Jozef mocht -om een voorbeeld te geven- zijn broers gaan opzoeken, zijn vader had er vertrouwen in dat Jozef dit naar behoren zou doen en Jozef vond het zelf ook geen probleem om zijn broers in Dothan op te zoeken, hij zag dit zitten en had er vertrouwen in.¹ Als iemand zijn of haar vertrouwen uitspreekt dat we iets goed zullen doen, geeft dit innerlijke rust en sterkt het ons zelfvertrouwen. Het is om die reden ook essentieel om als ouders oprecht vertrouwen te stellen in onze kinderen. Jozef had er op zijn beurt vertrouwen in dat zijn broers hem op een normale manier zouden ontvangen. Dit laatste vertrouwen wordt echter

geschaad en het vertrouwen van Jacob wordt daarna ook ernstig geschaad. De broers bezorgden Jacob de mantel van Jozef die met bloed besmeurd was. Dit zorgde bij Jacob voor een grote schok en voor diep verdriet, omdat hij dacht dat Jozef door een wild dier verscheurd was.

Kan Jozef, die zelf in de gevangenis heeft gezeten, voor ons ook een voorbeeld of steun zijn?

Deze vraag dringt zich als het ware als vanzelf op, na alle ellende die Jozef heeft meegemaakt. Eerst wordt immers Jozefs vertrouwen door zijn broers geschaad, die hem willen vermoorden en uiteindelijk als slaaf verkopen. Daarmee schaden ze Jozefs vertrouwen in hen als broers. Dan wordt zijn vertrouwen door de vrouw van Potifar en door Potifar zelf geschaad. Potifar komt niet voor

Jozef op, maar gelooft zijn vrouw en laat Jozef zodoende 'vallen' door hem op te sluiten. In de gevangenis krijgt Jozef echter de mogelijkheid om voor zijn medegevangenen te zorgen, de gevangenbewaarder schonk wel vertrouwen aan Jozef. Dit gebeurt in veel mensenlevens, we ontmoeten mensen die ons geen vertrouwen willen geven, maar ook anderen die ons juist dit vertrouwen wel schenken, dat we ook nodig hebben om werkelijk te kunnen groeien. 'En God was met hem', zegt de Bijbeltekst. Deze tekst is heel belangrijk omdat ze laat zien dat God mensen vasthoudt, ondanks allerlei onrecht dat ze moeten ondergaan. Het antwoord op de bovenstaande vraag is dus opnieuw positief. Jozef kan zeker voor ons een voorbeeld en steun zijn. Hij laat zien dat wanneer we op God ons vertrouwen stellen en rechtvaardig voor Zijn aangezicht willen leven we toch uiteindelijk Zijn zegen zullen ervaren.

In het Bijbelverhaal zien we eigenlijk twee lijnen: de menselijke lijn, die door Jozefs broers en de vrouw van Potifar is bedacht en de lijn van God, die al het menselijke onrecht overstijgt en uiteindelijk Jozef aanstelt tot onderkoning van Egypte.

Jozef leert ons te volharden in moeilijke omstandigheden waar we zelf niets of weinig aan kunnen doen.

We mogen in die omstandigheden zeker ook aan God vragen of Hij ons lot dragelijk wil maken. Ook Jozef heeft in de gevangenis veel gebeden. Hij bleef zo ook nauw met God verbonden.

Hoe kun je in de ellende ervaren dat God je niet vergeet?

God opent vaak onverwachts nieuwe wegen als oude wegen onbegaanbaar zijn geworden. In het Nieuwe Testament staat: 'En zie Ik toon u een uitnemender weg.' Deze tekst maakt God waar, als we biddend daarom vragen. Een nieuwe weg is vaak niet van tevoren zichtbaar of te overzien, maar het is bemoedigend om te weten dat God met die nieuwe weg voor ons al bezig is, ook al zien we die nog niet. Jozef legde de dromen van de schenker en de bakker uit, er kwam nieuw perspectief. Toch duurde het nog twee jaar voordat hij de dromen van de farao mocht uitleggen.

Hoopvol blijven leven is daarom van levensbelang.

Maar onze hoop is ook zeker niet ongegrond: God vergeet ons niet, als wij in het gebed tot Hem roepen. Hij laat zich niet onbetuigd. De droomuitleg van de schenker en de bakker die ook uitkwam zoals Jozef voorspeld had, was een geweldige bemoediging, voor Jozef een duidelijk bewijs dat God hem niet had vergeten.

Wat betekent het eigenlijk wanneer je iemands vertrouwen krijgt?

Dit is eigenlijk het beginpunt van een belangrijke weg omhoog. Iedere mens heeft dit vertrouwen nodig om mentaal te kunnen groeien.

Er zijn eigenlijk drie belangrijke stappen in onze mentale ontwikkeling waardoor we als mens ook daadwerkelijk gelukkig worden.

De eerste belangrijke stap is dat we vertrouwen van onze medemens ontvangen. Vertrouwen om het leven te delen, in een huwelijk, om een

voorbeeld te geven, of vertrouwen om iets te mogen doen. Zoals Jozef de zorg voor het huis van Potifar en de zorg voor zijn medegevangenen als verantwoordelijkheid ontving, omdat Potifar en de gevangenvaarder vertrouwen in Jozef stelden.

De tweede stap is de uitgesproken waardering voor iets dat we gewetensvol en naar eer en geweten hebben volbracht. Jozef mocht, nadat hij het vertrouwen van de gevangenvaarder had ontvangen, de dromen van de schenker en de bakker uitleggen. De waardering voor zijn gewetensvolle uitleg bleef echter aanvankelijk nog uit.

Toen die waardering echter expliciet door de schenker werd uitgesproken bij de farao en deze Jozef uit de gevangenis liet halen opende dit voor Jozef een nieuw perspectief. Dit laatste is de derde belangrijke stap in onze mentale ontwikkeling: dat er nieuw perspectief is, of dat er nieuw perspectief ontstaat.

Kan het vertrouwen op God geleerd worden?

Het verhaal van Jozef geeft hierop een positief antwoord:

“Dat wat jullie ten kwade hebben gedacht heeft God ten goede gedacht.”

Daarmee zegt Jozef in feite dat hij wel wist dat men hem veel kwaad bezorgd had, maar dat hij toch de inhoud van de dromen die hij kreeg nooit vergeten was. Jozef bleef vasthouden aan de dromen die God hem had gegeven en bleef vertrouwen op Hem.

Het gaat er bij het vertrouwen op God niet om dat we eerst aan allerlei voorwaarden moeten voldoen voordat we ons vertrouwen op God kunnen stellen.

In feite kunnen we dit vertrouwen altijd in ons leven onvoorwaardelijk op God stellen. In die zin kan vertrouwen geleerd worden doordat we dit vertrouwen in praktijk brengen, beoefenen

zagezegd. Op de toren van de Lebuïnus-kerk in Deventer lezen we heel eenvoudig: FIDE DEO, *Vertrouw op God*. Dit is in feite een opdracht aan ons allen. Het vertrouwen op God wordt ook nooit beschaamd. Hij wil ons in ons leven altijd nabij zijn. De strekking van het Jozef-verhaal is universeel.

Opnieuw beginnen, in vertrouwen op God

Wanneer anderen ons vertrouwen hebben geschaad, is dat heel pijnlijk en kan dat bij ons, net zoals dat bij Jozef, harde gevoelens losmaken of oproepen. Bij de eerste ontmoeting met zijn broers stelt Jozef zich waarschijnlijk om die reden ook heel hard op en wil hij van geen verzoening weten.

Toch komt die verzoening er wel, maar deze komt later tot stand, het heeft tijd nodig, er is in tussentijd voor Jozef te veel gebeurd om zich zomaar te verzoenen. Hij wil eigenlijk alleen nog maar met Benjamin contact hebben, maar dit plan loopt anders af dan hij het zich voorgesteld had. Juda springt voor Benjamin in de bres en zo mislukt Jozefs eigenlijke plan. Dit moment van verzoening is voor Jozef en voor zijn broers heel emotioneel. Maar ook heel helend voor beide partijen.

Wanneer wijzelf door onnadenkendheid of door wat voor reden dan ook het vertrouwen van anderen hebben geschaad is berouw en gebed om vergeving noodzakelijk.

Als we geloven dat vergeving door Christus' lijden mogelijk is, zelfs voor de moordenaar aan het

kruis was dit mogelijk, doen we nooit tevergeefs een beroep op God. We mogen dagelijks bidden om vergeving voor wat wij hebben misdaan. God zal dit gebed niet onverhoord laten.

Daar mogen we op vertrouwen. Want Hij is de Waarachtige, een God die niet liegen kan. Dat

laatste kan voor ons een geweldige troost zijn in de vaak leugenachtige wereld waar we in leven. Christus Jezus is de Weg, de Waarheid en het Leven. Hij is de Zoon van God en ook onze Verlosser. Hij neemt al onze zonden van ons weg, als we oprecht berouw daarvan hebben. Omdat Hij Zelf de Waarheid is.

Prof. dr. M.A. (Marten) van Willigen is bijzonder hoogleraar Bijbeluitleg Vroege Kerk, Theologische Universiteit Apeldoorn

¹ De bijbeltekst (Gen. 37: 13,14) suggereert zelfs dat Jozef zich hiervoor bij zijn vader aanbood: 'Zie, hier ben ik.'

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■ ■ ■ ■

+++++

Vertrouwen in hen die met wantrouwen worden aangezien

door Renilde van Wieringen

Er was eens een man, zijn naam was Alcide Lataste en hij leefde in de negentiende eeuw (1832-1869). Op 25-jarige leeftijd meldt hij zich aan bij de Dominicanen. Hij wil graag tot deze orde gaan behoren.

+++++

Een Franse jongeman

Voordat Alcide Lataste zich bij de dominicanen aanmeldt, heeft hij al een stuk levensweg achter de rug. Hij is geboren in een 19e eeuws burgerlijk gezin. In die tijd telden in een dergelijke omgeving gedetineerden en ex-gedetineerden niet mee. Ze werden beschouwd als het uitschot van de maatschappij. Met deze visie groeit ook Alcide Lataste op. Hij houdt zich niet bezig met gedetineerden of ex-gedetineerden, want dat hoort niet. Verder is hij jong en probeert hij zelf zijn weg in zijn leven te vinden. Dat blijkt niet mee te vallen, want zijn gezondheid is fragiel. Van jongstaf aan is hij ziekelijk van aard. Ook zijn pubertijd is niet eenvoudig. Wel haalt hij zijn diploma en zijn vader geeft hem vervolgens het advies om bij de belastingen te gaan werken en daarin carrière te maken. Alcide neemt het advies van zijn vader ter harte en gaat ermee aan

de slag. Voor zijn werk en de daarbij behorende interne opleiding komt Alcide in diverse Franse plaatsen te wonen.

Sint Vincentius-vereniging

In een van die plaatsen maakt hij kennis met de Sint-Vincentiusvereniging. Voor die tijd was dat iets nieuws.¹ Het is een vereniging die zich inzet voor mensen die letterlijk armoede lijden, maar ook voor mensen die geestelijk het zwaar te verduren hebben.

Dat spreekt Alcide aan. En waar Alcide ook komt te wonen, hij meldt zich elke keer aan bij de Sint Vincentius-vereniging en doet onder andere aan huisbezoek en organiseert een gaarkeuken.

Nadat hij op een dag een preek van een pater dominicaan heeft gehoord, verdiept hij zich in

deze orde en op 4 november 1857 meldt hij zich aan bij de Dominicanen. Hij wordt toegelaten en krijgt verdieping in geestelijk leven en in theologische vorming. Zijn kloosternaam wordt Jean-Joseph.

Pater Jean-Joseph Lataste OP

Foto website [Nederlands - Dominikanerinnen von Bethanien](#)

Nieuwtestamentische vrouw

Jean-Joseph volgt zijn studie in de plaats Saint Maximin La Sainte Baume, een plaats gelegen in Aix en Provence (in het zuiden van Frankrijk). Daar in die plaats werd – en dat wordt nog steeds – Maria Magdalena vereerd. Er wordt daar een reliek van haar bewaard.

Jean-Joseph raakt in de ban van deze Nieuwtestamentische vrouw. Dat is niet alleen omdat de heilige Maria Magdalena een belangrijke heilige is voor de dominicanen, maar het is vooral omdat hij zich realiseert hoe Jezus deze vrouw, die door de toenmalige maatschappij werd veracht, gerehabiliteerd heeft.

Op een dag (zo is in de Bijbel te lezen – Lucas 7:37-38) is Jezus namelijk op bezoek bij hooggeplaatste mensen. Ze hebben Jezus uitgenodigd, maar de welkomstituelen achterwege gelaten. Ze hebben Jezus geen water gegeven om zijn voeten te

wassen, geen begroeting gegund, en geen olie over zijn hoofd gegoten. Dan komt er een vrouw, Maria Magdalena. Zij wast Jezus' voeten met haar tranen; zij kust zijn voeten onophoudelijk en ze giet ook nog kostbare olie over zijn voeten. De hooggeplaatsten vroegen zich af of Jezus wel door had om wie het ging, namelijk om een vrouw die volgens hen een grote zondares was. Maar Jezus' reactie is totaal anders. En die reactie van Jezus ten opzichte van Maria Magdalena raakt Jean – Jozef ten diepste en zorgt voor een vernieuwing in zijn geloof. Maria Magdalena mag in de ogen van Jean-Jozef niet meer gezien worden als een grote zondares, maar als een door Gods toedoen voorname heilige. Zo voornaam zelfs dat Maria Magdalena de titel heeft gekregen: apostel der apostelen.

Vrouwengevangenis

Pater Jean-Joseph, een diepgelovige man en lid van de Dominicanen maakt naar aanleiding van de Nieuwtestamentische Maria Magdalena een diepe bekering door. En wanneer hij in september 1864 de opdracht krijgt om te gaan preken in het tuchthuis van Cadillac², beseft hij door zijn vernieuwd geloof dat voor deze gedetineerde vrouwen verbetering mogelijk en zelfs meer dan noodzakelijk is.

De vrouwen die in deze Franse gevangenis moesten verblijven, waren tamelijk jong en veelal ongeletterd.

Uit de jaarlijkse statistieken blijkt het sterftecijfer hoog te zijn en boven het landelijk gemiddelde te liggen.

Pater Jean-Joseph gaat preken in deze vrouwengevangenis en geeft er ook aanbiddingsuren.

Over zijn ervaringen schrijft hij onder andere:

“Het volk verafschuwt deze vrouwen. Ze worden dievegges genoemd terwijl negen van de tien vrouwen misschien niet eens de minste diefstal gepleegd hebben. En u weet dat het woord ‘dievegge’ een

verborgen afkeer oproept, een instinctieve afkeer in de ziel opwekt. Het was half vijf in de ochtend. Ik was verbaasd om hun grote aantal en hun stille aandacht.”³

Religieus leven voor ex-gedetineerde vrouwen

Door pastorale gesprekken en met name door het biecht horen, wordt het pater Jean-Joseph duidelijk dat voor deze vrouwen religieus leven mogelijk moet zijn.

Voor destijds was dit een geheel nieuw idee: ex-gedetineerde vrouwen die de mogelijkheid zouden krijgen tot een religieus leven, dus die de mogelijkheid zouden krijgen tot een leven met groot sociaal aanzien. Want dat had het kloosterleven in Frankrijk in de 19e eeuw.

Vrouwen die eerst als gemarginaliseerd worden gezien en niet mee mogen tellen, met als gevolg daarvan een aanzienlijk grote kans op recidive, behoren volgens pater Jean-Joseph de mogelijkheid te krijgen op vernieuwd leven, zelfs op een vernieuwd leven met hoog aanzien.

Pater Jean-Joseph komt dus met het voorstel om gedetineerde vrouwen bij hun vrijlating de optie te geven tot een religieus leven. Dit voorstel van

pater Jean-Joseph staat in een enorm contrast met de gangbare ideeën over ex-gedetineerde vrouwen.

Samen

Zijn idee wordt niet meteen omarmd. Integendeel. Hij krijgt veel weerstand.

Maar hij krijgt ook medewerking. Onder andere van weer een moedige vrouw. Namelijk van zuster Bernardine. Ze was reeds ingetreden bij de Dominicanessen (en wel in Tours). En ze dacht, toen ze hoorde over dit nieuwe idee van pater Jean-Joseph, dat ze zich zou gaan inzetten voor de hulp aan ex-gedetineerden, maar het blijkt totaal anders te zijn. Ze gaat sámen wonen en sámen leven met ex-gedetineerden, die haar medezusters worden. Dat was iets heel anders dan ze had gedacht. Maar ze gaat het aan. En met haar zuster Albéric. En nog anderen.

Zo ontstaat er een nieuwe kloostergemeenschap, waarin iedereen – ondanks protesten – een kloosterkleed draagt. Niemand kan zien wie ooit veroordeeld is geweest en in de gevangenis heeft gezeten, en wie niet.

De nieuwe kloostergemeenschap wordt een samenleving in solidariteit aan elkaar én in vertrouwen op God.

Zuster Bernardine wordt de eerste moeder overste. Ze ontvangt de naam mère Henrica Domincia. Zuster Albéric, die met haar mee is gegaan, wordt zuster Marguerite-Marie.

Nieuwe kansen

De zusters hebben er vertrouwen in dat mensen die met wantrouwen worden aangezien, nieuwe kansen behoren te krijgen. Het nieuwe klooster wordt het ‘Huis van Bethanië’ genoemd. Mère Henrica Domincia vertrouwt pater Jean-Joseph volledig, kiest hem als haar geestelijk leidsman en werkt met de andere zusters onder andere onder het motto ‘gelukkig zijn zij wier verleden hen aanspoort tot grotere liefde’.⁴

Ook in Nederland komt zo’n huis van de grond. Het eerst in Venlo in 1914.⁵ Er zijn nu nog steeds zusters, hoeveel op leeftijd, van de

Dominicanessen van Bethanië in Nederland, Duitsland en België.

En nu?

De opvang van vrouwen die in detentie zitten of hebben gezeten, is ook in deze eeuw onderdeel van de spiritualiteit. In 2012 wordt zuster Sara geïnterviewd over de vraag of het mogelijk is om de ex-vrouw van Marc D. op te vangen.⁶ Marc D. heeft zes meisjes misbruikt en vier van hen laten doodhonger. Zijn ex-vrouw wordt medeplichtig bevonden.

Zuster Sara behoort ten tijde van het interview tot een kleine gemeenschap van vier zusters van de Dominicanessen van Bethanië.

Op de vraag of er in haar congregatie nog steeds vrouwen met een gevangenisverleden worden opgenomen zegt ze geen ja en geen nee.

Haar antwoord is een bewuste keuze omdat de achtergrond juist niet van belang is. Zuster Sara zegt in het interview dat hoe gruwelijk de daden ook zijn en hoe groot de pijn en het verdriet van de slachtoffers en nabestaanden ook zijn, iemand toch mens moet kunnen zijn.

Vertrouwen

Ook nu nog worden er nieuwe huizen en opvangplekken opgericht voor onder andere vrouwen die in moeilijkheden leven en misschien ook in justitiële inrichtingen hebben moeten verblijven. Deze nieuwe opvangplekken zijn niet van de Dominicanessen van Bethanië, maar deze zusters zouden er zo het voorbeeld voor kunnen vormen. Zo is er het 'Overweeghuis' in Utrecht. In dit huis kunnen vrouwen terecht die wensen uit de prostitutie te kunnen stappen.⁷ Het Overweeghuis in Utrecht is nog tamelijk nieuw.

Eens was het 'Huis van Bethanië' in Frankrijk nieuw. Maar de vrouwen hielden vol en hielpen

elkaar. In juli 1867 (dat is kort na de oprichting) woonden er in het 'Huis van Bethanië' al zestien vrouwen, waarvan zes een justitiële achtergrond hadden.

Dat werd trouwens niet zo benoemd. Ze kregen ook niet de naam 'ex-gedetineerd'. Dat is ook niet de kern van iemand die in een justitiële inrichting heeft moeten verblijven. De kern is dat die persoon er toe doet, hoe diens levensweg ook is geweest, en dat deze mens een kind van God is. Dat vraagt om vertrouwen van allen in allen.

De zusters Dominicanessen van Bethanië in Montferrand-le-Château (Frankrijk) vertellen er zelf over. Zuster Paul Odile zegt:

"Jezus is een vriend, een vriend op wie je kan rekenen, die nooit bedriegt en die nooit gemene streken uithaalt en in wie we volledig vertrouwen kunnen hebben. Dat is wat ik gedaan heb. Ik geef mijn onvoorwaardelijke vertrouwen. Ik weet dat Hij daarvan houdt; dat wij Hem onze totale en onvoorwaardelijke vertrouwen schenken."⁸

Ik heb diepe bewondering voor de zusters die de liefdevolle aandacht voor en omgang met gedetineerden van pater Jean-Joseph Lataste hebben opgepakt en waargemaakt in hun dagelijkse kloosterleven. En ook voor alle zusters die nog steeds leven vanuit dit geloofsgoed: vertrouwen, onvoorwaardelijk.

Pater Jean Joseph is op 3 juni 2012 zalig verklaard en staat bekend als de 'apostel van de gevangenen'. Zijn feestdag is op 5 september. Een dag die binnen het R.-K. justitiepastoraat volop gevierd zou mogen worden.

In de gevangenis van Butzbach (Duitsland, deelstaat Hessen) wordt een reliek van de zalige pater Jean Joseph ingebed bewaard en gekoesterd in een antependium, gemaakt door

paramentenborduurster Susanne Bremer.
Alexandre Haustrein, zielzorger in het R-k
justitiepastoraat in Duitsland, heeft een icoon van
de zalige vervaardigd.

Dat gedetineerden nog steeds grote waardering
hebben voor de zalige pater Jean-Joseph blijkt uit
hun uitspraken, zoals:

“Lataste betekent voor mij hoop,

vertrouwen, waardering voor mijn eigen
ziel. Hij is een voorbeeld, omdat hij in alle
nederigheid de naastenliefde van God in
praktijk brengt.”

En ook:

Lataste betekent voor mij menselijkheid.
Hij zoekt de mens in de gevangene.”

Dr. Renilde van Wieringen is pastoraal theoloog, werkzaam in het R.-K. justitiepastoraat,
beeldend kunstenaar en redactielid *Pastorale Verkenningen*.

¹ De Sint-Vincentiusvereniging werd op 23 april 1833 opgericht door de Franse rechtenstudent Frédéric Ozanam (1813-1853). Deze vereniging is genoemd naar de heilige Vincentius a Paulo, die zich onder andere richtte op de organisatie van charitatieve werken.

² Cadillac ligt in Zuidwest Frankrijk. Het kasteel dat werd gebouwd tussen 1598 en 1634, werd in de 19e eeuw tot vrouwengevangenis gemaakt. Het heeft als gevangenis dienst gedaan tot 1952.

³ Uit: *Liefdadigheidsprek 407, ten gunste van Bethanië*.

⁴ <https://bethanien-op.org/nederlands/> (voor het laats bezocht op 31-10-2025)

⁵ Zie: <https://www.dominicanen.org/nl/over-ons/dominicanessen-van-bethanie> (voor het laatst bezocht op 31-10-2025) Daar staat het eerste prille begin in Nederland omschreven, dat in *Huis zonder tralies* nog is terug te lezen. Tevens geeft de website in het kort de ontwikkeling weer van de combinatie tussen contemplatie en actie. Tot die actie behoort na de Tweede Wereldoorlog op verzoek van de bisschop van Roermond de opvang van kinderen van gedetineerde NSB-ers. Zo werd een start gemaakt van het werk van kinderbescherming. De doelgroep van de opvang van vrouwen werd uitgebreid naar die van kinderen en jongeren.

⁶ W.Houtman, *Michelle Martin en de zusters*, Nederlands Dagblad, 25 augustus 2012.

⁷ [Overweeghuis Utrecht – Keuzevrijheid voor vrouwen in de prostitutie](#) (voor het laatst bezocht op 14 november 2025)

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=bZtJHAnN3Ok&t=73s> (voor het laatst bezocht op 14 november 2025)

⁹ <https://gefaengnisseelsorge.net/an-einem-ort-an-dem-man-eigentlich-nicht-feiern-kann> (voor het laatst bezocht op 14 november 2025)

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

=====

+++++

Wantrouwen voed wantrouwen

door Heleen Heidinga en Elizabeth van Dis

Stichting Buurtpastoraat Utrecht (BPU) heeft de missie om de meest kwetsbare buurtbewoners liefdevol en trouw bij te staan in verschillende Utrechtse buurten.

+++++

Werkwijze

Wij werken relationeel en in de leefwereld volgens de presentiebenadering, waarbij we aansluiting zoeken in de leefwereld en kijken dan wat we kunnen betekenen. We zijn veel op straat en op centrale plekken in de buurten waar bewoners met ons in contact komen. Door deze toegankelijke werkwijze krijgen wij contact met bewoners die vaak nauwelijks in beeld zijn bij reguliere hulpverlening. In dit artikel gaan we in op de thematiek rond vertrouwen en wantrouwen aan de hand van het verhaal van Jair.

Veel wantrouwen

‘Vertrouwen komt te voet en gaat te paard’. Dit is tekenend voor wat wij in onze buurten zien gebeuren. Er heerst veel wantrouwen; naar burens, hulpverleners, instanties en jegens de politiek.

Andersom is er ook veel wantrouwen vanuit instanties richting bewoners. Buurtbewoners die met overheidsinstanties te maken hebben, worden overmatig gecontroleerd en moeten allerlei bewijzen en verklaringen uploaden in ingewikkelde digitale systemen voordat zij ergens aanspraak op kunnen maken. Elke keer weer moeten mensen met hun billen bloot.

Aan den lijve ondervonden

In ons werk maakten we verschillende keren mee dat bewoners actief gewantrouwd werden door de sociale recherche van overheidsinstanties als DUO, de gemeente of het UWV.

Jair (gefingerde naam) heeft de impact van dit wantrouwen aan den lijve ondervonden.

Op een middag heb ik een afspraak met Jair. Ik kom al jaren bij zijn ouders over de vloer maar hun volwassen zoon heb ik nooit ontmoet. Hij doet de deur open en ik loop achter hem aan zijn woonkamer binnen. De huiskamer is strak ingericht en er staan bijna geen meubels. 'Ik heb een minimalistische levensstijl', zegt Jair. Dat geeft me rust.' Dat heb ik nog niet vaak gehoord in mijn werk als buurtpastor.

Jair heeft een aantal jaar op een middelbare school gewerkt, maar kwam ziek thuis te zitten, wat nu al bijna twee jaar duurt.

'Ik probeer er het beste van te maken en heb goede hulp van de therapeut', zegt hij als ik vraag hoe het voor hem is. 'Maar het is ook wrang, want ik wil zo graag, maar het lukt gewoon niet.' Omdat Jairs gezondheid werken niet meer toelaat, moet hij een WIA uitkering aanvragen. Hij heeft alle papieren al met potlood ingevuld en vraagt mij het te lezen. 'Wel fijn als je even mee-leest', zegt hij wat verlegen. Alles is correct ingevuld en kan zo op de post.

Een paar weken later appt Jair mij een brief door van het UWV waarin gevraagd wordt of de uitkering direct naar hem gestort moet worden of dat dit via zijn werkgever gaat. Ik weet niet precies wat handig is.

'Misschien verstandig om even met het UWV te bellen en te vragen wat gebruikelijk is?' app ik terug. Even later krijg ik een appje terug: 'Kan jij misschien bellen, want ik heb een traumatische ervaring gehad met een instantie en raak in paniek als ik moet bellen.'

Ik had Jair ingeschat als iemand die mondig is en zijn zaken goed kan regelen en had dit niet achter hem gezocht. We spreken af dat ik bij hem langs kom en dan bel zodat we kunnen overleggen als dat nodig is. Als we aan zijn eettafel zitten om te bellen, worden we goed te woord gestaan. 'Pff, wat vind ik dit spannend', zegt hij, als ik heb opgehangen, 'ik ben altijd bang dat het verkeerd zal gaan'.

'Wil je vertellen wat je hebt meegemaakt?', vraag ik voorzichtig.

Jair knikt en begint te vertellen. 'Je weet toch hoe het erbij mijn ouders aan toe gaat? Mijn moeder altijd in de stress en mijn vader meer dronken dan nuchter?'

Ik knik. Jair vertelt dat hij hier als student enorm last van had. Daarom heeft hij een kamer gezocht om meer rust te krijgen om te kunnen studeren. Hij is bij zijn oudere zus en zwager gaan wonen. Na enkele maanden stond er een inspecteur van DUO op de stoep om na te gaan of hij daar echt woonde. Jair was niet thuis en zijn zus wilde de inspecteur niet binnenlaten. Een week later kreeg hij een brief van DUO, waarin hij van fraude werd beschuldigd. Hij moest alles terugbetalen, kreeg een boete en zijn studiefinanciering werd stopgezet. Tijdens de bezwaarperiode kwamen er steeds inspecteurs langs bij hem en zijn ouders om te achterhalen waar hij woonde. 'Het was zo vernederend. Ik voelde me een crimineel. Ze hebben mijn kledingkast onderzocht en vroegen of ik kon bewijzen dat dit mijn kleding was en niet die van mijn zwager.'

Uiteindelijk heeft hij een advocaat in de arm genomen en heeft hij de rechtszaak tegen DUO gewonnen. 'Dat heeft twee jaar geduurd, mijn hele studententijd was verpest.'

Ik vind het erg om te zien dat iemand slachtoffer is van beleid dat op wantrouwen is gebaseerd en zeg dat ik snap dat hij geen vertrouwen meer heeft in overheidsinstanties. Jair zegt dat hij het stom van zichzelf vindt, maar zo in paniek raakt als hij moet bellen.

'Ik vind het helemaal niet stom', zeg ik. 'Je bent slecht behandeld en dat vertrouwen is niet zomaar terug.'

Impact

Het verhaal van Jair laat zien wat de overmatige controledrang van de overheid voor enorme impact kan hebben op iemands leven. Jair is een man die ondanks een ingewikkelde thuissituatie, keihard heeft gewerkt om zijn leven op de rit te krijgen: hij had een middelbareschooldiploma, ambities en mogelijkheden om te studeren. Om zijn onrustige thuissituatie te ontvluchten besloot hij bij zijn zus te gaan wonen. Dit lijkt een mooi voorbeeld van iemand die de regie pakt. Echter werd hij enorm tegengewerkt uitgerekend door een overheid die 'eigen regie en eigen kracht predikt.'

Precair

Jair zoekt contact met een buurtpastor die zijn leefwereld kent en door zijn familie vertrouwd wordt. Dat geeft hem het vertrouwen om hulp te durven

vragen en zijn verhaal te delen. In ons werk zijn we ons ervan bewust dat vertrouwen heel precair is en dat we dat niet moeten beschamen.

We zijn gevoelig voor de kwetsbaarheden die een buurtbewoner durft te tonen. In de relatie die we met de buurtbewoner hebben opgebouwd, kunnen we soms ook een zakelijke boodschap van een instantie *ondertitelen*. Andersom gaan we mee naar afspraken met instanties om als steun of stemversterker voor een buurtbewoner te fungeren; wij zien het als onze opdracht om andere professionals gevoelig te maken voor de mens en diens geschiedenis achter alle papieren. Dat vergt moed: van de buurtbewoner om opnieuw een professional in vertrouwen te durven nemen, van de buurtpastor om haar mond open te doen als de mens vergeten wordt, en van de professional aan de andere kant van de tafel: om vertrouwen te geven door de ruimte te durven pakken die er heel vaak wel is.

→ Heleen Heidinga

Elizabeth van Dis ←

buurtpastores bij
Stichting Buurtpastoraat Utrecht

Naschrift redactie: Kort nadat dit artikel bij ons binnenkwam, schreven de auteurs ons dat Stichting Buurtpastoraat, wegens gebrek aan financiële middelen, haar activiteiten helaas met ingang van 2026 moet beëindigen.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

Wantrouwen in het aardbevingsgebied

door Wilco Bosman

Er is geen keukentafel die ik heb bezocht waar vertrouwen niet impliciet of expliciet een belangrijk thema is.

Als geestelijk verzorger in het aardbevingsgebied valt op dat niet alleen de relatie met instanties is aangetast, maar ook de relatie met anderen in het algemeen, en niet zelden de relatie met het zelf. Al deze relaties zijn op een bepaalde manier beschadigd in het vertrouwen.

Maar wat betekent dat precies? Hoe ziet dat eruit? En kan dat nog herstellen?

+++++

Wat is vertrouwen?

In het aardbevingsgebied is vertrouwen een centraal thema dat in verschillende situaties terugkeert. Het speelt een rol tussen bewoners en de overheid, maar werkt ook door in de relatie tot betrokken partijen, burens, naasten en uiteindelijk in de relatie tot zichzelf. In dit artikel wil ik vooral kijken naar hoe het eerste – de relatie met overheid en instanties – doorwerkt in die andere relaties.

Om dat goed te doen, moeten we onderscheid maken tussen verschillende vormen van vertrouwen. Mensen kunnen hun vertrouwen verliezen in de competentie van het systeem en de mensen die daar werken. Dit zorgt ervoor dat zij zich lamgeslagen, in de steek gelaten en machteloos voelen. Maar procedures en omstandigheden kunnen ook zorgen voor een verlies van vertrouwen in de goedheid en

intenties van de ander. Dit beschadigt het vertrouwen in mensen, in systemen, en soms zelfs in relaties die daar los van staan. Vaak gaat het om een combinatie van beide. Het resultaat is dat mensen zich niet meer kwetsbaar durven op te stellen, omdat zij niet geloven dat de ander zorgvuldig met hun problemen om kan gaan.

Waar komt dat wantrouwen vandaan?

Wantrouwen in Groningen is niet iets van gisteren, maar heeft lange en complexe aanloop gehad. Het is te veel om hier volledig te beschrijven, maar het wantrouwen van de Groningse bewoners in de provincie heeft een geschiedenis die voor sommige bewoners vandaag de dag nog net zo levend is als dertig jaar geleden. Zo was het tot kort geleden nog de norm om zelf te bewijzen dat je huis was

aangetast door de aardbevingen, een onmogelijke opdracht. Hoe dat wantrouwen nog steeds doorwerkt verdient een eigen essay, maar benoemen is noodzakelijk.

Dertig jaar geleden waren de bevingen voor veel mensen al een feit, evenals de scheuren die daardoor ontstonden. Toch werden ze niet erkend.

Financiële belangen wogen zwaarder dan de veiligheid van bewoners, en zorgen werden weggedrukt. Individuele bewoners moesten het opnemen tegen de advocaten van de NAM; soms kregen ze compensatie, maar vaak genoeg niet. Waarschuwingen werden genegeerd. Advocaten van Shell en NAM maakten zich soms schuldig aan extreme ontkenning door schade toe te schrijven aan bijvoorbeeld een granaat uit de Tweede Wereldoorlog die diep onder de grond zou zijn afgegaan. Sinds de aardbeving in Huizinge kwam landelijke erkenning op gang. Toch speelt wantrouwen – ondanks dat de tijd van zulke extreme ontwijkacties voorbij lijkt – nog steeds een grote, soms dominante rol.

Wat doen wij?

Wij komen bij mensen en sluiten zonder doel of oordeel aan. Wij komen in de eerste plaats luisteren en zijn ons bewust van de kwetsbare situatie waar mensen zich in kunnen bevinden.

De waarde van onze positie zit hem er misschien in dat we wel onderdeel zijn van een groter systeem, maar niet horen bij de NCG, IMG of andere instituten waar bewoners een ingewikkelde relatie mee hebben.

Daarnaast handelen we vanuit het begrip dat de ander de autoriteit is op zijn eigen situatie, waardoor we bijvoorbeeld goed begrijpen dat je bepaalde uitspraken moet vermijden. Een bekende zin is:

‘Maar je krijgt er toch een mooi huis voor terug?’

of:

‘Zijn er misschien ook lichtpuntjes?’

Hoewel we deze uitspraken niet *nooit doen*, gaat het vooral om timing en context.

Wij geloven dat de wanhoop en pijn die mensen voelen echt bestaat en dat dit ruimte en erkenning verdient. Wanneer iemand erg ontredderd is en dit je eerste reactie is, verlies je het vertrouwen vaak direct. In oplossingen schieten, focussen op het positieve, oordelen, of meteen praten over herstel van vertrouwen, zorgt ervoor dat je de problemen die er spelen bagatelliseert – met opnieuw verlies van vertrouwen als gevolg.

Het verhaal heeft ruimte nodig. Het is belangrijk om te erkennen dat mensen onrecht is aangedaan. De gaswinning is geen ongeluk dat mensen simpelweg is overkomen; er is onrecht gepleegd.

Sommige mensen zitten al zo lang in een onhoudbare situatie dat het lastig is om nog aan iets anders te denken dan hun eigen dossier.

Mensen die niet begrijpen wat de bewoners meemaken zijn geneigd dit snel te bestempelen als overdreven en een kwestie van houding. Onze kijk daarop is dat langdurig leed wellicht kan leiden tot zwart wit denken en dat er altijd ruimte moet zijn voor nuance, maar de grieven van mensen verdienen het om gehoord te worden zoals ze deze meemaken. Het vraagt oprechte aandacht, erkenning en tijd om samen met de bewoner die eventuele nuance te vinden. We staan naast de bewoner zonder de ander totaal te veroordelen, maar erkennen wel het aangedane onrecht voor wat het is – zonder de pijn en boosheid te relativeren of te pathologiseren.

Toch zijn er momenten van vertrouwen

Er zijn mensen die het lukt om vertrouwen vast te houden, zelfs wanneer alles lijkt te spreken tegen het idee dat zij zo gezien worden. Het meest

hoopvolle is misschien wel dat bewoners die al vijf jaar in een traject zitten toch kunnen zeggen: *'We gaan er met vertrouwen in vandaag.'* of: *'Ik wil vooral een excuus, dan is het goed.'*

Binnen instanties zijn er teamleiders die ons benaderen voor inzicht en perspectief. Zij willen trainingen volgen om bewoners beter te begrijpen. Maar juist dat wijst op een dieper probleem: het is ontzettend moeilijk om de geest van een instantie te veranderen. Niet omdat mensen niet willen, maar omdat die instanties gebouwd zijn op principes die op zichzelf goed zijn – rechtvaardigheid en gelijkheid voor iedereen die met het systeem te maken heeft.

Alleen: wat als juist de mensen voor wie het bedoeld is, beschadigd raken door die manier van werken? Dan worden zelfs de meest nobele principes gevaarlijk wanneer ze uitsluitend binnen hun eigen logica worden doorgevoerd. Er

is kennelijk meer nodig – en gelukkig lijkt die ruimte er nog steeds te zijn. Hoe aangetast het vertrouwen ook is, veel mensen doen nog steeds de deur open voor wie wil luisteren. Niet altijd, maar vaak genoeg. En hoewel zij instanties niet vertrouwen, delen zij hun verhalen wel met elkaar, op plekken waar zij zich veilig voelen. En als wij dan luisteren bestaat er kennelijk toch ook voor ons als professional alle ruimte om fouten te mogen maken. Zo vertelde een bewoner mij dat iemand van een instantie tegen hem zei: *'Ik zie dat je heel boos bent.'* Hij legde uit hoe miskennend die uitspraak voor hem was. Ik reageerde: *'Wauw, ik kan me voorstellen dat je je dan heel onvrij vóélt.'* *'Nee,'* zei hij verontwaardigd. *'Ik bén onvrij.'* Ik knikte. Ik begreep wat ik verkeerd had gedaan. Ik bood mijn oprechte excuses aan en hield daarmee het vertrouwen intact.

MA. Wilco Bosman
Geestelijk verzorger

De gaswinning in Groningen zorgt niet alleen voor schade aan de huizen, maar ook voor schade aan de levens van mensen. Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied biedt geestelijke verzorging voor iedereen die geraakt wordt door gevolgen van de gaswinning. Daarnaast signaleert GVA als de menselijkheid in het aardbevingsgebied onder druk komt te staan en brengt dit onder de aandacht bij betrokken organisaties. Zie ook de website www.gvagroningen.nl

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

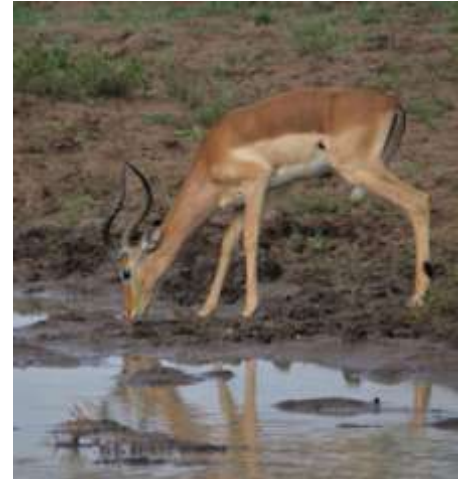
■■■■

+++++

Als een hert

door Kick Bras

*'Zoals een hinde smacht
naar stromend water,
zo smacht mijn ziel
naar u, o God. (Psalm 42)'*

+++++

Verlangen

Kun je naar God verlangen? Waar verlang je dan eigenlijk naar? Naar iemand die van boven af ingrijpt? Die zomaar, op wonderlijke wijze, verandering brengt in je leven? Verlangt en verwacht degene die je begeleidt dat? Verlangt de dichter van Psalm 42 dat? Wat bedoelt hij als hij zegt: 'Zoals een hinde smacht naar stromend water, zo smacht mijn ziel naar u, o God?'

Uit het vervolg wordt duidelijk, dat hij verlangt om weer mee te mogen gaan op pelgrimage naar de tempel in Jerusalem. Met weemoed denkt hij terug aan hoe dat voorheen ging. Hoe hij meeliep in een dichte stoet, te midden van een feestende menigte optrok naar Gods huis. Hij kan dat blijkbaar niet meer. Want hij woont niet meer in Israël. Hij woont nu in Syrië, dicht bij de berg

Hermon, onder een volk, dat niet in zijn God gelooft en dat hem zelfs bespot met de vraag: waar is dan jouw God? Waarom hij daar woont, in dat buitenland, weten we niet. Is hij gevlucht? Is hij uitgeweken vanwege hongersnood? Maar hij heeft het daar in zijn gastland niet naar zijn zin.

Zijn verlangen naar God heeft dus veel te maken met verlangen naar terugkeer in zijn eigen land, met zijn eigen mensen de grote feesten kunnen vieren bij de tempel in Jerusalem. Ik denk dat wij ons dat verlangen wel voor kunnen stellen. Het is het heimwee dat we tegen kunnen komen bij onze mensen in de gevangenis. Het heimwee naar vrienden en familie. Misschien ook het heimwee naar het thuisland. Maar is dit nu verlangen naar God? Bij de dichter van Psalm 42 zeker wel.

Gerechtigheid

Toch denk ik dat er nog meer te zeggen valt over zijn verlangen naar God. Psalm 43, wat eigenlijk een vervolg is van deze Psalm, begint met: 'Doe mij recht, God.' God is de garant van het recht. Als je aan God denkt, moet je denken aan recht en gerechtigheid. Verlangen naar God is vooral ook verlangen naar gerechtigheid. Ook dat kunnen wij wel invoelen.

In alle godsdiensten is God de hoogste morele instantie. In God geloven betekent moreel besef hebben. Weten dat je je als mens verantwoorden moet tegenover God, die volmaakte gerechtigheid is. Niet dat God ons altijd precies voorschrijft wat wij doen moeten. Vooral bezielt hij ons met moreel besef. Dat je weet dat je niet maar alles doen kunt wat je instincten je zeggen.

Verlangen naar God betekent verlangen naar eerbiediging van mensenrechten, naar eerlijkheid en normbesef in de omgang met mensen. Soms besef je ook, dat je zelf daarin ernstig tekortgeschoten bent.

Dan betekent verlangen naar God zoiets als verlangen naar vergeving. Dat verlangen zal een rol spelen in de harten van hen die we begeleiden. Zo kan het verlangen naar recht samengaan of strijden met een verlangen naar vergeving. De geestelijk verzorger doet er goed aan deze verlangens bij de begeleide te verkennen.

Diepe crisis

Bij de dichter van Psalm 42 gaat het verlangen wel erg door de diepte heen. Hij spreekt zichzelf steeds weer toe: Wat ben je bedroefd, mijn ziel, en onrustig in mij. Het lijkt erop, dat hij persoonlijk in een diepe crisis zit. Hij zegt tegen God: 'Waarom vergeet U mij? Waarom ga ik gehuld in het zwart, door de vijand geplaagd?' Het is zwart geworden van binnen. Hij voelt zich van God verlaten. Dit pijnlijke gevoel van

verlatenheid, van het niet meer weten, dat noemen we ook wel de nacht van de geest. Dan weet je zelf niet meer hoe je het licht aan moet doen. Hoe zal het ooit weer dag worden van binnen? Dit kan heel herkenbaar zijn bij de begeleide. Net als de psalmist spreek je jezelf dan voortdurend toe: Wat ben je bedroefd mijn ziel en onrustig in mij. Wat is er toch met jou aan de hand? Waarom maak je je zoveel zorgen? Waarom voel je zoveel angst? Zo proberen we onszelf dan uit de put te praten, maar het lukt ons niet om het licht in onze geest weer aan te doen. Dat lukt ook de dichter uit deze Psalm niet. Telkens lijkt het alsof hij zich moed in gepraat heeft, dan klinken er hoopvolle woorden, maar dan zakt hij toch weer terug in zijn onrust en verdriet. Daarom richt hij zich tot God. Hij noemt Hem: de God die mij ziet en bevrijdt. In het hier en nu van zijn zorgen en angsten verlangt hij ernaar gezien te worden. En dan hoopt hij dat God die hem ziet, hem ook zal bevrijden.

Dat God jou ziet

Wat zeg je eigenlijk, als je zegt dat je ernaar verlangt dat God je ziet? Je verlangt er dan naar dat God jou ziet in jouw ellende van dit moment, in de duisternis van je geest, in het verdriet en de eenzaamheid die je nu ervaart. Je verlangt ernaar dat je gezien wordt, gekend wordt, dat jouw nood gepeild wordt. Je verlangt naar nabijheid in jouw innerlijke strijd. Misschien krijg je bezoek, bijvoorbeeld van de geestelijk verzorger.

Je spreekt je uit, en de ander luistert. Die ander begrijpt jou. Die ander geeft jou geen goede raad, draagt geen oplossingen aan. Bagatelliseert jouw verdriet niet. Maar is eenvoudig een tijdje bij je,

begrijpend nabij. En als die ander weg is, voel je je toch opgelucht. Misschien zelfs heb je het gevoel alsof God in die ander jou nabij was. Daar verlangt de dichter van Psalm 42 naar: naar Gods nabijheid. Ook al is het donker om mij heen. Ook al is mijn eigen ziel verdrietig en onrustig. Ik ben niet alleen. En ook al grijpt U niet in van bovenaf. Ook al zwijgt U als ik tot U spreek. Uw zwijgende aanwezigheid geeft mij rust.

Rust vinden

Ik denk dat deze dichter dat vooral bedoelt, als hij zegt: ik verlang naar God. Dan bedoelt hij: ik verlang ernaar om rust te vinden in God. Ik denk dat dat het diepste verlangen is van vele, misschien wel alle mensen. Als we zeggen: ik wil rust vinden in God, dan bedoelen we niet dat we in slaap gesust willen worden, dat we vluchten voor onze verantwoordelijkheid. Maar we bedoelen dat we zoeken naar een houvast, een

rustpunt, een basis waar we kracht kunnen vinden om het leven aan te kunnen. En die rust, die vinden we alleen in een alomvattende liefde. Door alles heen, door hoogte en diepte. Die ons niet loslaat, die ik noem met Psalm 42 'mijn God die mij ziet en redt.'

De dichter zingt zich in deze Psalm toe naar dit rustpunt, naar deze basis, naar dit basale vertrouwen. En dan spreekt hij een woord uit dat hem opent naar een nieuwe toekomst. Dat is het woord hoop: Hij zegt tegen zijn ziel: 'Vestig je hoop op God, eens zal ik hem weer loven.'

Wanneer dat zijn zal, dat weet hij niet. Dat kan hij niet vastleggen. En hoe zijn lot er dan precies uit zal zien, daarvan heeft hij geen kennis, daarover heeft hij nog geen controle. Maar met dat hij zijn hoop vestigt op God die hem ziet, opent hij een venster in zijn geest waardoor de frisse lucht van de toekomst naar binnen komt waaien.

Kick Bras is emeritus predikant en auteur van boeken over spiritualiteit

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■■

+++++

'Omwille van Zijn trouw'

Psalm 44 als vertrouwen dwars door wantrouwen heen

door Theunis Veenstra

*In de stilte van mijn cel
150 psalmen van gevangen
NBG, Adveniat, eerste druk 2024
Psalm 44, p. 81-83*

Voor de jubileumbundel 'In de stilte van mijn cel', uitgebracht ter gelegenheid van 75-jaar protestants- en rooms-katholiek justitiepastoraat, heb ik in de PI met mijn Bijbelgespreksgroep psalm 44 hertaald.

■■■■

+++++

Drie stukken

In de gespreksgroep beginnen we met het opknippen van de tekst in drie stukken. Dit zien we in de bundel niet terug, maar hieronder wel bewust eindtekst en bespreking in drieluik.

1. Een terugblik op Gods daden in het verleden (de verzen 2–9)

De hele familiegeschiedenis door
Is ons van U verteld
U gunde onze ouders een plek om op te leven
Ze stonden erbij en keken
Als naar een wonder
Land onder hun voeten
Het ging hen te boven
Drop je knife en
Doe wat met je life.
Zo toonde u de mensen
Vóór ons hoe dat ging:

Met elkaar samenleven
In het land waar U koning bent.
En nu zijn wij dan aan de beurt
Om de eer in de familie te houden
Om het geloof in U te laten klinken
Als muziek in de oren.

2. Een klaagzang over Gods afwezigheid in het heden. (Idem, 10–23)

Maar Heer,
Ze hebben de radio's
Van onze cellen verwijderd
Net als de vogelkooien
We zijn nu zelf de gekooide
Maar ons halen ze niet weg.
Wij zijn het bokje
Dat verhaal van onze familie
Dat U er altijd bent
Blijft dat dan verleden tijd?

In het vandaag de dag
Horen we de spot
Iedere avond op de televisie
En binnen is er de blik van de PIW-er
En van de directeur
De ene keer vernietigend,
De andere keer opbouwend.
En dat weet je nooit van tevoren
We zijn toch al gestraft?
Waarom dan nog een keer?

3. Een gebed om herstel en redding (idem, 24–27)

En dan toch die Bijbel
Op de plank naast het bed
Uw woorden die
Een weg wijzen om te gaan
Maar die ook
Aan ons knagen in de nacht
Want altijd weer die die stemmen
Over de muur heen
De hele wereld valt over ons heen
Is dat dan de prijs van geloven?
Zo ongeveer gaan bij ons
De gordijnen open.
Een nieuwe dag.
Wij zijn er klaar voor.
Nou U nog.
Kom bij ons binnen Heer
Toon ons Uw liefde
Het leven gaat niet buiten U om.
Hoor ons gebed,
Als een S.O.S.
Save Our Souls

Ten aanzien van 1: de terugblik op Gods daden in het verleden

Een aantal deelnemers benoemt hoe ze zijn grootgebracht met kerk en geloof en dat dit houvast en vertrouwen heeft gegeven, of zoals de psalm schrijft: *‘de hele familiegeschiedenis door is ons van U verteld.’*

Bij het merendeel van de groep is dit niet het geval. Maar iedereen staat open voor wat de Bijbel te bieden heeft. Diep van binnen wordt dit gevoed door een verlangen naar herstel. Bij de aarzeling of dit ook voor jou bestemd is voegt zich

het vermoeden van een God die geen mens afwijst.

‘Zoals u de mensen vóór ons toonde hoe dat ging: met elkaar samenleven, in het land waar U koning bent, zo zijn wij nu aan beurt’.

Ten aanzien van 2: een klaagzang over Gods afwezigheid in het heden

Psalm 44 is in al haar vezels een zogenaamde ‘klaagpsalm’. Maar ook zónder het weeklagen van deze tekst beginnen de bijeenkomsten vaak met een klaagzang, en wel van de deelnemers zelf. Er gebeurt namelijk iedere dag wel iets in de PI en dat vraagt om een ‘adres’ om stoom af te blazen. Dat kan op veilige wijze bij de dominee, want die rapporteert niet. Het wantrouwen en gemopper heeft daarmee geen gevolgen voor de op- of afwaardering van plus-programma’s en de toewijzing van populaire baantjes binnen het penitentiare decoratiestelsel.

Daar komt nog iets anders bij: de buitenwereld denkt bij een gevangenisstraf vaak aan wat men ziet: hoge muren, hekken, tralies en deuren die op slot gaan. Bij de gedetineerde zelf is er echter sprake van een ander soort vrijheidsbeperking. Zijn gevoel van onvrijheid is met name de begrenzing van autonomie en de complexe afhankelijkheid van dagprogramma’s en ambtelijke procedures.

In een bajes moet je voor van alles en nog wat toestemming en uitleg vragen: verlof, een bezoekaanvraag, het invoeren van een gitaar, of de volgende stap in de rechtsgang. Als justitiepredikant zie ik dagelijks hoe inrichtingswerkers en casemanagers werken als een ploegpaard om in aandacht en uitleg een duidelijke voor te trekken in de akker waarin mensen zijn weggezaakt. Vanuit de cel is echter moeilijk te volgen waar zich dit proces van besluitvorming afspeelt. De stap naar beklag, waar iedere gedetineerde recht op heeft, wordt dan al snel verleidelijk. Door personeelstekort en stapeling van klachten die op voorhand al kansloos lijken, maar toch behandeld moeten

worden, duurt dit echter vaak langer dan gewenst.

Als justitiepredikant motiveer ik de gedetineerde altijd om het gevoelde onrecht of wantrouwen eerst in onderling gesprek met de directie aan te kaarten. Voelt de klager zich hierin niet gehoord en doet hij alsnog een beroep op het beklagrecht, dan geeft me dat het goede gevoel dat hij nog niet is afgestompt. En wat de klagers in mijn gespreksgroep betreft: ze hebben de Bijbel aan hun zijde, want heel psalm 44 is een beklagschrift. God krijgt er flink van langs: *‘dat verhaal van onze familie (dus van ons geloofsvertrouwen): dat U er altijd bent. Blijft dat dan verleden tijd?’*

Als je tegen God zelf mag klagen en uitspreken dat hij zwijgt, hoeveel te meer dan tegen zijn grondpersoneel! Mijn tafelgenoten gaan dan ook helemaal los in hun wantrouwen:

‘We horen de spot iedere avond op de televisie. En binnen is er de blik van de PIW-er, en van de directeur. De ene keer vernietigend, de andere keer opbouwend. En dat weet je nooit van tevoren... We zijn toch al gestraft? Waarom dan nog een keer?’

Zo, dat lucht op. We nemen even pauze. Koffie en koek brengen ons tot bedaren.

Ten aanzien van 3:

een gebed om herstel en redding.

Psalm 44 beweegt zich tussen polen van wantrouwen en vertrouwen. De tekst weerspiegelt de worsteling van een gelovige gemeenschap die zich verlaten voelt door God, ondanks haar trouw en de herinnering aan vroegere daden van verlossing. Mijn gespreksgroep is tot nu toe ook zo’n klagend gezelschap. Tot gedurende de bijeenkomst, laten we maar zeggen: ‘na de pauze’, de toon verandert. Vanwaar deze omslag?

Als ik ernaar vraag noemen ze als eerste dat het oplucht om er over te praten. Niet alleen in de gespreksgroep, maar ook met bijvoorbeeld al die vrijwilligers uit omliggende kerken die wekelijks de diensten in de Bajes bezoeken als blijk van belangstelling en solidariteit van buiten naar binnen. En wat te zeggen van de bezoekers en

vrijwilligers van Gevangenzorg en van Exodus, de donateurs van Stichting Volharding met hun gratis Bijbels en boeken vol geloofsverdieping. Samen met vele andere instanties vormen zij de jaarringen van vertrouwen gedrapeerd rond het wantrouwen van de gevangene.

‘Maar sla je nu niet een belangrijke groep over?’ De tafelgenoten kijken me aan. ‘Ik bedoel jullie zelf’, zo antwoord ik op mijn eigen vraag. ‘Als de vrijwilligers en hulpverleners huiswaarts keren en de celdeur gaat op slot, zijn jullie het die vanaf *‘de plank naast het bed’*, naar een boek grijpen’. Met daarin de roep van het voorgeslacht, als gelovige protesteers: *‘Word wakker Heer, waarom slaapt U? (Vers 24, NBG-vertaling).*

‘Verzin een echo op deze woorden’ zo daag ik mijn gespreksgenoten uit. Zij kruipen schuchter uit de schulp en voegen de volgende tekst toe aan ‘hun’ psalm:

‘Uw woorden die een weg wijzen om te gaan, maar die ook aan ons knagen in de nacht’. ‘Want altijd weer die die stemmen over de muur heen. De hele wereld valt over ons heen. Is dat dan de prijs van geloven?’

Het gevecht van de mens in het donker: geen zicht voor ogen, binnen in je is de sfeer vertroebeld en ook de buitenwacht ziet je niet zitten. Houd het dan maar eens vol. Maar ‘blijf juist dan roepen, klagen, protesteren’, zo houdt de oertekst van psalm 44 ons voor. ‘Bid tegen de klippen op tot God, als die lijkt te slapen, - in het vertrouwen, ofwel het geloof dat Hij, omwille van Zijn trouw, zal ontwaken’.

De zuurstofkraan van dit klaaglied gaat verder open. Met vereend geloof nemen de arrangeurs van psalm 44 de pen op voor de laatste frase:

‘De gordijnen open’. ‘Een nieuwe dag’. ‘Wij zijn er klaar voor, Heer’. ‘Nou U nog’. ‘Hoor ons gebed’.

Ds. Theunis Veenstra is justitiepredikant in PI Veenhuizen en in FPC Mesdag te Groningen

An illustration of a room. On the left, a wire birdcage sits on a dark surface. In the center, a wooden desk holds a green book with a pen on top, and two other books, one labeled 'Bijbel'. To the right, a window with a blue curtain looks out onto a brick wall and green foliage.

Psalm 44, de verzen 24-27 herschreven

En dan toch die Bijbel
Op de plank naast het bed
Uw woorden die
Een weg wijzen om te gaan
Maar die ook
Aan ons knagen in de nacht
Want altijd weer die die stemmen
Over de muur heen
De hele wereld valt over ons heen
Is dat dan de prijs van geloven?
Zo ongeveer gaan bij ons
De gordijnen open.
Een nieuwe dag.
Wij zijn er klaar voor.
Nou U nog.
Kom bij ons binnen Heer
Toon ons Uw liefde
Het leven gaat niet buiten U om.
Hoor ons gebed,
Als een S.O.S.
Save Our Souls

De tovenaars van Tatabánya

door Els de Bijl Nachenius

*In de stilte van mijn cel
150 psalmen van gevangen
NBG, Adveniat, eerste druk 2024
Psalm 35, p. 64-65*

Ik vraag Marc of ik hem mag interviewen over zijn deelname aan het psalmenproject 'In de stilte van mijn cel', wat dat voor hem heeft betekend. Hij reageert aangenaam verrast.

+++++

Wantrouwend

Marc heeft een lange vrijheidsstraf voor de boeg en zal daarna een tbs behandeling krijgen. Zijn wereld heeft met zijn detentie al een grote verandering ondergaan en daar zal het niet bij blijven. Zijn blik op en omgang met andere gedetineerden is wantrouwend; hij is alert op alles, dat een kort verlof om zijn zieke vader te bezoeken, in gevaar kan brengen.

Effect van detentie

Wanneer iemand gedetineerd wordt, moet hij of zij zich zien te verhouden tot zijn of haar nieuwe sociale context; hoe de gedetineerde daarin slaagt, kan heel direct van invloed zijn op het contact met zijn of haar dierbaren. In de setting van een totaalinstituut als een PI luistert het voor het vertrouwen van de gedetineerde nauw of er zorgvuldig en humaan wordt gewerkt. Hier wordt

duidelijk en soms ook heel emotioneel ruchtbaarheid aan gegeven, van: "Je hebt mensen die hier werken en mensen die hun best doen" tot aan "Ze laten je zo verrekken". Welk effect de detentie en de rechtsgang op een gedetineerde hebben, is zeer divers; van voluit beamen dat de straf terecht is tot een complete dissociatie van de eigen persoon en het delict; van gelaten en soms zelf 'matter of fact' dragen van een zeer lange straf tot een bewonderenswaardig vermogen om overal ruimte te vinden in een vrijheidsontnemende omgeving als in een PI. Kortom, detentie is van invloed op hoe een gedetineerde de brokken van zijn werkelijkheid al dan niet aan elkaar weet te lijmen. Een belangrijk onderdeel van die ingewikkelde werkelijkheid is het contact met dierbaren; is dat er en hoe wordt dat ervaren. Vertrouwen en wantrouwen liggen dicht bij elkaar als het gaat om bejegening, het al dan niet

vertrouwen van medege-detineerden, groepsdruk, en het belang van verlof om dierbaren te kunnen bezoeken of afscheid van hen te kunnen nemen.

Ruimte en zin

Een belangrijke waarde van de geestelijke verzorging is in deze dat wij in deze ingrijpende periode met hen op kunnen trekken en met hen ruimte en zin kunnen zoeken. “Ze laten je zo verrekken” wordt gaandeweg: “Ik ben bang dat als er iets met mij is en ik heb hulp nodig, dat er dan niemand komt.” Vertrouwen is kwetsbaar in een vrijheidsbenemende omgeving.

Marc is graag actief en de aandacht voor en tijdens de opdracht is hem welkom. Schrijven biedt hem ruimte, maar hij vindt het ook spannend: “Je moet toch met eerbied met de bijbel omgaan”, zegt hij. Dan geeft hij nog een reden waarom hij het spannend vindt: Er komen ook deelnemers die verdacht worden van of afgestraft zijn voor zedendelicten. Marc is er dus bedacht op, voordat het project van start gaat, hoe zijn afdeling op zijn deelname zal reageren. Ook neemt hij het schrijven serieus en weet hij nog niet hoe de andere deelnemers dit zullen doen.

Stuur ons een engel

Psalm 35 sprak hem meteen aan: “Heer, stuur ons een engel om ons te helpen”. Zijn vader is ernstig ziek en zal binnenkort, zoals Marc het zegt, ‘een engel worden aan de hand van de Heer’. Zijn vader is erg belangrijk voor hem en hij wil dus graag met verlof om zijn vader te bezoeken, nu het nog kan. Hij is heel erg op zijn hoede “Want als ik de fout in ga, kan ik niet naar hem toe”. Als het hem teveel wordt, trekt hij zich terug op zijn cel en luistert hij naar muziek, daar wordt hij rustig van. Ook het schrijven van psalm 35 ‘In mijn beleving’ heeft hem rustig gemaakt, en is zo (ook) een monument voor zijn vader geworden.

Levensstijl

Van meet af aan heeft zijn vader hem meegenomen naar Feyenoord. Feyenoord is voor hem een levensstijl geworden, die hem blijft

inspireren. Het absolute hoogtepunt was dat hij als veertienjarige een Feyenoordshirt kreeg, gesignd door József Kiprich. Had zijn oom geregeld. Het zal als een rode draad door zijn schrijven lopen. Hij heeft het serieus opgepakt: ‘Ik wilde er echt iets van maken, het moet wel uit jezelf komen’.

Creatief schrijftalent

Wat mij opvalt, is dat Marc gesprekken meestal kort houdt, maar schrijvend, op papier, een expressief creatief talent blijkt te zijn. In zijn schrijven zit een mooie opbouw en een duidelijk aanwezig gevoel voor humor. “Emoties laten zien wordt gezien als een teken van zwakte” en dat laat hij liever niet toe. Op papier, in het schrijven voelt hij zich altijd vrij. In het opschrijven van zijn woorden voor psalm 35 komen de levenslessen van zijn vader regelmatig voorbij: “Wie niet kan delen, kan ook niet vermenigvuldigen”. Marc noemt zijn vader zijn grote voorbeeld en beste vriend, hij heeft veel van hem geleerd en samen hebben ze veel meegemaakt. Het schrijven van de psalm heeft gaandeweg een bijzondere persoonlijke betekenis voor hem gekregen “Het monument van de dichter is nu ook mijn monument voor mijn vader geworden.”

Groeiend vertrouwen

Als vertrouwen groeit, sneuvelen vooroordelen en ontstaan perspectieven. Marc komt terug op hoe hij eerst naar de groep keek. “Er waren jongens van verschillende afdelingen uitgenodigd, daar had ik mijn bedenkingen over. Achteraf was het zeer geslaagd en was er ruimte voor ieders gedachten en emoties; het maakte niet uit waar iemand van verdacht werd of voor veroordeeld was. Nadat de psalmen zijn gedrukt, heb ik met plezier de nieuwe versie gelezen [alle deelnemers hebben een exemplaar van ‘In de stilte van mijn cel’ gekregen]. Nogmaals, bedankt dat ik hieraan mocht deelnemen.”

Els de Bijl Nachenius, justitiepredikant
met dank aan Pieter Thomassen

Psalm 35 'In mijn beleving'

Heer stuur ons een engel om ons te helpen.
Onze tegenstanders willen ons verslaan,
ze willen ons vernederen
en sommigen wensen ons zelfs de dood toe.

Jarenlang was het ploeteren, afzien
en soms zelfs zeer slecht.
Het deed pijn, veel pijn,
maar van jongs af aan hebben wij geleerd
om je pijn en verdriet niet te laten zien,
want je tegenstanders genieten als je het laat merken,
en je lotgenoten voelen zich rot
maar kunnen het niet veranderen.

Heer stuur ons een engel om ons te beschermen.
Onze tegenstanders' arrogantie is bijna ondraaglijk
en het wordt tijd dat we terugslaan.

En dan na jaren en jaren
op je tanden bijten, rustig blijven, gaan,
komt daar ineens József
en hij gaat wonen waar het in Holland allemaal begon,
in het mooie Dordrecht!

Heer stuur ons een engel die ons helpt te winnen.
Onze tegenstanders moeten ook weer voelen
hoe dat verliezen iks.
En zo gebeurt het.
Wedstrijd na wedstrijd gaat het beter.
De tegenstanders worden stiller en stiller.
De Amsterdamse arrogantie verandert in angst.
Op Rotterdam-Zuid in de almachtige Kuip
heeft niemand meer iets te vertellen.
De vele liederen klinken en elke huiskamer door
en stadion de Kuip lijkt wel een tempel.

En dan in 1933 is daar de climax.
Waar velen zeiden dat je niet goed genoeg was
schonk jij ons het kampioenschap.
Het werd stil bij onze tegenstanders.
Hun restte niets meer dan gepast respect.

Heer wij vroegen om een engel,
maar u zond ons de tovenaars van Tatabánya,
idool van velen en zikjn weergaloze dribbels
staan op vele netvliezen gebrand,
persoonlijk koester ik zijn kampioensshirt
dat ik kreeg in Groningen.
Heer wij danken u voor József Kipric.
Amen

+++++

Twée verhalen bij herschreven psalmen

door Ellie Smeekens

In de stilte van mijn cel
 150 psalmen van gevangen
 NBG, Adveniat, eerste druk 2024
 Psalm 22, p. 39-42
 Psalm 63, p. 119-120

Psalm 22 en Psalm 63 zijn herschreven door gedetineerden en te lezen in de bundel 'In de stilte van mijn cel'. In dat proces heeft bij deze herschrijving vertrouwen en wantrouwen een bijzondere rol gespeeld.

+++++

Psalm 22

Gemis

Ik ben geadopteerd toen ik zes jaar oud was. Mijn vader was vroeg gestorven. Ik was boos op hem. Ik miste mijn moeder. In het adoptiegezin waarin ik terecht kwam ging het mis. Ik zocht de bescherming van mijn eigen moeder, maar ze was er niet. Er was niemand die me kon helpen. Ik ging me afzetten. Als ik nu terugkijk, zie ik dat ik totaal geen zelfvertrouwen had, geen eigenliefde en niemand die zag waar ik mee worstelde. Ik voelde me eenzaam, afgewezen, afgedankt. Ik hoorde nergens bij en had niets om voor te leven. Ik ging roekeloos leven. Als je alleen bent moet je je eer en trots verdedigen. Je draagt een masker en reageert heftig als je pijn wordt aangeraakt.

Vermoeidheid

Maar er komt een moment dat je na gaat denken. Ik werd moe; moe van de problemen, moe van me nergens thuis voelen, van de leegte die ik voelde. In mijn vermoeidheid kwam ik bij God en kwamen er vragen op. 'Ik kom steeds in de problemen, hoe komt dat? Is de werkelijkheid zo? Of doe ik dit zelf zo? Houd ik vast aan de pijn die ik voel omdat ik geen ouders heb, of ga ik het anders doen?' Om me heen zag ik mensen die het anders deden. Daar kreeg ik ontzag voor. Ik ging mijn eigen fouten zien, mijn verkeerde gedachten, verkeerde zienswijzen. Daar, op het dieptepunt hoorde ik wekenlang een innerlijke stem.

Het was Gods stem die me onderwees. Ik heb geschreven als een malle.
Die stem heeft me laten zien wat waar was en wat niet.

God in mij

Ik besepte dat wie pijn ervaart, ook een ander pijn en schade aandoet.

Ik zoek het nu in mezelf. Als je de bevestiging buiten jezelf legt, voel je steeds teleurstelling, want niemand kan aan je verwachtingen voldoen. Mijn zelfvertrouwen is het stukje God in mij. Hij staat voor het goede en krachtige. Daar heb ik me aan gehecht. Als ik vertrouw op mezelf kan ik van daaruit reageren.

Dan heb ik geen reden om anderen te wantrouwen. Ik kan anderen vrijlaten en trek me dingen niet meer persoonlijk aan. Als je geen

zelfvertrouwen hebt, is iedereen om je heen onbetrouwbaar. En als ik wantrouw, ben ik zelf ook niet betrouwbaar. Doordat ik nu kan vertrouwen op mezelf, ben ik ook betrouwbaar geworden voor anderen.

Meditatief proces

Ik lees de bijbel en zie steeds meer mezelf erin, als in een spiegel. Psalm 22 hebben we samen in een groep gelezen en erover gesproken. Daarna sudderde de tekst in mij, onbewust. Toen ik begon te schrijven, werd ik overspoeld door de woorden. Mijn pen kon het bijna niet bijhouden. Het was een meditatief proces.

De woorden zijn niet alleen van mij. Het voelde als de Geest van God die mijn pen stuurde. Iedereen die het serieus leest, komt zichzelf ook in de herschrijving weer tegen.

Psalm 22 herschreven:

Heer, o Heer,
zelfs mijn beenderen vervloeken mij.
Waarom vernederen ze mij als een aardegra-
ver,
stappen ze over mij heen alsof ik niets ben.
Ben ik dan niet meer dan het vleesvoer voor
de kraaien,
minder dan een mens?
Zelfs een mol weet zijn weg nog blind te
vinden.

.....

Wie mij de ogen opent, is door U gestuurd.
Wie mij de mond zal snoeren
gebiedt mij om naar U te luisteren.
Vele meesters om mij heen, ik dank U Vader
dat ik Uw meesterschap door hen allen heen
in de volheid van hun werken mag aanschou-
wen.

Toets mij voorafgaande wanneer ik spreken
wil,
laat mij niet tot woorden komen
wanneer mijn tong nog ongezuiverd is.
Wanneer mijn hand de pen wil pakken
en U vooraf al weet
dat de letters schots en scheef zullen blijven
voor eenieder die het leest,
ontneem mij dan vooraf de zin om te schrij-
ven.

Waak over de juistheid
van wat mijn hand wil onderstrepen.
Wat niet van U afkomt Heer
behoort mij ook niet toe.

.....

Ik heb er langsheen gekeken
wat gezien moest worden,
mis-begrepen wat allang voorzeggd was.
Ik werp mijn harnas af en toon mij nu bereid
om mij te settelen in Uw schild

Psalm 63

Vreemdeling

Ik ben geadopteerd toen ik 9 maanden was. Mijn ouders vertelden het mij toen ik zeven werd. Ik voelde me als klein kind al een vreemdeling en toen werd dat voor mij bevestigd.

Het ging een eigen leven leiden in mijn hoofd. Ik ging me vragen stellen over mijn echte ouders, broers, zussen. Ik kwam in een identiteitscrisis terecht.

Wantrouwen

Ik werd opstandig en baldadig, miste de band met mijn echte ouders, miste een existentiële liefde en ging mensen en de wereld wantrouwen. Ik ging op zoek naar liefde. In de horeca, waar ik werkte, verdiende ik veel geld. Ik dacht de liefde te vinden in rijkdom en luxe. Je wordt er egoïstisch van, denkt alleen nog maar aan je eigen verlangens.

Maar de leegheid die ik voelde kwam steeds weer terug.

Levensloop

Ik kwam op het criminele pad. Van mijn veertiende/vijftiende tot mijn dertigste levensjaar gebruikte ik vaak drank en drugs. In de gevangenis, zonder middelen, nergens om heen te vluchten, zag ik mijn hele levensloop voor me. Ik geloofde in God, maar wat betekende dat voor mij? Ik had zo'n puinhoop gemaakt van mijn leven.

In het diepst van mijn ellende begon ik te bidden. Ik zag Jezus, die zijn doorboorde handen naar mij uitstrekte. 'Dit heb ik voor jou gedaan, en wat heb jij ervan gemaakt?' Ik voelde de liefde, waar ik altijd naar op zoek was geweest. Het was een bevrijding, die mijn leven veranderd heeft!

Bevrijd uit de gevangenis van wantrouwen, onwetendheid.

Door het vertrouwen in God, heb ik vertrouwen in mezelf gevonden.

Het vertrouwen in God is fundamenteel. Hij is de basis. Ik moet eerst op Hem vertrouwen en dan kan ik op mezelf vertrouwen. De wereld is zondig, maar als God mij als zondaar heeft aangeraakt, kan hij door mij, als voorbeeld, ook anderen redden.

Onderscheid

Die weg naar God moeten we steeds weer zoeken, om ons 'ik', ons ego dat samenhangt met de gebroken wereld, en ons 'zelf' dat wortelt in de eeuwige wereld, te onderscheiden van elkaar. Bij het herschrijven van psalm 63 hebben gebed en meditatie mij geholpen.

Reflectie

Al biddend kwamen de woorden die de verbinding legden tussen mijn leven en de psalm. Het herschrijven van een psalm is ook een reflectie op jezelf.

Je aanschouwt jezelf vanaf een afstand. Het versterkte het proces van heling van het verleden. Gebrokenheid en pijn geef je door in je leven aan anderen.

Maar als je geheeld bent, geef je dat ook door!

Ellie Smeekens is werkzaam in het justitiepastoraat

Psalm 63 herschreven

Destijds mijn leven bijna ten einde,
ik in het duister gevangen.
Door eigen zonde ten onder gegaan,
mijn ziel schreeuwend om Vrede,
mijn lichaam naar Rust.
Bleek U, Jeshua, mijn bevrijder.

Mijn Heilige ruimte vullend,
proevend & voelend uw Liefde,
tot tranen toe geroerd.
Rest mij iets anders dan U innig liefhebben?
Spreken zal ik tot U, over U, mijn leven lang.

Vergeven zal ik allen,
die mij verachten,
want ik ben gezegend U te kennen.

Zalig de mens die Koning Jezus ziet stralen,
zalig de mens die de spotter niet spot.

+++++

Hertaling van een klaagpsalm: een schreeuw van vertrouwen

door Jan van Beek

*In de stilte van mijn cel
150 psalmen van gevangen
NBG, Adveniat, eerste druk 2024
Psalm 83, p. 151-152*

In dit artikel geef ik kort enige achtergrond bij de hertaling van psalm 83 'Deus, quis similis'. Deze hertaling is geschreven door een bewoner van één van onze gevangenissen, vanuit het perspectief van een gevangene. Ik heb daarbij bijzondere aandacht voor de rol die vertrouwen en wantrouwen spelen in dit proces.

+++++

Hertaling

De hertaling gebeurde aan de hand van een drietal Nederlandse vertalingen van de psalm: de Statenvertaling, de Naardense Bijbel en de Bijbel in Gewone Taal. Ondanks zijn grote persoonlijke eerbied voor het authentieke woord van God baseerde hij zijn hertaling, getuige zijn woordkeuze, op de meer vrije vertaling van de Bijbel in Gewone Taal. Daarenboven koos hij in zijn weergave voor een sterk persoonlijk getinte tekst, een tekst die getuigt van een volwassen blik naar binnen en van een groot vertrouwen en een grote liefde voor God, de Eeuwige.

Hertaler

De hertaler, de gedetineerde, was –inmiddels zeer geruime tijd geleden– uit een ver buitenland naar Nederland gekomen. Hij beheerst de Nederlandse taal, met name in geschrifte, goed.

Hij heeft deze psalmtekst, letterlijk in de stilte van zijn cel, geheel alleen geschreven.

Vanuit zijn levensloop had hij een zeer bovengemiddelde kennis van het geloofsgoed en van de bijbel. Hij was en is een diepgelovig mens, voor wie God, een levende relatie met Christus en de samenkomst binnen de gelovige gemeenschap een diepe betekenis hebben. Desondanks was hij gedetineerd geraakt vanwege ernstige feiten.

Voor zover een mens dat van een ander mens kan zeggen, zag ik bij hem een oprecht, doorleefd en diep berouw over zijn misstappen. Hij had hiervoor ook sacramentele vergeving gezocht. Hij had zichzelf bij de politie aangegeven en, als bekennende verdachte, meegewerkt het recht zijn loop te doen hebben. Hij had daarmee, hoe vreemd het misschien ook mag klinken, vertrouwen in de rechtsstaat uitgesproken. Hij had er vertrouwen in dat het recht hem een rechtvaardige sanctie op zou leggen. Hij heeft –

althans tegenover mij– nooit, zelfs niet met één woord, geklaagd over de strafmaat die hij door de rechter toegemeten kreeg.

Vertrouwen van gedetineerden

De positie van een predikant of pastor bij Justitie staat of valt met het vertrouwen van de gedetineerden. Zoals iedere collega weet is het in de begeleiding van gedetineerden een wankel evenwicht tussen overmatige nadruk op het aangerichte kwaad en het bagatelliseren van ditzelfde kwaad. Overmatige nadruk op het aangerichte kwaad kan bij een gedetineerde als het ware ‘naar binnen slaan’ en hem of haar opzadelen met gevoelens van zelfhaat en depressie. Daar wordt niemand een beter mens van. Bagatelliseren van het kwaad gebeurt onder gedetineerden onderling zonder maat en zonder ophouden. Er valt altijd wel iemand aan te wijzen die ‘iets ergers’ gedaan heeft en die met ‘minder’ is weggekomen. Het bagatelliseren van het kwaad is in een gevangenis aan de orde van de dag en ook daar wordt niemand een beter mens van.

De kunst van geestelijke begeleiding is onder andere het bewandelen van een wijze middenweg. Het voorhouden van een spiegel aan gedetineerden om ze met zichzelf te confronteren, maar ook een welwillende spiegel, zodat ze als mens verder kunnen, tijdens hun detentie en zeker na hun detentie.

Geïstitutionaliseerd wantrouwen

Een gevangenis is bij uitstek een omgeving van geïstitutionaliseerd wantrouwen. Niemand vertrouwt een gedetineerde. Zoals zij zelf (en - helaas- ook sommige medewerkers) het zeggen: een gedetineerde staat altijd met 1-0 achter. Iedere discussie, iedere mogelijke twijfel wordt altijd en onveranderlijk ten ongunste van een gedetineerde uitgelegd.

Ik zie het als een taak van de geestelijke verzorging om dit patroon -ten minste in onze eigen contacten- te doorbreken. Ik ga uit van wat mij verteld wordt. En als ik er al eens het mijne van denk (en ik geef het eerlijk toe: dat komt voor), probeer ik dat zo min mogelijk te laten

doorschemeren. Ook gedetineerden verdienen het met vertrouwen en welwillendheid bejegend te worden, zodat zij als mens verder kunnen, tijdens hun detentie en daarna.

Herwinnen van zelfvertrouwen

De hertaler van psalm 83 hoefde niet meer met de afgrondelijkheid van het aangedane kwaad geconfronteerd te worden, die had hij zelf al onder ogen gezien.

Deze gedetineerde mocht gesterkt worden in zijn vertrouwen in de rechtsstaat, in de samenleving. Hij mocht gesterkt worden in de overtuiging dat hij, na zijn straftijd, zijn eigen plek in de samenleving weer ten volle zou mogen innemen. De verantwoordelijkheid jegens zijn slachtoffer(s) eindigt niet met de straftijd, maar zijn schuld jegens de samenleving als geheel behoort dan wel te eindigen. Hij moest vooral geholpen worden in het overwinnen van zijn zelfwantrouwen en het herwinnen van zelfvertrouwen.

Rugzak draagbaar gemaakt

Deze innerlijke strijd meen ik terug te zien in zijn hertaling van psalm 83.

In de derde regel vraagt hij God om een ‘snel’ antwoord. Het woord ‘snel’ komt niet voor in de achterliggende vertalingen. Het drukt, voor mij, de diepte en de ernst van zijn berouw uit. Diep berouw schreeuwt om spoedige vergeving.

In de derde strofe erkent hij zijn falen en verbindt het met het falen van zijn mede-gedetineerden. ‘Luister, Heer, het volk dat hier op dit moment vastzit, heeft misgedaan’. Hij parafraseert op zijn levensloop en van zijn medegedetineerden en eindigt met: ‘U heeft daarom hun rugzak draagbaar gemaakt. U heeft hun Uw vergiffenis geschonken, ze mogen leven’.

Hij getuigt hier van de door hem persoonlijk ervaren vergeving. Na het ‘wandelen ten dode’ in zijn misdaden, in zijn zonde, is hij tot inkeer gekomen. Nu mag hij leven vanuit de vergiffenis, nu mag hij ‘wandelen ten leven’.

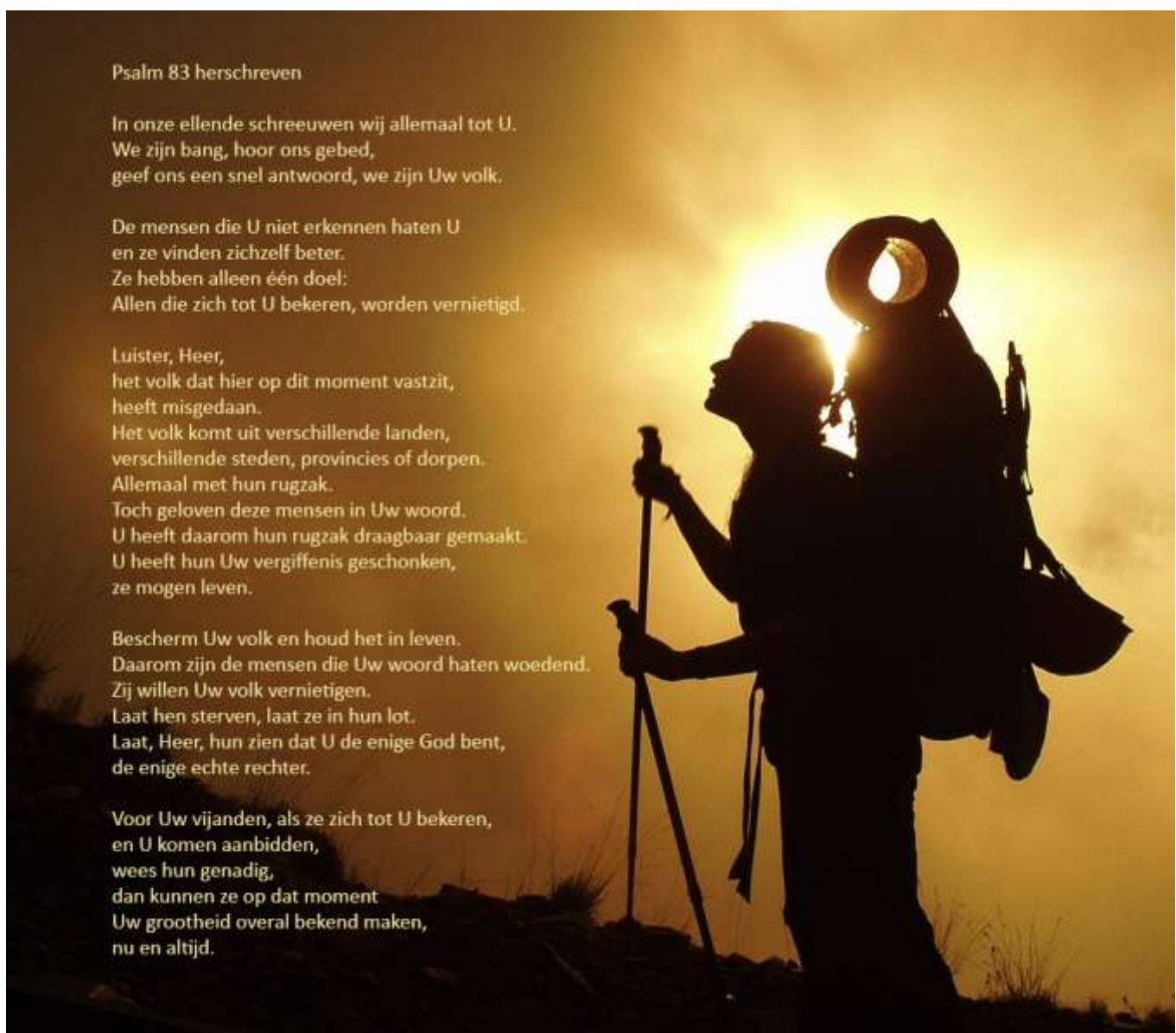
In de vijfde en laatste strofe vraagt hij voor zichzelf en voor zijn medegedetineerden, die tot inkeer gekomen zijn, om een genadig oordeel van God. Hij vraagt dat zij mogen blijven leven, om zo Gods grootheid bekend te maken, hier en overal, nu en altijd.

Getuigenis van groot vertrouwen

Voor mij zit de kern van de hertaling van psalm 83 door deze gedetineerde in de centrale tekst, midden in de psalm: 'U heeft daarom hun rugzak

draagbaar gemaakt. U heeft hun Uw vergiffenis geschonken, ze mogen leven'. De doorleefde en persoonlijk ervaren vergeving is tegelijk een getuigenis van groot vertrouwen op God. Moge zijn beleden vertrouwen op God en zijn doorleefde vertrouwen in de rechtsstaat hem sterken tot herwonnen zelfvertrouwen. Opdat ook hij moge leven ...

pastor Jan van Beek, aalmoezenier bij Justitie

+++++

Psalmenproject, psalm 7

door Marian Boersen

*In de stilte van mijn cel
150 psalmen van gevangen
NBG, Adveniat, eerste druk 2024
Psalm 7, p. 16-17*

Meteen toen de vraag kwam, had ik voor ogen met wie ik dit project zou willen uitvoeren. Ik had namelijk al lange tijd elke donderdagochtend een gespreksgroep en we waren toe aan een nieuw onderwerp. Het paste naadloos in elkaar en toen ik de mannen ernaar vroeg, waren ze meteen enthousiast om mee te doen.

+++++

De gespreksgroep

Het groepje bestaat uit vijf mannen, ze zijn al wat op leeftijd en zitten alle vijf voor een levensdelict waar ze een lange straf voor kregen. Ze kennen elkaar redelijk goed, hebben al veel met elkaar gedeeld omtrent het leven in de gevangenis en weten enigszins van elkaars delict. Ik beschrijf hier hoe we met elkaar de psalm hebben herschreven.

Psalm 7

Ik heb achtergrondinformatie van de psalm opgezocht. De psalm is een klaagzang van iemand die van zichzelf vindt dat hij ten onrechte is beschuldigd. Hij is bang, zijn vijanden zitten achter hem aan en het lijkt erop dat zij in staat zullen zijn om hem te doden. Hij smeekt de Heer, de rechter van de wereld, om rechtvaardigheid. Daarna zegt hij dank voor het recht dat hem

gedaan is of gedaan zal worden gedaan, tevens reden om God te loven.

Met elkaar in gesprek

In ons groepje praten we er met elkaar over. De psalmist schrijft over zichzelf dat hij onschuldig is. Hoe is dat voor deze mannen? Zijn ze schuldig? “Ja”, zeggen de mannen allemaal. “Ja, we zijn schuldig, wij hebben iemand van het leven beroofd.”

Bij alle vijf speelde het delict zich af in de relatiesfeer dan wel in de vriendenkring. Twee van de mannen deden een poging om in gesprek te gaan en de dingen uit te praten, maar die poging mislukte volledig en leidde tot het noodlottig gebeuren. Twee andere mannen kwamen in een acute situatie waardoor het tot een delict kwam.

En een vijfde was in een zware depressie waardoor hij buiten zinnen raakte. Alle keren ging er dus veel aan vooraf en dat roept gemengde gevoelens op. Want natuurlijk zijn ze schuldig, maar er speelde meer en dat willen ze meewegen in hoe ze over zichzelf oordelen.

Het tweede gespreksonderwerp is de wanhoop van de psalmist. Die herkennen ze.

Ze hebben het moeilijk met het verdriet wat zij anderen en zichzelf hebben aangedaan, maar ook zij zijn heel erg bang geweest voor wat anderen hun aan zouden willen doen. Als we daar wat op door redeneren ontdekken we dat die angst vergroot wordt door de berichten in de kranten en op de televisie en hoe er op de sociale media gereageerd wordt. Het oordeel lijkt al geveld en er lijken geen grenzen te zijn aan wat iemand toegewenst wordt. Dat is zeer confronterend en beangstigend.

Ook in de gevangenis komen deze berichten binnen en medegevangenen reageren daar op. Daarmee constateren ze ook dat de veiligheid in de gevangenis zeer betrekkelijk is. De wanhoop is voelbaar, zeker wanneer je nog maar kort binnen zit.

Het herschrijven

We besluiten de eerste bijeenkomst en ieder krijgt huiswerk mee om de psalm te gaan herschrijven. De week erna blijkt dat twee mannen er heel serieus mee aan de slag zijn gegaan. De een heeft een tekst geschreven waarin staat dat hij zowel schuldig als onschuldig is. Daarmee doet hij recht aan zijn gevoel dat de rol van de partner onderbelicht is gebleven, zoekt hij een excuus voor zijn eigen handelen door te zeggen dat hij zichzelf niet was, maar blijft hij ook bij wat er in de psalm is geschreven.

De ander heeft iets geschreven over mensen die elkaar ophitsen en de verhalen steeds groter maken waardoor er alle reden is om bang te zijn.

We zijn onder de indruk van zijn schrijfsels en gaan dit als beginpunt gebruiken. Ik typ de teksten uit en bij de volgende bijeenkomst heb ik voor ieder een print bij me. We praten er opnieuw over door en er worden nog wat wijzigingen en aanvullingen aangebracht. De keer daarop heb ik de nieuwe versie bij me. Ook nu worden er nog wat kleine wijzigingen aangebracht en dan besluiten we dat het goed is.

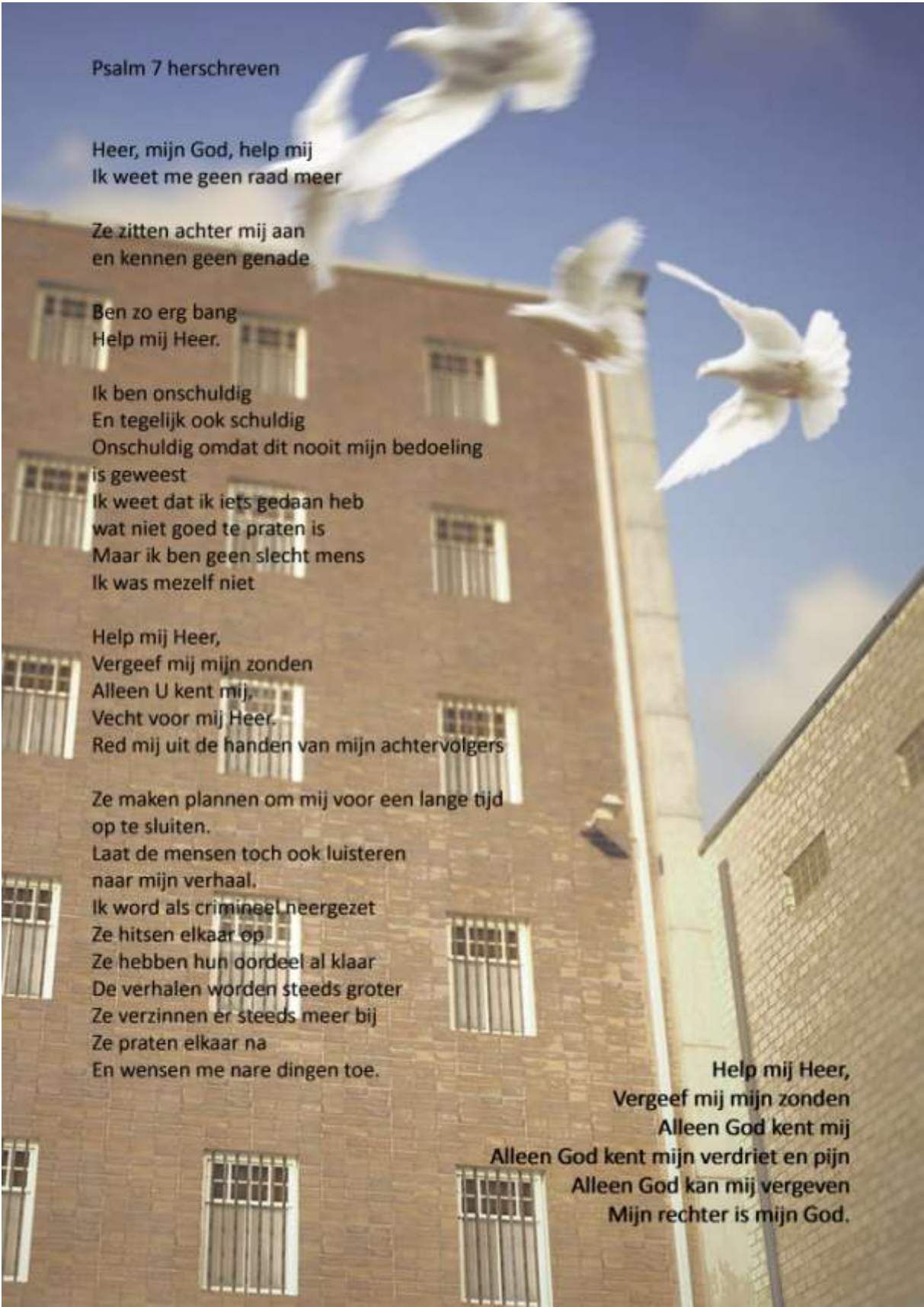
De gevoelens worden verwoord en door hier mee bezig te zijn hebben de mannen opnieuw ontdekt dat geloof in God helpt om staande te blijven en er op te vertrouwen dat het uiteindelijk goed zal komen.

Daarmee is het project meer geworden dan alleen het uitvoeren van een opdracht. De mannen zijn opnieuw en op een nieuwe manier met elkaar in gesprek gekomen.

Achteraf bekeken is de dankbaarheid zoals die in de eigenlijke psalm staat, niet beschreven. De focus lag op de angst die de mannen hebben gevoeld en bij twee mannen dat de rol van de partner naar hun inzicht onderbelicht is gebleven tijdens de rechtszaak. Hiermee is niet geheel recht gedaan aan de kern van de psalm, maar zijn we wel bij het gevoel van de mannen gekomen.

De dankbaarheid zit derhalve verweven in het feit dat de mannen in deze gespreksgroep dit soort onderwerpen met elkaar konden bespreken.

Marian Boersen is r.-k. pastor in de P.I. Veenhuizen

Psalm 7 herschreven

Heer, mijn God, help mij
Ik weet me geen raad meer

Ze zitten achter mij aan
en kennen geen genade

Ben zo erg bang
Help mij Heer.

Ik ben onschuldig
En tegelijk ook schuldig
Onschuldig omdat dit nooit mijn bedoeling
is geweest
Ik weet dat ik iets gedaan heb
wat niet goed te praten is
Maar ik ben geen slecht mens
Ik was mezelf niet

Help mij Heer,
Vergeef mij mijn zonden
Alleen U kent mij,
Vecht voor mij Heer.
Red mij uit de handen van mijn achtervolgers

Ze maken plannen om mij voor een lange tijd
op te sluiten.
Laat de mensen toch ook luisteren
naar mijn verhaal.
Ik word als crimineel neergezet
Ze hitsen elkaar op
Ze hebben hun oordeel al klaar
De verhalen worden steeds groter
Ze verzinnen er steeds meer bij
Ze praten elkaar na
En wensen me nare dingen toe.

Help mij Heer,
Vergeef mij mijn zonden
Alleen God kent mij
Alleen God kent mijn verdriet en pijn
Alleen God kan mij vergeven
Mijn rechter is mijn God.

+++++

Recht uit het hart

door Judith Bouma

*In de stilte van mijn cel
150 psalmen van gevangen
NBG, Adveniat, eerste druk 2024
Psalm 66, p. 125*

Mijn vader is dominee. Zijn roeping heeft mijn leven beïnvloed. Ik ben opgegroeid in de pastorie. Onze grote kerk in Kampen had nog twee eigen scholen. Mijn wereld was een eenheid. Ik zag mijn vriendjes en vriendinnetjes op school en in de kerk, op club en bij catechisatie. Als kind speelde ik verstoppertje in het kerkgebouw, als tiener ging ik met de jeugd op kamp en naar het café van onze eigen kerk. Het was een klein, maar fijn wereldje. Ik voelde me veilig.

+++++

Wijdere wereld

Mijn vader opende ook werelden voor mij. Hij nam ons, zijn dochters, mee naar diensten in instellingen voor mensen met een verstandelijke beperking. Ik vond het als kind een beetje spannend, want de mensen waren soms heel enthousiast en aaide vaak mijn lange haren. Maar toen ik daar eenmaal aan gewend was, durfde ik wat meer contact te maken en raakte ik onder de indruk van de puurheid van de mensen daar.

Mijn vader reisde veel naar onder andere Hongarije en Roemenië en Zuid Afrika. Daar vertelde hij graag over. En zijn contacten kwamen ook regelmatig bij ons logeren. Zo leerden wij Hongaarse en Afrikaanse liedjes. Als student ben ik een paar keer met mijn vader meegegaan om te zien wat hij daar deed en de mensen te ontmoeten waar hij vaak logeerde.

Iets nieuws

Nu ik bij justitie werk, heb ik een wereld voor mijn vader geopend. Een wereld waar hij wel weet van had, maar niet vertrouwd mee was. Hij is al jaren met emeritaat, maar gaat nog vrijwel elke zondag voor in verschillende kerken door heel het land.

Ik ben vertrouwd met zijn vaste gebeden en formuleringen. Sinds een paar jaar is er iets nieuws in zijn openingsgebed gekomen. Hij bidt nu standaard voor broeders en zusters die samenkomen in instellingen, ziekenhuizen en *gevangnissen*. Hij heeft oog gekregen voor een onderdeel van het lichaam van Christus dat zich achter gesloten deuren bevindt.

Betrokken als hij is op mijn werk, heeft mijn vader het boek 'In de stilte van mijn cel' gelijk besteld toen het uitkwam. In de diensten waarin hij

voorgaat, leest hij nu standaard een psalm voor uit dit boek. Daar krijgt hij altijd veel reacties op.

Zondag van de gevangene met mijn vader

Toen ik op zondag 12 oktober, de dag voor de gevangene, de diensten aan de Maatschapslaan mocht leiden, besloot ik mijn vader te vragen hier iets over te vertellen aan de mannen.

Natuurlijk liep het die ochtend allemaal anders dan het zou moeten en werd hij 5 minuten voor aanvang pas bij het stiltecentrum gebracht. Ik kon hem nog net vertellen wanneer ik hem het woord zou geven. En daar gingen we.

Ik stelde hem voor aan de mannen als dominee Jan, mijn vader. 'Dag Jan', 'Welkom Jan' klonk het in de zaal.

'Dank dat ik hier bij jullie mag zijn vandaag', zei hij.

'Al enkele maanden lees ik in de kerken buiten voor uit dit boek.' Hij laat het psalmenboek zien.
'Zijn er mannen die hieraan hebben meegewerkt?' vraag ik. Twee of drie vingers gaan omhoog. Dit is voor mij leuk om te zien. Want ik werkte ook met mannen aan de psalmen, maar met een groep arrestanten en in het huis van bewaring.

De mannen die hebben meegewerkt zijn allang weer vrij of verblijven elders. Ik kan niet met ze terugkijken op het proces. Maar vandaag maakt mijn vader het mogelijk.

Hij zegt:

'Waarom lees ik graag psalmen uit dit boek voor? Omdat ze de essentie van het psalmboek uit de Bijbel zo goed vatten. De psalmen zijn geloofslieden, gedichten, gebeden. Ze zijn geschreven door mensen die het soms uitzingen en soms uitschreeuwen naar God. De psalmen die door sommigen van jullie geschreven zijn, komen recht uit het hart. Het is eerlijk,

oprecht, soms hartverscheurend, soms confronterend, maar altijd hoopvol. Als iets recht uit het hart komt, spreekt het vaak ook rechtstreeks tot andere harten. De mensen in de kerk worden er door geraakt en het inspireert. Het roept mensen op om eerlijk tegenover God te spreken over wat er in hun harten leeft. Dit is zo'n psalm.'

Mijn vader leest psalm 66 voor:

*Heer ik ben U dankbaar.
U zag mij stelen, liegen.
U zag mij rippen en kwaad zijn.
Heer, U zag toe hoe boos ik op de wereld was.
U greep en begreep mij.
En U liet mij niet meer los.
U zei: 'Kom, nu kan het nog, Ik leid jouw weg.'
Wanneer ik kwaad was, hoorde u mij soms vloeken en tieren,
maar U luisterde en kon het hebben.
Waar een ander weg zou gaan,
wilde U juist bij mij blijven.
U zei: 'Kom nu bij Mij terug, nu kan het nog.
'Kom met tranen, vasten en rouw.'
Heer, waar ik een ander zag gaan, zag ik U komen.
Waar een ander zei: 'Wees hard', zei U: 'Wees echt.'
Heer, ik ben U zo erg dankbaar,
dit komt uit mijn hart, en meen het echt.*

De dichter benoemt het zelf: dit komt uit mijn hart.
Het komt recht ons hart binnen.

Echte emoties

Na de dienst sta ik even met mijn vader te praten. Ineens zegt hij: 'waar is mijn boekje nou? Ik legde hem hier neer. Heeft iemand hem meegenomen?' Ik kijk om me heen en zie één van de mannen die zijn vinger op had gestoken druk bladeren in het boek.

Ik knik zijn kant op 'Daar is hij, pap.' Mijn vader loopt naar hem toe. Trots laat de man zijn psalm lezen. Ik zie ze even met elkaar praten. Achteraf zegt mijn vader: 'Bijzonder, als je zo tussen de mannen staat en even met ze praat,

zijn het heel gewone mensen.' Zo is het pa, het zijn ook gewoon mensen. Je was er maar een uurtje, maar je hebt ervaren wat je ook terugleest in hun psalmen. Dit zijn mensen met echte emoties.

Judith Bouma is werkzaam in het justitiepastoraat

Psalm 66 herschreven

Heer ik ben U dankbaar.
U zag mij stelen, liegen.
U zag mij rippen en kwaad zijn.
Heer, U zag toe hoe boos ik op de wereld was.
U greep en begreep mij.
En U liet mij niet meer los.
U zei: 'Kom, nu kan het nog, Ik leid jouw weg.'
Wanneer ik kwaad was, hoorde u mij soms vloeken
en tieren,
maar U luisterde en kon het hebben.
Waar een ander weg zou gaan,
wilde U juist bij mij blijven.
U zei: 'Kom nu bij Mij terug, nu kan het nog.
'Kom met tranen, vasten en rouw.'
Heer, waar ik een ander zag gaan, zag ik U komen.
Waar een ander zei: 'Wees hard', zei U: 'Wees echt.'
Heer, ik ben U zo erg dankbaar,
dit komt uit mijn hart, en meen het echt.

+++++

'Vertrouwen en wantrouwen in een wereld in verandering'

door Claudia Gijssels

*In de stilte van mijn cel
150 psalmen van gevangen
NBG, Adveniat, eerste druk 2024
Psalm 101, p. 198*

Bij de verdeling van de psalmen wisten we al snel wie we wilde vragen ons bij dit project te helpen. De 'dichter' van psalm 101 mocht als eerste kiezen. Hij koos dus psalm 101 en dat verbaasde me in eerste instantie. Later begreep ik wel waarom.

+++++

Liever binnen

Vaak is het zo dat wanneer iemand in detentie komt er wantrouwen is of ontstaat naar 'het systeem'. De politie, de rechtspraak en de inrichting moeten het vergelden. "Niets deugt en alles is er op gericht om de gedetineerde kapot te maken". Aldus veel van onze pastoren. Los van waar het wantrouwen vandaan komt, of het erg zwart-wit is of dat er wel of niet een kern van waarheid in schuilt, het gevoel is sterk aanwezig.

Onze dichter echter heeft niet zoveel wantrouwen tegen het systeem, niet tegen de rechtspraak of de inrichting waar hij verblijft. Hij vertrouwt de mensen die hij ooit dacht te kennen niet meer, hij weet inmiddels dat zijn familie niets meer met hem te maken wil hebben en dat de wereld buiten de inrichting niet mild zal zijn

wanneer hij weer naar buiten mag. Hij heeft ergens de hoop verloren ooit nog opgenomen te worden in de geloofsgemeenschap die hij nu zo mist, ook twijfelt hij of hij dat zelf wel wil. Hij heeft zelfs de hoop opgegeven zich ooit nog tot God te mogen wenden zonder zich schuldig te voelen. Dit maakt dat onze dichter liever binnen is. Zo paradoxaal als dat klinkt, hij wil eigenlijk niet meer naar buiten. Zijn gemeenschap is binnen, hier wordt hij gezien zoals hij is. Hij heeft de mensen om zich heen een beetje leren kennen en hij weet waar hij aan toe is. Zijn dagprogramma staat vast. Het is vertrouwd, het geeft hem rust en hij kan min of meer zichzelf zijn.

Wanneer onze dichter gevraagd wordt om van een van de psalmen zijn eigen versie te maken

twijfelt hij even. Hij is erg gelovig en vindt het een beetje raar om aan een psalm te sleutelen. Nadat hij psalm 101 gelezen heeft, geeft hij aan zich erin te herkennen, op zijn eigen manier. Wederom tot mijn verbazing. Ik spreek deze man al een tijdje en ken een klein deel van zijn zorgen, zijn twijfels en zijn angst voor wat nog komen gaat. De psalm blijkt dan uiteindelijk zijn hulp te zijn om taal te geven aan die twijfels, dat gevoel van angst en zijn schuldgevoel naar God.

De maatschappij verhardt, het lijkt soms dat de vergelding niet groot genoeg kan zijn. Dat boezemt menig gedetineerde angst in. Zeker onze dichter. Hij weet hoe er over hem gedacht wordt, zijn delict is niet mals en hij zal er behoorlijk op afgerekend worden, althans zo vermoedt hij zelf. Het vertrouwen in de wereld 'buiten' wordt na elke zitting in de rechtbank kleiner. Soms zijn er oude bekenden bij een zitting aanwezig en is het onbegrip voelbaar. Het is voor deze man dan ook lastig te bedenken dat hij überhaupt nog ergens een leven op kan bouwen buiten detentie. Hij voelt zich enorm in de steek gelaten en schaamt zich voor wat hij gedaan heeft. Dit maakt voor hem de relatie met God ook ingewikkeld, waardoor de eenzaamheid groter wordt.

Met de psalm, met zijn vertaling kan hij weergeven hoe hij zich in zijn cel voelt, letterlijk

vreugde, vrolijk, verlichting. De oorspronkelijke psalm spreekt over het leven vanuit een goed geweten, geen slechte dingen doen en niet oneerlijk willen zijn. Dat zijn nog lastige woorden voor onze dichter, maar ergens wil hij God wel vertellen dat hij wil leven zoals God dat van ons vraagt. Vanuit zijn cel kan hij op zijn manier God schrijven wat hij nooit meer wil, wat hem goed doet en komt er een sprankje hoop terug om berusting te vinden. Geen machteloosheid maar een verlangen. Geen onrust, vrienden die geen slechte dingen doen, die geen kapes hebben. Weer een paradox, want hij leeft nu in gemeenschap met mensen die misschien helemaal niet goed spreken en wel losbandig leven. Maar hij vertrouwt ze voor dit moment, zeker omdat voor hem buiten het slechtere scenario is.

Detentie, de afdeling, de mensen om hem heen geven hem een zekere veiligheid die hij buiten helemaal kwijt is. Ze geven hem een zekerheid die hij buiten niet meer heeft. Binnen is het allemaal niet zo ingewikkeld en kan hij vertrouwen op het systeem dat hem overeind houdt. Wat is er dan mooier om op deze manier God te kunnen schrijven dat je eigenlijk geen slecht mens bent, dat je door kunt laten schemeren dat je spijt hebt en dat je het vooral voortaan anders wil doen.

Claudia Gijselhart is werkzaam in het justitiepastoraat

Psalm 101 herschreven

Een leidraad voor goed en eerlijk leven.

Hier in deze cel hoor ik klanken galmen in mijn hoofd.
Vreugde en een vrolijke deun,
ik blijf het maar horen, muziek.
Het is zo cool,
zo gaaf,
het geeft me kracht,
ook verlicht het me.

De machteloosheid is er niet meer,
wel een verlangen naar u.
Het donker binnen deze muren is verdwenen,
de foute gedachten,
ze zijn er niet meer,
het blijft rustig in me.

Een prettig gevoel,
de kalmte, rust,
want de onrust is ver weg.

Liegen en bedriegen wil ik niet meer,
mijn vurige wens.

Wat mooi zou het zijn, om alleen vrienden te hebben die geen slechte dingen doen.
Niet meer omgaan met mensen die kwaadspreken over anderen.

In mijn huis komen enkel mensen die geen kapsones hebben,
ik voel me op mijn gemak bij mensen die U kennen,
als goede vriend. En alleen die beste vrienden mogen werken in mijn omgeving.
Want oneerlijke mensen wil ik niet zien in mijn buurt.

Als de nieuwe morgen begint denk ik goed na over mijn naasten,
die echt niets van U weten en die losbandig leven.
Ze zijn het niet waardig om in vrede te leven op deze plaats.
Met als uitkomst tot slot, dat er alleen goede en getrouwe mensen om mij heen leven.

+++++

Neusje van de psalm, het beste uit de Bijbel en de bajes

door Hanneke Allewijn

*In de stilte van mijn cel
150 psalmen van gevangen
NBG, Adveniat, eerste druk 2024
Psalm 11, p. 23*

Psalm 11 en 115 zijn de eerste psalmen die ik met gedetineerden hertaalde. Aanleiding hiertoe was de opdracht vanuit de hoofden van de Katholieke en Protestantse justitiepastoraat om de toebedeelde psalmen met gedetineerden (al dan niet in een groep) te hertalen. De bijdragen zijn verschenen in de bundel "In de stilte van mijn cel" ter gelegenheid van 75 jarig bestaan van het justitiepastoraat, zoals we dat nu kennen.

In deze bijdrage beschrijf ik de totstandkoming van de hertaling van Psalm 11 door gedetineerden.

+++++

Groepsgesprek

Het is maandagochtend. De mannen die meedoen aan het groepsgesprek komen later binnen. Het alarm was afgegaan. De koffie staat klaar. En natuurlijk is er een koekje. We zijn met z'n vijven. Niet iedereen heeft een kerkelijke achtergrond of is gelovig. Geen probleem. Stel je open, doe mee!

Een stukje dieper

Boven de psalm staat: "Voor de koorleider. Van David". Voor wie of waarvoor hertalen wij een psalm? Dat levert al een heel gesprek op. De een zegt: "We doen het voor de lezer". De lezer kan ook de toehoorder zijn, want de hertaalde psalm lezen gaan we ook tijdens de kerkdienst

gebruiken. Weer een ander denkt veel meer aan wat we met de hertaalde psalm zouden kunnen bereiken: "Mensen buiten moeten weten wat hier in de bajes gebeurt".

Als we de spa een stukje dieper steken komen we bij de vraag waarom we überhaupt beginnen met het hertalen van een psalm. Doe je dat ook voor jezelf? En waar hoop je dan op? Een deelnemer merkt op dat ik moeilijke vragen stel. Ik reageer daarop met de opmerking dat de detentieschade niet van de dominee afkomstig is. Er wordt gelachen.

Schuilen

Psalm 11 begint met "Schuilen doe ik bij de Heer. Hoe kunnen jullie dan zeggen: 'Vogel, vlieg weg

naar de bergen!'.

Als ik de deelnemer van het groepsgesprek die niks met kerk en God heeft, vraag of hij wel eens schuilt, en zo ja, waar dan, dan antwoordt hij: "In mijn cel". "Ja", zegt de ander, "daar is het tenminste stil. Het is soms zo'n herrie op de afdeling!" Weer een ander geeft aan wel eens te schuilen bij mensen die hij vertrouwt. Je hebt blijkbaar een keuze waar en hoe je kan schuilen. Weer een ander schuilt bij God.

Het kan ook niet anders dan dat het tweede gedeelte van de eerste vers 'Hoe kunnen jullie dan zeggen: Vogel, vlieg naar de bergen!' hertaald wordt als 'Hoe kunnen jullie zeggen dat je in de gevangenis niet vrij kan zijn?'.

Het leven stopt niet als je in de gevangenis zit. Ook daar kan je goede en slechte keuzes maken. Verleidingen om iets slechts te doen zijn er overal.

Vers 2: "zondaars spannen de boog en leggen hun pijlen al op de pees om de oprechte in het duister te treffen". "Wat kan een rechtvaardige anders doen...." lezen wij als "wat kan een rechtvaardige anders doen dan schuilen, als de grond onder alles wegzinkt". Schuilen betekent voor de gedetineerden hier: de rust bewaren. "Niet ontploffen" is een groot goed. Tot tien tellen. Het passeert allemaal de revue.

Oordelen

Vers 4: de Heer in zijn heilig paleis, de Heer op zijn troon in de hemel, met aandacht bezielt hij en fronsend keurt hij de mensen op aarde. Als het over het oordeel van God gaat, draait de "ongelovige" gedetineerde met zijn ogen. Ik vraag of hij wel eens een oordeel vreest en zo ja, van wie dan? Hij antwoordt meteen: "Mijn familie". Iemand anders reageert daarop met dat hij zo streng voor zichzelf kan zijn. Dan vertelt hij dat hij lijdt aan schuldgevoelens door het delict wat hij heeft gepleegd. Dat hij soms niet weet hoe hij verder moet. Het wordt dan ook stil aan tafel.

Mensen oordelen over elkaar. Maar wat weten we eigenlijk van anderen en van onszelf? Lukt het wel eens om je eigen oordeel uit te stellen? Is oordelen hetzelfde als veroordelen? Iemand zegt dat God alles ziet en weet van mensen. De angst voor het oordeel van de maatschappij komt ook ter sprake, de angst om naar buiten te gaan.

Wie een kuil graaft ...

Het zwart-wit denken in de psalm wordt soms als lastig ervaren. Het leidt tot vragen: Zijn rechtvaardigen alleen goed? Is een mens alleen maar slecht omdat hij in de gevangenis zit?

Het is een moeilijke gedachte dat God rechtvaardigen en zondaars keurt en over hen vuur en zwavel uitstort, zij die het geweld liefhebben. (vers 5,6).

We hertalen "de Heer" als "familie, ikzelf, de wereld keurt ons". Kritische instanties waar we ons / ze zich soms afhankelijk van voelen.

"Wie het geweld liefhebben, haat hij" laten we weg. Bewust of onbewust. Dat weet ik niet meer.

Iemand vat vers 5 en 6 treffend samen: "Wie een kuil graaft voor een ander, valt er zelf een keertje in". Een diepe levenswijsheid, waar iedereen zich in kan vinden.

Vers 7: “Rechtvaardig is de Heer, Hij heeft rechtvaardigheid lief. De oprechte zal zijn gelaat aanschouwen”. Het aanschouwen van het gelaat van de Heer, wordt gelezen als vergeving. Is vergeving mogelijk? Ze hopen het. Vergeving voor wie oprecht teleurgesteld is in zichzelf.

Herkenning

Als ik de hertaalde psalm voorlees aan de groep herkennen ze zich erin.

Angst, hoop, vertrouwen... de
existentiële laag is geraakt.

De psalm is aanleiding om met elkaar in gesprek te komen. Soms is de tekst een tegengeluid dat onze geest scherpt. Soms zetten we zelf vragen

bij de tekst. Belangrijkste is: we zijn bij elkaar, de Bijbel gaat open. Op zondag gebruik ik de hertaalde psalm tijdens de kerkdiensten.

Om naar uit te kijken

We zijn verdergegaan met hertalen. Inmiddels hebben we al meer dan 30 psalmen hertaald. Het is iets om naar uit te kijken: samen hertalen. De kerkgangers kijken inmiddels ook uit naar “onze psalmen”.

We hopen er ooit zelf een boekje van te maken. Dan gaat het heten: *“Neusje van de psalm. Het beste uit de bijbel en de bajes”*. Daarin zullen dan misschien ook wel enkele hertaalde psalmen opgenomen worden die dan berijmd zijn en op muziek gezet, in de geest van de protestantse traditie.

Oude levensliederen in een nieuw (bajes)jasje van en voor gedetineerden. Het is me een waar genoegen!

Hanneke Allewijn, Justitiepredikant en gemeentepredikant Noorderkerk Den Haag
Ze zette de hertaalde psalm 11 op muziek voor het project ‘neusje van de psalm’.

Tekst en muziek zijn van haar.

Psalm 11 herschreven
Voor de lezer. Van Mark, René, Richard en R.

Schuilen doe ik in de stilte van mijn cel
of bij mensen die ik vertrouw.
Hoe kunnen jullie zeggen,
dat je in de gevangenis niet vrij kan zijn?
Er zijn altijd wel verleidingen
om je iets slechts te laten doen.
Wat kan een mens anders doen,
dan rustig blijven?

Iedereen keurt zichzelf en elkaar,
iedereen kijkt vanuit zijn eigen perspectief,
onwetend oordelen we over onszelf en anderen.

Familie, ikzelf en de wereld om ons heen keurt ons.
Wie een kuil graaft voor een ander,
valt er zelf in.
Wie oprecht teleurgesteld is in zichzelf,
hoopt op vergeving.

Vrij genoeg om mens te zijn

Schuilen doe ik in mijn cel
Of bij wie ik echt vertrouw
In de stilte gaat ook wel
Maar het liefst schuil ik bij jou

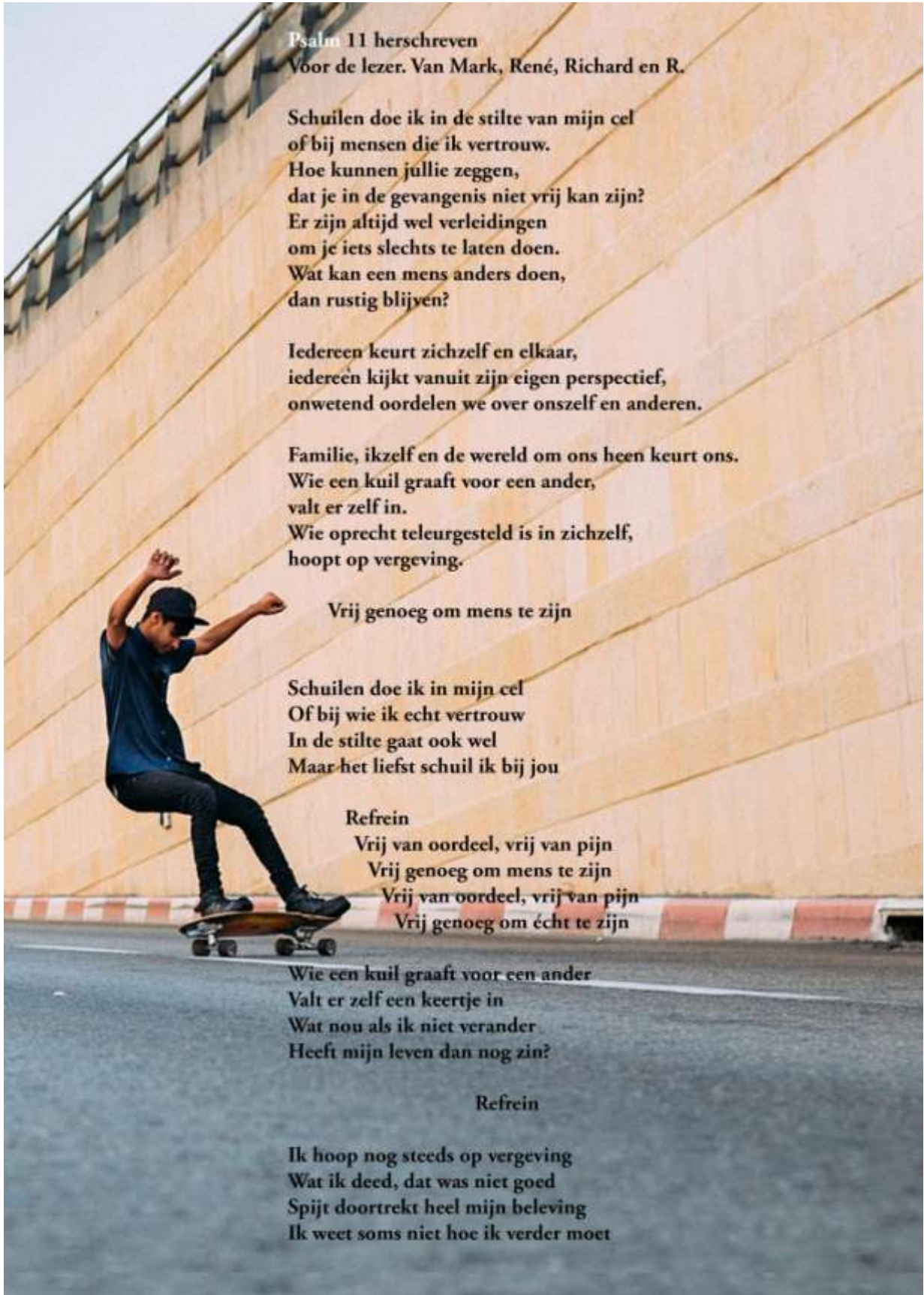
Refrein

Vrij van oordeel, vrij van pijn
Vrij genoeg om mens te zijn
Vrij van oordeel, vrij van pijn
Vrij genoeg om écht te zijn

Wie een kuil graaft voor een ander
Valt er zelf een keertje in
Wat nou als ik niet verander
Heeft mijn leven dan nog zin?

Refrein

Ik hoop nog steeds op vergeving
Wat ik deed, dat was niet goed
Spijt doortrekt heel mijn beleving
Ik weet soms niet hoe ik verder moet

+++++

Werken aan vertrouwen in detentie

door Fons Flierman

De maatschappij worstelt met wantrouwen — met het verlies aan vertrouwen in de politiek, de media, de medische sector en in de overheid zelf. Maar hoe zit het met vertrouwen en wantrouwen bij mensen die in detentie zitten? Wat betekent het voor hun re-integratie wanneer wantrouwen de overhand krijgt? En welke rol speelt vertrouwen in de geestelijke verzorging?

Deze bijdrage gaat over vertrouwen als fundament voor het werken aan herstel, terugkeer naar de samenleving en een nieuw begin daarna.

+++++

Vertrouwen en zelfvertrouwen in context

In de penitentiaire context zijn vertrouwen en zelfvertrouwen niet alleen psychologische of sociale categorieën, maar fundamentele bestaansvoorwaarden. Gedetineerden leven in een omgeving waarin afhankelijkheidsrelaties en asymmetrische macht onvermijdelijk zijn: tussen gedetineerde en bewaarder, hulpverlener en patiënt, of tussen gedetineerde en medegedetineerde. Dit maakt de betekenis van vertrouwen concreet en existentieel. Binnen detentie bevindt zich bovendien een oververtegenwoordiging van mensen met laaggeletterdheid, een licht verstandelijke beperking en psychotrauma's. Een trauma kan worden opgevat als een beschadiging van het vermogen om te vertrouwen — in jezelf, in anderen, of in de wereld als een voorspelbare plaats. Daarbij komt de culturele diversiteit van

de populatie, die het vertrouwen binnen en tussen groepen beïnvloedt.

Vertrouwen is volgens de socioloog Niklas Luhmann een vorm van risicobeheersing in een complexe wereld.¹ Het stelt mensen in staat te handelen ondanks onzekerheid. In zijn onderscheid tussen *vertrouwen* en *zelfvertrouwen* benadrukt hij dat deze twee vormen van zekerheid elk een eigen dynamiek hebben die vooral tot uiting komt wanneer ze in hoge mate ontbreken. Gebrek aan vertrouwen beperkt de handelingsruimte en maakt rationeel handelen bijna onmogelijk, terwijl gebrek aan zelfvertrouwen leidt tot vervreemding en terugtrekking in kleine, veilige leefwerelden. Toegepast op detentie betekent dit dat gedetineerden die weinig vertrouwen hebben in instituties — het recht, de inrichting, de

reclassering — minder geneigd zijn om stappen richting resocialisatie en re-integratie te zetten, terwijl gebrek aan zelfvertrouwen hun vermogen tot moreel herstel en relationele verbondenheid ondermijnt. Bij gebrek aan vertrouwen in de omgeving en aan zelfvertrouwen kan wantrouwen dan functioneren als psychologische strategie om staande te blijven, om ‘mee te doen’ en controle te behouden — ook wanneer dit gepaard gaat met crimineel gedrag. De complexiteit van het gevangenisleven versterkt deze dynamiek. In zulke contexten is vertrouwen niet vanzelfsprekend: het is een proces van betekenisgeving aan gebeurtenissen op basis van gevoelens, herinneringen en verwachtingen. Leven in het spanningsveld van verwachtingen — van jezelf, van medegedetineerden, van personeel en instanties — maakt kwetsbaar. Een gebrek aan vertrouwen of zelfvertrouwen kan leiden tot defensiemechanismen: terugtrekking, wantrouwen, of juist agressieve overcompensatie.

Vertrouwen en wantrouwen in het re-integratiebeleid

Het Leidse onderzoek *Van bajes naar buiten* biedt een gedetailleerd beeld van de complexiteit van re-integratie en nazorg voor (ex-)gedetineerden in Nederland.² Op basis van onder meer interviews met 100 (ex-)gedetineerde personen (kortgestrafte mannen, langgestrafte mannen, en langgestrafte vrouwen) op verschillende momenten voor en na vrijlating en drie focusgroep interviews met re-integratieprofessionals zoals casemanagers en reclasseringswerkers, geven de onderzoekers aan dat de re-integratie van gedetineerden in een aantal gevallen goed gaat, maar dat het hele begeleidingsproces in de meeste gevallen veel te wensen overlaat.

Ze zien dat veel mensen in de maatschappij terugkeren met een opeenstapeling van dezelfde problemen die ze eerder ook hadden en die elkaar versterken: schulden, gebrek aan onderdak, beperkte toegang tot zorg en een wankel sociale basis. Wanneer de ondersteuning die het re-integratietraject kan bieden te laat op gang komt en deze problemen tijdens de detentie

onvoldoende worden onderkend, dan vergroot dat de kans op recidive aanzienlijk.

Een respondent in het onderzoek beschrijft hoe moeizaam het proces van fasering en voorwaardelijke invrijheidstelling (v.i.) kan verlopen, zelfs wanneer men zich ‘aan alle regels houdt’.

“Ik had het faseren bijna opgegeven. Ik ben altijd groen geweest, ik heb altijd met alles meegedaan. Alsnog ben ik achttien maanden bezig geweest om v.i. rond te krijgen. Ik voelde gewoon aan mezelf dat ik gestrest raakte. Ik ga dingen aan het thuisfront beloven en dan komen ze in de PI weer met dingen wat ik moet doen. Dan moet ik weer aan mijn kinderen vertellen dat het niet doorgaat. Beloftes worden niet nagekomen, je verliest het vertrouwen. Uiteindelijk door steun van mijn vriendin heb ik toch doorgezet en advocaten ingeschakeld, maar ik merkte aan mezelf dat ik het gevoel had: weet je, ik zit het gewoon helemaal uit.” (Doekhie e.a. 2024, p. 151)

De onderzoekers signaleren dat dergelijke ervaringen niet op zichzelf staan. In het rapport wordt opgemerkt dat de “complexe, onduidelijke en onoverzichtelijke systemen” waarin gedetineerden zich moeten bewegen, bijdragen aan gevoelens van onrechtvaardigheid en een lage mate van vertrouwen in instanties als gemeente, reclassering en zorginstellingen (2024, p. 136). Het wantrouwen betreft niet alleen afzonderlijke organisaties, maar ook de samenwerking tussen hen, die vaak gebrekkig en ondoorzichtig blijkt.

In de beleving van het re-integratietraject door (ex)gedetineerden in en na detentie met betrekking tot materiële re-integratie, geven veel geïnterviewden aan dat ze niet het gevoel hadden dat zij vanaf het begin van hun straf toewerkten naar hun terugkeer in de samenleving en voelden zich vlak voor vrijlating niet goed voorbereid. De contacten met re-integratieprofessionals verschilden sterk en hingen af van hun bereikbaarheid, een vertrouwensband en geboden daadwerkelijke

hulp. Ongeveer de helft van de geïnterviewden is (enigszins) positief over de geboden ondersteuning, terwijl de andere helft uiterst negatief is over tijdgebrek, ontoegankelijkheid en gebrek aan hulp. Vooral kortverblijvenden geven aan nauwelijks re-integratieaanbod te krijgen, ondanks hun vaak complexe problematiek. Bij langverblijvenden is het aanbod groter, maar deelname is voor een deel van de re-integratieactiviteiten afhankelijk van goed gedrag, waardoor juist de groep waarvoor ondersteuning noodzakelijk is weinig aan re-integratie werkt. Het blijkt dat veel gedetineerden de inrichting verlaten zonder dat basisvoorwaarden als inkomen en huisvesting op orde zijn.

Na vrijlating kampt meer dan de helft met gebrek aan werk of uitkering en heeft bijna een kwart geen onderdak.

De belangrijkste obstakels liggen in de complexe persoonlijke problematiek, onduidelijke procedures en het geringe vertrouwen in instanties.

Daarbij voelen veel ex-gedetineerden dat begeleid wonen of inwonen bij bekenden formeel wel voldoet, maar feitelijk geen stabiele of wenselijke basis biedt voor een nieuwe start.

De beleving van sociale, formele en persoonlijke re-integratie tijdens en na detentie laat zien dat

veel gedetineerden niet goed voorbereid worden op het vinden van aansluiting bij het leven buiten. Verlofregelingen worden als onduidelijk en bureaucratisch ervaren, en redenen voor afwijzing zijn niet altijd duidelijk, wat demotiveert — vooral als verlof bedoeld is voor belangrijke gebeurtenissen in het sociale netwerk. Een groot deel van de onderzochte groep komt zonder verlof vrij, zonder de kans geleidelijk te wennen aan de buitenwereld, wat de mentale overgang zwaar maakt. De steun van een sociaal netwerk blijkt daarbij cruciaal, maar is lang niet altijd aanwezig of onderhouden. Ook op formeel vlak lopen ex-gedetineerden vast: het vinden van werk of dagbesteding wordt belemmerd door het ontbreken van een VOG en door ervaren stigma's, terwijl professionele begeleiding vaak ontbreekt. Deze uitsluiting van de arbeidsmarkt maakt motivatie fragiel. De onderzoekers stellen vast dat wanneer er weinig ondersteuning wordt ervaren en er op re-integratiegebied weinig doelen worden behaald, dat de kans bestaat dat motivatie en optimisme op den duur plaatsmaken voor pessimisme en passiviteit en kunnen leiden tot terugval in oude patronen.

Er zijn door de respondenten ook goede ervaringen met re-integratiemogelijkheden en re-integratieprofessionals naar voren gebracht. Dat gebeurde wanneer men zich door re-integratieprofessionals gehoord voelden. Ze waardeerden het wanneer professionals er blijk van gaven een menselijke bejegening te hanteren en oprecht mee te denken en mee te willen helpen, en aan te sluiten bij hun beleevingswereld.

Maar het onderzoek laat vooral zien dat er bij deze groep (ex-)gedetineerde personen een grote mate van wantrouwen bestaat ten opzichte van re-integratieprofessionals.

Dit gebrek aan vertrouwen lijkt onder andere voort te komen uit slechte (eerdere) ervaringen met professionals in het strafrechtstelsel en de samenwerking tussen instanties, maar ook door

wantrouwen in de omgeving en maatschappij in het algemeen. Hier tegenover staat dat instanties die in de beleving van (ex-)gedetineerde personen geen verlangstuk zijn van het punitieve strafrechtstelsel worden makkelijker vertrouwd en dat geldt ook voor organisaties die (deels) buiten het justitieel kader werken, zoals van de gemeente, bewindvoering en vrijwilligers.

Geestelijke verzorging als oefenruimte

In een detentiecontext, waar wantrouwen vaak een noodzakelijke strategie is om staande te blijven, kan geestelijke verzorging functioneren als een symbolische en existentiële tegenruimte. Gedetineerden bewegen zich dagelijks in een veld waarin vertrouwen en zelfvertrouwen voortdurend op de proef worden gesteld: vertrouwen in anderen is riskant, en vertrouwen in zichzelf is vaak aangetast door schaamte, trauma of eerdere teleurstellingen.

De geestelijk verzorger begeeft zich in datzelfde veld — niet erbuiten, maar middenin. Zijn of haar betrokkenheid krijgt betekenis binnen die spanningsvolle werkelijkheid van afhankelijkheid, controle en beperkte keuzeruimte. In de omgang met justitie, medegedetineerden of hulpverleners kan de vraag “Kan ik je vertrouwen?” zelden echt worden gesteld; er is vaak geen tijd, geen vrijheid of geen alternatief.

In die werkelijkheid vertegenwoordigt geestelijke verzorging een vorm van presentie waarin niet het oordeel of de gedragsverandering centraal staat, maar het luisteren, verstaan en duiden van wat iemand meemaakt.

De kern van geestelijke verzorging binnen justitie ligt in het bijdragen aan het herstellen van relationele betrouwbaarheid. Dit gebeurt niet via gedragsmatige interventies, maar via ontmoeting, taal en erkenning: geestelijke verzorging richt zich op de existentiële dimensie van betekenis en vertrouwen. Het ambtsgeheim vormt daarbij een

onmisbare voorwaarde: in een omgeving waarin bijna elk gesprek, elk verzoek en elke emotie wordt geregistreerd of geïnterpreteerd, biedt de vertrouwelijkheid van het ambt een zeldzaam domein van vrijheid.

Voor veel gedetineerden kan dit de eerste plek zijn waar zij woorden kunnen geven aan hun ervaringen zonder hun eigen strategische bijbedoelingen of angst voor repercussies. Een opmerking als “wat u zegt blijft tussen ons” kan in die context een bijna sacramentele lading krijgen: het opent een ruimte waarin spreken weer mogelijk wordt en waarin iemands eigen stem terugkeert. In termen van Luhmann (1979) kan men zeggen dat hier het communicatieve systeem van het recht — dat feitelijk functioneert op basis van toetsing aan de wet en consistente beoordeling van strafbare feiten — hier wordt aangevuld door een ander systeem: dat van religieuze zingeving en relationele bevestiging van eigenwaarde.

Vertrouwen in de geestelijke verzorging ontstaat echter niet vanzelf. Het wordt opgebouwd door herhaalde ervaringen van betrouwbaarheid: het nakomen van afspraken, het eerlijk aangeven van grenzen, en het niet gebruiken van persoonlijke informatie voor andere doeleinden. Betrouwbaarheid is hier geen instrumenteel middel, maar een morele houding die uitdrukking geeft aan respect voor de ander als persoon.

Tegelijkertijd draagt geestelijke verzorging een spirituele dimensie in zich die verder reikt dan het intermenselijke. Vertrouwen wordt niet enkel

gezien als verwachting van betrouwbaar gedrag, maar als een existentiële houding: het vermogen om zich toe te vertrouwen aan iets of iemand buiten zichzelf.

Binnen religieuze kaders wordt dit aangeduid als *godsvertrouwen* — een vertrouwen dat niet afhankelijk is van verdienste, maar ervaren wordt als genade.

In de context van detentie betekent dit dat de geestelijk verzorger, in het contact met mensen die door de maatschappij of door zichzelf soms als ‘afgeschreven’ worden gezien, blijft getuigen van de mogelijkheid van herstel.

Geestelijke verzorging kan zo bijdragen aan het herstel van de horizon van mogelijkheden. Door ruimte te bieden aan verhaal, schuld, verlangen en hoop, helpt zij gedetineerden de mogelijkheid te hervinden om opnieuw betekenis te geven aan hun leven. Niet als alternatief voor het recht of de psychologie, maar als complementaire praktijk die gericht is op het herstel van vertrouwen en zelfvertrouwen. In deze zin is geestelijke verzorging een oefenruimte van vertrouwen — een laboratorium waarin mensen, soms voor het eerst sinds lange tijd, kunnen ervaren dat hun verhaal er mag zijn, en dat het gedeeld kan worden zonder risico. Het kan mensen moed geeft om met meer zelfvertrouwen met hun leven verder te gaan, waar mogelijk gesterkt door vertrouwd te raken in een (geloofs)gemeenschap waar ze zichzelf mogen zijn.

Slotbeschouwing – vertrouwen herwinnen

In Luhmanns termen is vertrouwen het middel waarmee mensen de complexiteit van hun wereld hanteerbaar maken; zelfvertrouwen is het geloof dat men zelf in staat is te handelen binnen die complexiteit. In detentie staan beide voortdurend onder druk. Gedetineerden moeten zich bewegen in een omgeving waarin elke beslissing, elk contact, afhankelijk is van anderen

– van medewerkers, instanties, medegedetineerden. Wantrouwen is dan geen karaktergebrek, maar vaak een noodzakelijke strategie om zichzelf te beschermen. Herstel van vertrouwen vraagt daarom meer dan controle of structuur: het veronderstelt relaties waarin betrouwbaarheid wordt ervaren en bevestigd.

De bevindingen van het Leids onderzoek laten zien dat re-integratie meer is dan een beleidsmatig traject; het is een oefening in vertrouwen. Het rapport wijst op structurele verbeterpunten: maak toegang tot re-integratie niet afhankelijk van gedrag, versoepel verlofregels, bied ook kortverblijvenden perspectief, geef overzicht en duidelijkheid, verbeter samenwerking tussen instanties, en besteed meer aandacht aan de sociale en emotionele voorbereiding op vrijlating. Deze aanbevelingen tonen dat vertrouwen niet alleen een individuele deugd is, maar ook een systeemkwaliteit: het groeit waar beleid voorspelbaar en rechtvaardig is. Ze laten zien dat re-integratie geen enkelvoudig administratief proces is, maar een sociaal en moreel weefsel van verwachtingen, beloften en betrouwbaarheid. Want waar systemen niet goed op elkaar aansluiten verdwijnt niet alleen praktische steun maar ook het gevoel van rechtvaardigheid — en daarmee de basis waarop (zelf)vertrouwen kan groeien.

Wanneer ex-gedetineerden gevraagd wordt één ding te noemen dat er volgens hem of haar ontbreekt in het detentie/re-integratiesysteem dan noemen ze ondersteuning-gerelateerde woorden zoals hulp, begeleiding en een veilige re-integratieplek. Maar ze noemen volgens de onderzoekers ook ‘opvallend veel woorden die te maken hebben met de omgang en het maken van verbinding, zoals betrokkenheid, contact, aandacht en respect’. (Doekhie, p.165) Het zijn begrippen waarbij vertrouwen de basis vormt voor het goede gevoel dat er echt samengewerkt wordt aan het opruimen van de problemen op de weg terug naar samenleving buiten.

Geestelijke verzorging werkt niet primair met regels, maar met betekenis; niet met beloning, maar met belofte. In de vertrouwensrelatie tussen gedetineerde en geestelijk verzorger kan

de mogelijkheid tot vertrouwen en zelfvertrouwen op een unieke wijze opnieuw worden geoefend. Daarmee draagt geestelijke verzorging op haar eigen manier bij aan de morele en spirituele dimensie van re-integratie:

mensen helpen geloven dat ze opnieuw kunnen deelnemen aan een wereld die hen wel of niet afwijst, maar waarin ook mensen zijn die (ex)gedetineerden van harte willen steunen om een hele nieuwe start te maken.

Fons Flierman is adjunct hoofdaalmoezenier

¹ Ik volg hier Niklas Luhmann (1979; 2000a; 2000b). Zie over vertrouwen Flierman (2012) p. 81-87 en over het onderscheid tussen vertrouwen en zelfvertrouwen voetnoot 134

² Doekhie, J, Koenraadt, Rosa & Besten A. den, (2024). *Van bajes naar buiten*. Leiden: Universiteit Leiden.

Literatuur

Doekhie, J, Koenraadt, Rosa & Besten A. den, (2024). *Van bajes naar buiten*. Leiden: Universiteit Leiden.
Flierman, A.D.M. (2012). *Geestelijke verzorging in het werkveld van justitie*. Leiden: Eburon.
Luhmann, N. (1979). *Trust and power*. Chichester: Wiley.
Luhmann, N. (2000a) Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives. In: Gambetta, D. (ed.), *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. (p. 94-107).
Luhmann, N. (2000b). *Vertrauen. Ein Mechanismus der Reduktion sozialer Komplexität*. 4 Auflage. Stuttgart: Lucius & Lucius.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

Column door Hanneke Allewijn

Net iets meer vrijheid

Een aantal jaren geleden zat ik een werkgroep over secularisatie. Samen met een paar Tsjechische en Nederlandse collega predikanten dachten we na over wat het betekent om kerk te zijn in een geseculariseerde context. Dat moesten wel levendige gesprekken worden, dacht ik nog. De Tsjechische collega's waren predikant in een communistische dictatuur geweest, waar religie verboden was en kerkgang ontmoedigd. Dominiee zijn in een atheïstisch land. Je moet het maar kunnen... En er bereid toe zijn. Dat waren ze. Want ze voelden zich er toe geroepen. Maar hoe doe je dat dan? En kunnen wij in onze context er iets van leren? En zij van ons? Inmiddels groeien in Nederland ook generaties op die geen enkel idee hebben van Bijbelverhalen of kerk, of religie überhaupt. De ontkerkelijking zet door, of je het wilt of niet, behalve bij de orthodoxie dan. Daar is een kleine groei gaande.

We kwamen met de werkgroep weinig verder. Wat wilden we eigenlijk bereiken? Moesten we de seculiere taal niet beter verstaan, om de Bijbelse boodschap er doorheen te horen? En waar maakten we ons eigenlijk druk om? Wie tenslotte rekent met God, ontwikkelt automatisch een oog voor de betrekkelijkheid van het aardse leven.

Eenmaal bezochten we de collega's in Praag. En het jaar erop bezochten zij Nederland. Het waren aardige ontmoetingen, maar ze stopten wel. Ik heb eigenlijk nooit meer aan ze gedacht. Jaren later pas weer, toen ik bij justitie ging werken. Want bij de laatste bijeenkomst kregen we namelijk een boek gekregen, getiteld: "Net iets meer vrijheid". Het gaat over Miloš Rejchrt (1946), predikant en woordvoerder van mensenrechtenbeweging Charta 77. Zijn aanvaringen met de Staatsveiligheidsdienst, de moeilijkheden die hij ondervond in de loop der jaren, toen Tsjechië de omslag maakte naar een democratische samenleving zijn me bijgebleven. Hoopvol en met humor!

Aan de titel van zijn boek denk ik altijd als ik de bajes binnenloop.

Net iets meer vrijheid. Dat is voor mij geloof. Een kleine oase tussen tra-
lies en beton en alles wat een mens gevangen houdt. De Tsjechische col-
lega's gingen ervoor. Door alle moeilijkheden en weerstand heen.

Hopelijk gaat het hen goed!

Hanneke Allewijn

Geïncarneerde liefde

recensie door Geert Rozema

Typhoon
Liefde is de baas
De kunst van moedig leven

Uitgeverij Spring
16 september 2025
272 pagina's

+++++

Diepe dalen en hoge pieken

Daar waar hij schuurt is Glenn de Randamie op zijn best, in zijn openhartige en intieme inkijkje in zijn leven. Man van paradoxen. 'Zoekend naar vrijheid in de beperking'. Hiermee zeker ook leesvoer voor onze gedetineerden. Diepe dalen en hoge pieken bewandelt hij, telkens hervindt hij de moed om de angst in de ogen te kijken en het leven weer op te pakken.

Vallen en opstaan

Openhartig is hij over de momenten dat hij omringd wordt door duisternis. Hiermee raakt hij

aan thema's van eeuwenoude mystici uit de christelijke traditie.

"Stilte lijkt opeens niet de afwezigheid van iets, maar de aanwezigheid van alles."
(Blz. 163)

De artiest Typhoon beschrijft met zijn inmiddels bestseller een integere en kwetsbare zoektocht naar hoe liefde te worden. Zoeken om de vleesgeworden liefde te worden. Hier hoort onloochenbaar vallen en opstaan bij. En dat geldt ook voor de lezer: het is niet altijd even makkelijk door te komen dit boek: sommige thema's herhalen zich, een strengere eindredactie had het leesbaarder kunnen houden en wat minder

navelstaarderig. Want dat is het soms toch een beetje geworden, en dat maakt het soms wat vermoeiend.

Mee aan de slag

Vrij naar de profeet Jesaja: Glenn, zie je het niet, het is allang begonnen. We zijn zelf licht. Reisbegeleider. Groeiend in dienstbaarheid. Hoogsensitief. Kan het soms uit zelfbescherming wat minder intensief?

Mooie en spannende ontwikkel-en groeivragen. Moed hebben we nodig om ongemakkelijk te zijn met onszelf om uiteindelijk te kunnen groeien aan je eigen blinde vlekken, verantwoordelijkheid te nemen over je leven. Hoe check jij bij jezelf in en hoe leer je luisteren. Dicht bij jezelf blijven en zo thuiskomen. Eerlijk zijn, grenzen stellen als daad van liefde ook in pastorale werk als geestelijk verzorger. Hoe moeilijk! Wezenlijke, ja, existentiële vragen waarover ik met mijn mannen in gespreksgroepen in de gevangenis ook zeker mee aan de slag kan.

Heftige voorgeschiedenis

Boeiend ten slotte Glenns de Randamies persoonlijke affiniteit met het lied: Amazing Grace, over een ooit verdwaalde ziel die de weg terugvindt. John Newton de achttiende eeuwse Britse schrijver van dit lied.

Voormalige slavenhandelaar en later prediker die het licht zag en zich bekeerde en zich ging inzetten voor het goede en de liefde.

Zoals dit mooie lied een heftige voorgeschiedenis kent, zo blijkt De Randamie die ook te hebben wanneer hij op zoek gaat naar zijn eigen wortels. En zo is de cirkel weer rond. En is dit boek een getuige van moed. Het leven is niet zwart-wit zo maakt hij duidelijk. Het gaat er om in het nu positie te leren kiezen, hoe complex onze geschiedenis soms ook is.

Geert Rozema, justitiepastor PI Alphen aan den Rijn

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

De dood als straf

Vergelding en vergeving in de VS

Joop Bouma

Mazirel Pers

door Renilde van Wieringen

Op woensdagmiddag 15 oktober, een paar dagen na de Zondag van de Gevangene (dit jaar op 12 oktober), is er in Utrecht in het 'Huis van Dominicus' een lezing van voormalig Trouw-journalist Joop Bouma. De lezing gaat over zijn recente boek: De dood als straf. Een behoorlijk zwaar onderwerp voor een zonnige woensdagmiddag. Het boek gaat over de doodstraf in de VS, een land waar Nederland historisch sterke banden mee heeft.

+++++

Wel of niet herinvoering

In 2024 is er in Nederland een onderzoek gehouden (bron: Nipo, Ipsos I&O en Staat van het Recht / Trouw) naar wat men zou vinden van de herinvoering van de doodstraf. 35% vindt de doodstraf een goede straf. Dat zou inhouden dat van het aanwezige publiek tijdens de lezing statistisch gezien 1/3 voor de doodstraf zou moeten zijn. Er gaan geen handen de lucht in. Misschien omdat de vraag niet expliciet als vraag wordt gesteld, of omdat de aanwezigen de 2/3 tegenstanders vertegenwoordigen. In de VS is 53% voor de doodstraf.

Daarna vertelt de Bouma dat de SGP, die tegen abortus en ook tegen euthanasie is, wel een voorstander van de doodstraf is. Iets wat de spreker niet begrijpt.

In 27 staten van de VS kan de doodstraf worden opgelegd. Over hoe humaan een doodstraf is en hoe deze wordt moet worden uitgevoerd is al decennia lang discussie.¹

Brief ter dood veroordeelde

Bouma is eigenlijk in het onderwerp 'gerold' en wel in 1992. Hij had er zeker interesse in, maar

een reis naar de VS was niet iets wat in die tijd zomaar kon en werd vergoed. Echter, toen de staat Georgia werd uitverkoren voor de Olympische Winterspelen van 1996, was er wel de mogelijkheid om te gaan. Georgia moest op de kaart worden gezet en journalisten waren er welkom. Bouma ging ook en kon meteen onderzoek doen betreffende de doodstraf in de VS. Hij was hierin geïnteresseerd geraakt door een brief van de ter dood veroordeelde Victor Roberts. Die brief stond gepubliceerd in het magazine 'Wordt Vervolgd' van Amnesty Nederland.

In die brief staat onder andere wat Roberts het meest deprimerend vindt "het wachten op bezoek van familieleden, christenen, een vriend, maar dan slechts teleurgesteld worden. Omdat er niemand komt, omdat het niemand iets kan schelen".

Foto's

Bouma laat vervolgens een foto zien van een jong meisje. Het betreft Rebecca Kunach, ook wel Becky genoemd. In 1979 werd ze in haar huis in de staat Florida door een insluiper ernstig misbruikt en gruwelijk vermoord. Becky was 6 jaar.

De dader, Bryan Jennings, krijgt de doodstraf opgelegd. Omdat Jennings een advocaat heeft, wordt er zorgvuldig naar het vonnis gekeken. Jennings is drie keer ter dood veroordeeld. Dat wil zeggen dat er twee keer fouten zijn gemaakt en dat het proces dan weer opnieuw wordt gestart en dat de dader wederom tot de doodstraf veroordeeld kan worden. En dat is gebeurd. Zowel bij de keren dat er fouten waren gemaakt, als bij de laatste keer.

Een andere foto die Bouma laat zien is van het jonge meisje Susie Marie Jaeger. Ze is zeven jaar jong wanneer ze in 1973 tijdens een vakantie met haar ouders en zussen in Montana wordt ontvoerd, verkracht en vermoord.

De familie van Becky

De familie van Becky is na de gruweldaden en moord verscheurd geraakt. Bouma heeft zowel

de moeder als de dochter van Becky mogen interviewen.

De moeder heeft geprobeerd vanuit christelijk perspectief te kijken, maar ze zegt dat dat haar niet gelukt is. Ze vindt de doodstraf terecht. En eigenlijk vindt ze dat als de dader echt spijt heeft, hij er zelf een einde aan had moeten maken. Het zal voor haar een hele opluchting zijn wanneer de executie eindelijk wordt uitgevoerd. Samantha, de zus van Becky, heeft in het interview gezegd dat ze elkaar als gezin verloren hebben.

Onlangs uitgevoerd

Vanuit de aanwezigen wordt de vraag gesteld of je nog wel van leven kunt spreken wanneer je decennia lang in een dodencel moet verblijven. Bouma vertelt dat hij ook Bryan Jennings heeft mogen interviewen. In dat interview vertelt Jennings dat hij voelt dat het leven in de gesloten samenleving waarin hij zit toch zinvol is. Hij wil als een beter mens streven. Door het systeem wordt hij nog steeds gezien als het twintigjarige monster van die gruwelijke daden. Kinderverkrachter en kindermoordenaar is het laagste van het laagste. Hij praat liever niet over deze gruwelijke episode van zijn leven.

"Rationeel gezien ben ik schuldig. Mijn hart zegt iets anders. Maar voor de nabestaanden zijn dit soort gedachten natuurlijk niet te accepteren. Dat begrijp ik heel goed." (p. 90)

Onlangs heeft na ruim 45 jaar in een cel te hebben geleefd die niet groter is dan een parkeervak, de executie plaatsgevonden.

Op een andere slide staan een aantal uitspraken van Jennings. "Ik wil niet dood. Nog niet. Ik leef om een beter mens te worden voordat ik doodga" en ook "Als het moment komt dat ze me gaan ombrengen, zullen ze iemand anders doden dan de twintig-jarige van toen".

De familie van Susie

Marietta Jaeger is de moeder van de vermoorde Susie. Bouma heeft ook haar kunnen interviewen. Ze is, ondanks de gruwelijkheden en de moord op haar dochter, tegen de doodstraf.

Ze begrijpt de vergelding, maar de realiteit van de dood van haar dochter verandert daar niet mee.

Of zoals een Chinese zegswijze het aangeeft: “Hij die wraak zoekt, moet twee graven delven”.

Voor de moeder van Susie is vergeving een basis van haar relatie met God. Ondanks alle gruwelijkheden die haar dochter is aangedaan, wilde ze vasthouden aan vergeving. Inmiddels is ze activiste geworden tegen de doodstraf.

Dr. Renilde van Wieringen is pastoraal theoloog, werkzaam in het R.-K. justitiepastoraat, beeldend kunstenaar en redactielid *Pastorale Verkenningen*.

¹ [Doodstraf in de VS: 'Een humane methode bestaat niet'](#)

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■ ■ ■ ■

+++++

Op pad met nabestaanden van slachtoffers van een geweldsmisdrijf

door Marian Boersen

De vraag werd me een paar jaar geleden al gesteld en had toen een verkennend karakter. Ik reageerde er positief op. Nu werd de vraag heel concreet: "Wil jij dit jaar mee met de bedevaart naar Lourdes, als begeleider van mensen die nabestaande zijn van iemand die door een geweldsmisdrijf om het leven is gekomen?"

+++++

De verhalen

Op een zaterdag in augustus was er een kennismakingsdag georganiseerd, zodat wij vooraf al wisten met wie we op reis zouden gaan. Een paar weken later was het zover. We maakte als kleine groep van 18 personen deel uit van een veel grotere groep van in totaal 500 Nederlandse bedevaartgangers. De grote groep volgde het programma zoals opgesteld door de organisatie, wij konden ons eigen programma volgen opdat we maximale begeleiding konden geven aan onze groep mensen die zo'n groot verdriet in hun leven te dragen hebben. Hoe groot dat verdriet is bleek uit de verhalen die op de tweede dag werden verteld en waar we de hele dag de tijd voor namen. 'Mijn moeder werd gestalked en later vermoord door mijn vader.' 'Mijn zoon is doodgeschoten.' 'Het huis van mijn dochter en schoonzoon is in brand gestoken waardoor zij zijn gestikt.' 'Mijn schoonzoon heeft mijn dochter

vermoord en haar lichaam verstopt'. Schrijnende verhalen, schokkend en boos makend. Hoe kunnen mensen dit elkaar aan doen? Waar blijven wij met onze mooie woorden van goed zijn voor elkaar en wat je niet wilt dat jou geschiedt, doe dat ook een ander niet?

Gedeeld verdriet

De groep deelde verdriet met elkaar. Dat gaf ruimte en het gaf erkenning van het leed dat je meedraagt. Ook al gebeurde het bij een paar mensen al vele jaren geleden, het verdriet blijft, het tekent je leven. Zij hebben in de praktijk ervaren dat veel mensen om hen heen afhaakten 'hou er eens over op, ga verder met je leven', 'eigen schuld, moest hij zich maar niet met drugs bezighouden'. Tijdens deze reis herkenden de mensen elkaars verhaal omdat ze zelf ervaren dat het verdriet nooit stopt. Misschien gaan de

scherpste randjes er wat af, maar het verdriet stopt nooit.

De lichtprocessie was zeer indrukwekkend. In het donker, ieder met een kaars in de hand, rondtrekkend op het grote plein, allen tegelijk de rozenkrans biddend en 'Avé Maria' zingend. Zeer indrukwekkend, ieder ervaarde dat zo. De verbondenheid met elkaar, het gedeelde vertrouwen, deel uitmaken van een grote groep mensen, groter nog dan onze eigen pelgrimgroep. Mensen uit de hele wereld komen hier samen, bidden en zingen met elkaar. Rituelen helpen om gevoel een plek te geven. Alsof hemel en aarde hier elkaar raken.

Met de groep hebben we de kruisweg gelopen. In 14 staties is de lijdensweg van Jezus uitgebeeld. Deze staties, levensecht en levensgroot, staan op een berghelling. Het lopen langs deze staties is al een inspanning op zich. Bij elke statie hielden we een bezinningsmoment.

Eerst vertelden we iets over hoe het voor Jezus moet zijn geweest, daarna een reflectie op hoe onze groep vergelijkbare ervaringen heeft. Voor de rechter staan, een kruis moeten dragen, getroost worden, iemand het graf indragen...

Sommige deelnemers hadden hun eigen teksten geschreven, die daar werden voorgedragen, iemand zong een lied. Het was zeer indringend, tranen vloeiden, verdriet werd zichtbaar.

Gebedsvieringen en gesprekken

In de basiliek van Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangen, zijn ook kleine kapelletjes. Hier hielden wij onze eigen gebedsvieringen. Zittend of staand in een kring werd een evangelieverhaal gelezen, gebeden opgezegd, kaarsen gebrand, voorbeden uitgesproken. Samen hebben we gezongen. De sfeer in deze ruimtes gaf een eigen vertrouwdheid, een saamhorigheidsgevoel. Maar ook het gevoel dat we deel uitmaken van een

heel grote gemeenschap. Dat God ons draagt, ons nabij wil zijn, door alle moeilijkheden heen.

In de gesprekken die we met elkaar hadden kwamen onderliggende thema's naar boven. De eenzaamheid die mensen ervaren. Ook de onverwachte ontwikkelingen: 'mijn schoondochter gaat haar eigen gang, ik ben mijn zoon kwijt maar ook mijn kleinzoon.'

Een groot thema was de boosheid, soms zelfs woede, naar de dader. Iemand zei: "Ik hoop dat God hem straks ter verantwoording roept". Een ander kon zo ver nog niet gaan en zei: "Als hij buiten komt is hij voor mij".

Vergeving was een moeilijk thema. Hoe kun je iemand vergeven die jou zoiets ergs heeft aangedaan en die het leven van een ander bewust heeft beëindigd?

Want wat voor angst heeft iemand meegemaakt, hoe waren die laatste weken, dagen, uren, minuten?

Over een paar weken zullen we als groep opnieuw bij elkaar komen. Om na te praten en van elkaar te horen wat Lourdes heeft gebracht. Daarna zal de groep lotgenoten elkaar blijven ontmoeten, de begeleiders zullen de groep loslaten.

'Jij bent ook nabestaande'

Voor mijzelf kwam er een extra dimensie bij omdat vijf dagen voor ons vertrek mijn eigen islamitische GV-collega om het leven kwam als gevolg van een misdrijf. Dat verdriet, die schok, die onrust, die machteloosheid, voelde ik door alles heen. Lourdes heeft mij geholpen om dat verdriet een plek te geven. Helpend en helend was het vooral om op een ochtend in alle vroegte, het was nog donker, naar de kaarsenkapel te gaan en daar als eerste een kaars op te steken voor mijn collega, voor mijn eigen intenties en voor ieder die mij daarom gevraagd had. Dat de overledenen mogen zijn in het

hemelse licht en dat zij daar vrede mogen vinden. Dat wij hier op aarde het goede mogen doen en daar de kracht voor krijgen.
“Jij bent ook nabestaande”, werd er tegen mij gezegd. Maar zo voelt het niet, tenminste niet in de betekenis zoals deze groep het ervaart. Met mijn collega had ik een zeer goed contact, maar het was iemand van het werk, niet iemand uit mijn privéleven. Bij mij zal dit verdriet slijten en herinnering worden.

Terug in de inrichting

Een week na de reis kom ik weer in de inrichting. Ik praat daar met daders. Mensen die ellende hebben veroorzaakt. Het is een grote omschakeling en het vraagt mij om me opnieuw te focussen op wat voor werk ik doe en waarom ik dat doe. Het kost me moeite. Het verdriet wat ik gezien heb, staat op mijn netvlies. Ik geef mezelf hiervoor de tijd en zoek eerst bewust de mensen op waarvan ik weet dat zij zelf gebukt gaan onder wat zij veroorzaakt hebben.

Hun houding helpt mij om mijn plek weer te vinden. Want er zijn zeker gedetineerden die goed beseffen, of hun best daarvoor willen doen, wat ze anderen hebben aangedaan en daarvoor hun straf aanvaarden en uitzitten. Dat is voor mij, op dit moment, goed om te ervaren. Vanuit die positie kan ik weer verder.

In de een-op-een gesprekken hoor ik de levensverhalen van de mensen en ook hun zorgen, hun pijn, hun angst. Het helpt om deze verhalen te horen. Niet ieder heeft een gemakkelijke start in het leven, niet ieder was gewenst of geliefd. Milieu, afkomst, rijk of arm, het vormt je. Het is geen excuus voor een misdrijf maar helpt soms wel om te begrijpen wat er gebeurd is. Vanuit dat gezichtspunt wil ik mijn werk blijven doen. Met de mensen op weg gaan. Hoop geven, inzicht, vertrouwen, uitzicht. Daarmee een klein stapje helpen zetten om levens ten goede te veranderen, naar het voorbeeld van Jezus, die het opnam voor de mens in de verdrukking. Moge de ervaring van Lourdes mij daarbij blijvend helpen.

Marian Boersen
r.k. justitiepastor in P.I. Veenhuizen

Deze reis werd georganiseerd door de Stichting PSG. Pelgrimage voor nabestaanden van Slachtoffers van Geweldsincidenten. www.psg.nl
Er is ook een stichting die bedevaartsreizen naar Lourdes organiseert voor ex-gedetineerden. www.solve4u.nl

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

Ervaringen pilot devotionalia

door Lydia Verhagen

Het project 'Binnen & Buiten' heeft als één van haar doelstellingen het bevorderen van meer aandacht, kennis en begrip voor Roma, Sinti en reizigers in detentie en hun verwanten thuis.

Heel specifiek

Eén van de manieren waarop we dit doen, op advies van intermediairs uit de eigen gemeenschappen, is het ter beschikking stellen van diverse devotionalia die heel specifiek voor mensen uit deze gemeenschappen betekenis hebben.

Vlaggetjes of rozenkransen met de afbeelding van de voor Roma, Sinti en reizigers heilige Christoffel en Sara, beelden van Sainte Sara, een klok met een afbeelding van het wiel, herkenbaar als symbool van hun identiteit.

In een pilotperiode hebben we, door middel van een bijdrage van het Woonwagenpastoraat, gratis hier en daar een aantal van deze devotionalia ter beschikking gesteld om te kijken wat de effecten zouden zijn om hiermee te gaan werken. Dit blijkt van alles op te roepen en in gang te zetten.
Een paar voorbeelden daarvan volgen hier.

Gevoel van thuis zijn

Uitspraak van een man die een vlaggetje kreeg aangeboden met de afbeelding van het wiel:
“de reizigersvlag geeft me een gevoel van thuis zijn. “ Trots maakt het me, dat ik ergens bij hoor. Net als de Marokkanen hun vlag hebben – geeft het me een gevoel van verbondenheid, dit is mijn zijn, mijn identiteit.

De justitiepastor vertelt:

“Het maakt dat mannen zich gezien weten. Erkend in hun zijn. Dat ze er mogen zijn en dat hun identiteit iets is waar ze trots op kunnen zijn.”

“De mooie spullen die we van Lydia en Petra hebben gekregen zorgen voor verbinding binnen de muren.”

“Ik kom in gesprek met een groepje gedetineerde mannen dat aan het schilderen was op onze GV/medische gang. Blijkt dat 1 van de mannen reiziger is. We komen te spreken over jongens die ik ken, familie, vrienden. Even later geef ik de

man een reizigers-vlaggetje. En direct begint hij trots te vertellen over zijn wortels. Wie zijn oma was, waar de ene helft van zijn familie vandaan komt. En direct wordt het vertrouwelijk. Ontroerd raakt hij door de fraaie rozenkrans.

Er ontstaan gesprekken over wat die identiteit en achtergrond inhoudt:

“Het groen in de vlag staat voor grazige weiden en vruchtbaarheid, het blauw – symboliseert de lucht – de hemel waar niemand over beschikt, dat staat voor vrijheid, en het rondje in het midden is het wiel – dat verwijst naar onze woonwagens waar we tot voor kort nog mee reisden – en oudooms en tantes in Oost-Europa en midden Europa reizen er nog mee.”

Naar aanleiding van het beeld van Sara dat in een stiltecentrum een plaats heeft gekregen:

“Sara is belangrijk voor me, bij haar leg ik alles neer. Ze hoort bij ons. Ze is van ons volk. Ze weet wat er speelt en in me omgaat.”

Reacties

Een justitiepastor heeft de reacties bijgehouden op het reizigersvlaggetje dat zij op haar bureau gezet heeft:

“Ergens puur uit nieuwsgierigheid maar zeker om te verbinden heb ik 28 juni jongstleden een reizigersvlaggetje op mijn bureau geplaatst. Benieuwd naar reacties en hopen op leuke gesprekken.

2 juli 2024

R: Ah, een reizigersvlaggetje, heb je daar wat mee?

P: Jazeker! Ik ben zelf geen reiziger maar probeer me zoveel als mogelijk in te zetten voor Roma, Sinti en reizigers in detentie.

R: Mooi initiatief. Net als voor mij bijvoorbeeld? Ik ben blij met wat mijn tante me via jou heeft gegeven!

3 juli 2024

Al sprekend over zijn familie wijst dhr. J. naar het vlaggetje op mijn bureau: ‘Je weet wel, familie is gewoon belangrijk’.

19 juli 2024

R: Wat een mooie vlag heb je!

P: Ja he!

R: Ja, die herken ik wel. Ik ben zelf reiziger en woon nog steeds in een woonwagen. Eigenlijk nog als enige van de familie!

8 augustus 2024

R: Van wie is die vlag?

P: Van ‘mij’.

R: Oh, ben je ook reiziger?

P: Nee hoor, maar ik probeer me zoveel als mogelijk in te zetten voor Roma, Sinti en reizigers in detentie.

R: Dat is fijn. Wat doe je zoal?

P: Ik probeer onder andere regelmatig contact te leggen tussen reizigers en hun familie (dat is soms lastig binnen detentie) maar ik probeer ook meer begrip te krijgen bij collega’s voor reizigers en hun cultuur (en alle onbegrip die dat soms met zich meebrengt) binnen de inrichting. Een soort van vraagbaak of hulplijn voor de reizigers zelf maar ook voor collega’s.

R: Dan weet ik voortaan bij wie aan te kloppen!

P: Goed zo!

16 augustus 2024

S: Echt een mooi vlaggetje, ik zou er ook wel een willen hebben. Maar dan wel met paarden i.p.v. egels. Of gewoon zonder egels maar wel met wagen.

Dhr. vertelt over zijn opa en oma en zijn ouders en het reizen met paard en wagen. Hij heeft er zelfs aan zitten denken wanneer hij vrijkomt een tatoeage te laten zetten van het wiel.

2 september 2024

Een collega van bevolking loopt binnen en wordt afgeleid door de vlag:

M: Heej, heb jij een Bargoense vlag?

C: Een reizigersvlag, ja.

M: Ja, wij noemen dat een Bargoense vlag. Mijn beste vriendin is reiziger. Ik kwam vroeger al bij hen thuis in zo eenzelfde wagen als op het vlaggetje. Ik weet nog dat ik een trapje op moest, schoenen onder aan de trap laten staan, kloppen en netjes vragen of je binnen mocht komen. Dat mocht gewoon altijd. Het was er ook altijd super netjes binnen en er was altijd wat te eten.

Weet je en ik ken de verhalen ook he. En ja we komen veel reizigers tegen in detentie, neem nou... ow en ... ken ik ook nog van vroeger. Maar overal heb je rotte appels, toch?

C: ja hoor, ook tussen de dieldelige pakken op de golfbaan...

M: Nou dat. Reizigers zijn gezellige familiemensen. Zeker familie, heel belangrijk.

Contact en verdieping

Een simpel vlaggetje kan voor verbinding zorgen. De beweging kan ook van buiten vanuit de families komen. Zij vragen aan de intermediairs of er iets van de eigen cultuur, een rozenkrans van Sara, of een vlaggetje met wiel, Christoffel en Sara, naar iemand gebracht kan worden. Dit kan door de intermediair gedaan worden, maar ook door de pastor in de desbetreffende gevangenis. Zowel de gedetineerde Roma, Sinti en reizigers worden op deze manier gezien en gesteund, maar ook de pastores raken op deze manier meer op mensen uit deze gemeenschappen betrokken. Er ontstaat contact en verdieping in contacten.

Soms kan een vlaggetje heel doelbewust ingezet worden om een proces op gang te brengen dat helpend kan zijn:

Vanuit een familie buiten komt het bericht binnen bij één van de intermediairs dat de familie zich zorgen maakt over hem. Hij is heel teruggetrokken, een kwetsbare jongen die het moeilijk heeft tijdens zijn detentie. De intermediair geeft aan dat het belangrijk is dat hij een vlaggetje krijgt, zodat andere reizigers zien dat hij één van hen is en hem wat kunnen steunen en onder hun hoede kunnen nemen. We zorgen dat de justitiepastor een vlaggetje ontvangt en dit bij hem langs gaat brengen. Op deze manier ontstaat er een eerste contact met de pastor. Een aantal weken later blijkt de jongen zich al wat beter te voelen. Er zijn wat medegedetineerden die zich over hem ontfermen.

Het blijft natuurlijk goed afwegen en volgen welke dynamiek er op gang komt met het ter beschikking stellen van deze devotionalia. Het is niet de bedoeling dat het een negatieve 'macho-uitstraling' stimuleert. In de praktijk is hier echter niets van gebleken.

Verbreiding

Het werken met specifieke devotionalia die voor Roma, Sinti en reizigers veel betekenis hebben, blijkt van waarde op meerdere manieren. Daarom willen we hier graag mee doorgaan, en dit verbreden naar meerdere justitiepastores en PI's.

Uiteindelijk is het de bedoeling dat deze devotionalia besteld gaan worden door de justitiepastores zelf, vanuit het GV-budget van de PI. Dit werkt echter pas wanneer de justitiepastores hier de waarde van inzien. Dit hopen we te bereiken met het gratis ter

beschikking stellen van de devotionalia voor een bepaalde periode. Dankzij een bijdrage van het solidariteitsfonds kunnen we voor nog een periode devotionalia ter beschikking stellen aan Roma, Sinti en reizigers.

Lydia Verhagen, projectcoördinator 'Binnen & Buiten'
Haar e-mailadres bij het PWN: L.verhagen@rooihart.nl

Voor meer informatie over de heilige Christoffel, de helper en tochtgenoot:
[No. 8 Zet je in voor de Ander](#)

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++